

DİJİTAL ÇAĞIN MODERN ENGİZİSYONU LİNÇ KÜLTÜRÜ

46

MEHMET TAHİR
İKİLER
İLE SÖYLEŞİ

10

EKRANIN ÖTESİNDEKİ
MAHKEME: ADALET Mİ,
İNFAZ MI?

20

ESKİMEYEN
BİR CAHİLİYE
TAASSUBU: İRKÇILIK

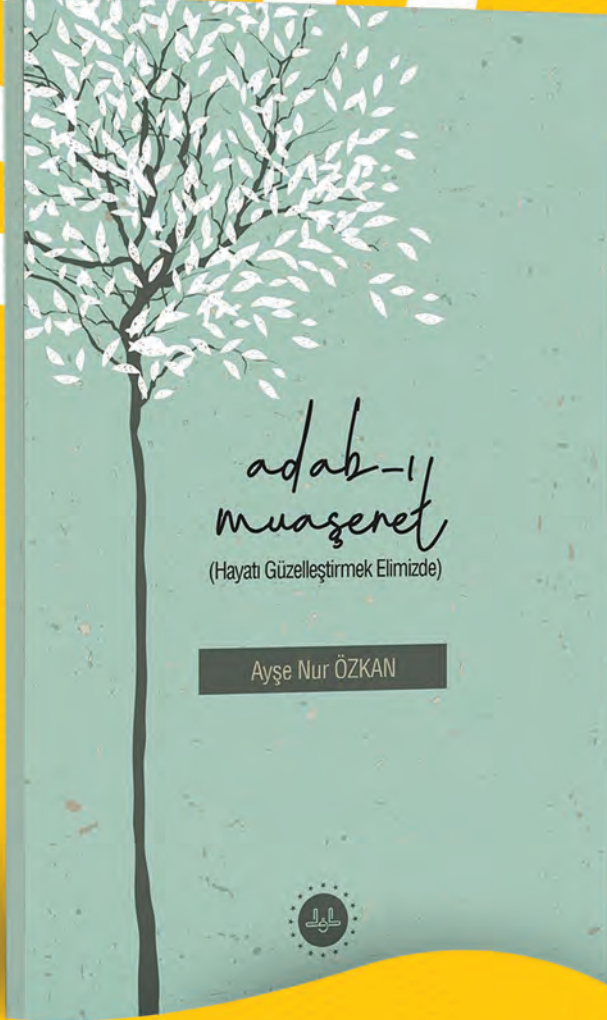
42

DİJİTAL AYAK İZİ:
GÖRÜNMEZ
BİYOGRAFİMİZ

60

TÜKETİM ÇILGINLIĞINA
DUR DEMEK

YAYINLARIMIZ

Adab-ı muaşeret, toplum içinde yaşayan insanın, birlikte bulunduğu diğer insanlarla uyum içerisinde yaşamasını sağlayacak davranış usul ve şekilleridir. Birbirimize saygıyı yitirmeye başladığımız modern dünyada bize incelikleri nahif bir dille anlatır Adab-ı Muaşeret...

“Hayatı Güzelleştirmek Elimizde” başlığıyla okuyucuya sunulan eserde; tebessüm, selamlaşma, tatlı dil, edep, umut gibi birçok güzel erdemin yanı sıra şikâyet, dedikodu, nadanlık, kalp kırmak gibi olumsuzluklara karşı da kalbi yumuşatan bir kapı aralanmaktadır.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ÖFKENİN GÖLGESİNDE KAYBOLAN ADALET

Gülhiman HEKİMOĞLU

En yalın tanımıyla linç, bir kişi ya da grubun, herhangi bir yargılama süreci olmaksızın kalabalıklar tarafından fiziki veya manevi şiddete maruz bırakılarak cezalandırılmasıdır. Linç ve onun modern türevi olan linç kültürü, insanlık tarihi boyunca adaleti nefislerin öfkesine teslim etmenin en ilkel ve tahrip edici tezahürüdür. Sosyolojik açıdan bakıldığında bu olgu, bireylerin kendi başlarına asla cesaret edemeyecekleri cürümleri, kitle psikolojisinin sağladığı sahte “haklılık” ve “anonimlik” zırhına bürünerek topluca işlemesidir. Psikolojik boyutta ise linç, kişinin kendi içsel yetersizliklerini, suçluluk duygularını ve bastırılmış öfkesini hedef tahatasına oturtulan bir kurban üzerinden kusarak arınma çabasıdır. Bugün bu ilkel dürtü, dijitalleşmeyle birlikte fiziki meydanlardan sosyal medya platformlarına taşınmış; klavye arkasına saklanan kalabalıkların her gün yeni bir kurbanı itibar suikastına uğrattığı kitlesel bir cinnete dönüşmüştür.

Oysa araştırmadan hüküm vermek ve yargısız infazda bulunmak, hem insani ahlakın hem de ilahi adaletin kökten reddettiği bir haddi aşma durumudur. İslam inancı, “Ey iman edenler! Bir topluluğa olan öfkeniz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin...” (Maide, 5/8) ilahi ikazıyla, kitle psikolojisinin insanı sürükleyeceği zulme karşı aşılmaz bir sınır çizer. Kur'an-ı Kerim, duyulan her habere körü körüne inanıp harekete geçmeyi de “Bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın; yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük eder, sonra yaptığınıza pişman olursunuz.” (Hucurat, 49/6) ayetiyle kesin bir dille yasaklar. Linç güruhu, savunma hakkını yok sayarak kul hakkına girmekte ve faili tövbe imkânından mahrum bırakmaktadır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kendisini taşıyan topluluklara karşı dahi lanet değil hidayet dilemesi, linç kültürünün kör karanlığına karşı insanlığa sunulmuş en büyük rahmet ve adalet rehberidir.

Bu toplumsal cinnetin önüne geçmek ise ancak bireysel bir uyanışla mümkündür. Ekran karşısında veya sokakta akıntıya kapılmamalı; doğruluğundan emin olmadığımız hiçbir iddiayı yaymamalı ve adaletin gürültülü kalabalıkların tekelinde olmadığını unutmamalıyız. Tepkilerimizi öfke ve nefretle değil; ahlak, merhamet ve hukuk süzgecinden geçirerek dile getirmek, toplumsal barışımızı korumanın en temel şartıdır. Kalabalıkların haklılık illüzyonuna karşı durarak adaletin sesini kitlelerin gürültüsünden daha gür çıkarmak her birimizin insani ve vicdani borcudur.

Diyanet Aile Dergisi olarak linç ve linç kültürünü konu edindiğimiz sayımıza Doç. Dr. Abdullah Altuncu “Dijital Çağın Modern Engizisyonu: Linç Kültürü” başlıklı yazısıyla katkıda bulunurken Esmâ Türkseven “Ekranın Ötesindeki Mahkeme: Adalet mi İnfaz mı?” sorusunun cevabını aradı. Zeynep Merdan ise; linç kitlesinin gözüne kestirdiği insanı harcayıp o kişiyi tek hatasına, tek cümlesine indirgediğini belirtip sonrasında onun adeta insan değilmiş gibi acımasızca cezalandırıldığını ve itibarsızlaştırıldığını hatırlattı. Bu ayki Söyleşi konumuz; sanatla çocukların yüreğine dokunmaya, kültürel mirası atölyeler ve sahne çalışmaları yoluyla yeni kuşaklara aktarmaya gayret eden tiyatro sanatçısı Mehmet Tahir İkiler.

Dopdolu içeriğimizle sizleri baş başa bırakırken 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü'nü kutluyor, bu vesileyle aziz şehitlerimizi rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

Keyifli okumalar.

İ
D
K
A
T

İÇİNDEKİLER

10 EKRANIN ÖTESİNDEKİ MAHKEME: ADALET Mİ, İNFAZ MI?

Esmâ TÜRKSEVEN

14 UZMANINA SORDUK

Esmâ TÜRKSEVEN

Linç, kolektif bir şiddetle yapılan psikolojik bir idama benziyor. Bir tür itibar idamına. Bu itibar idamının telafisi, onarımı zor o yüzden. Çünkü linç yalnızca insanın itibarını değil toplumla kurduğu güven bağını da yıkıyor. İnsan bir anda kendisini ait olduğu kalabalığın upuzağında sosyal olarak ölü ilan edilmiş, üstü çizilmiş hissediyor.

18 ÂD KAVMİNDEN LİNÇ'E: YARGISIZ İNFAZ GELENEĞİ!

Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU

20 ESKİMEYEN BİR CAHİLİYE TAASSUBU: İRKÇİLİK

Dr. Abdurrahman HAN

22 Bİ' KAHVE?

Gülsüm KARAPINAR

24 RÂŞİDÜDDİN SİNÂN VE DÜNYEVİ HIRSLARIN TARİHİ TEZAHÜRLERİ

Emre KESKİN

28 YAŞLILARLA YAŞAMA AHLAKI

Dr. Mustafa MEHMETOĞLU

30 TAKINTI MI, KAYGI MI, YOKSA YARDIM ÇAĞRISI MI?

Doç. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ

34 ÇİÇEK DEFTERİ

Nagihan AYDIN

38 ANADOLU'NUN MANEVİ KANDİLİ ŞEYH ŞÂBÂN-I VELÎ

Dr. Lamia LEVENT ABUL

diyanet
aile
dergisi

TEMMUZ
2026

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esmâ TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

04

DİJİTAL ÇAĞIN MODERN ENGİZİSYONU: LİNÇ KÜLTÜRÜ

Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU

64

GÖRÜNMEZ ADAM NURETTİN TOPÇU'DA UYSALLIK VEYA USSALLIK

Dr. Refika SOYAL

56

MESCİTTEN KERVANSARAYA MEDENİYETLERİN İZİNDE KAYSERİ

Sümeyra YAMAN

42 DİJİTAL AYAK İZİ:
GÖRÜNMEZ BİYOGRAFİMİZ
Meryem KILIÇ

44 GELECEK KAYGISI MI,
KADER Mİ?
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

48 MEHMET TAHİR İKİLER
İLE SÖYLEŞİ
Mahir KILINÇ

Kukla, Karagöz ve meddahlık genç kuşağa şunu söyler: Kendi hikâyeni unutma. Çünkü insan kökünü kaybederse sesi de incilir, hafızası da eksilir. Gelenekli sanatlar ise o sesi yeniden kalınlaştıran, çocuğa hem oyun hem hafıza veren canlı birer emanettir.

52 İKİ ARTI İKİ
DÖRT EDER Mİ?
Ahmet ÖZCOŞAR

54 OTLARIN MİSTİK
DÜNYASINDA
Enise ERKOÇ

60 TÜKETİM ÇILGINLIĞINA
DUR DEMEK
Ahmet Melih KARAUĞUZ

68 BİR KELİMEYLE
DEĞİŞEN HAYATLAR:
UBEYDULLAH TANRIÖVER
Ahmet Mahmut ŞEN

70 İSLAM KÜLTÜRÜNDE
SU VE ÇEVRE İLİŞKİSİ
Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

72 ANADOLU'DA BİR YÜZYIL
BOYUNCA SÖNMEYEN ATEŞ:
CELÂLİ İSYANLARI
Gülşay ASLAN ALBAYRAK

76 CİĞERLERİNİZ
KONUŞABİLSEYDİ:
"BİR NEFES ARA
VERİN BİZE!"
Dr. Mustafa YAŞAR

78 BULMACA
Ali OSMANOĞLU

80 KİTAPLIK
Süreyya MERİÇ

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97

0312 295 72 05 – 06

Faks: 0312 285 18 54

e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı

TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal

Mahallesi Şube IBAN:

TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,

İlçe Müftülükleri

Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,

Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli

Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)

Basım Tarihi: 22.06.2026

Baskı

Başak Matbaacılık

Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.

Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7.

Kat Gimat Yenimahalle/Ankara

Tel: 0 312 397 16 17

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır.

İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

DİJİTAL ÇAĞIN MODERN ENGİZİSYONU: LİNÇ KÜLTÜRÜ

■ Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

U

hud'un Suskun Tanıklığı

Hepimiz, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatını anlatan siyer kitaplarını veya İslam tarihi kaynaklarını okuduğumuzda Uhud Savaşı'nın yer aldığı bölümlerde hüzünlenir, ızdırap duyarız. İslam tarihinin ilk dönemlerinde kazanılabilecek bir savaşın yenilgiyle sonuçlanması üzüntü verir. Savaşın başlangıcında Peygamber Efendimizin

komutasındaki İslam ordusu ciddi bir üstünlük sağlamışken sonrasında ağır kayıplar vermiş, Müslümanlar geri çekilmek zorunda kalmış ve aralarında Hz. Hamza ile Musab bin Umeyr'in de bulunduğu yetmiş sahabe şehit olmuştur. Ayneyn Tepesi'ndeki okçuların, savaşın kazanıldığına dair bir zanla Hz. Peygamber'in emrine ve komutanları olan Abdullah b. Cübeyr'in uyarısına rağmen yerlerini terk etmeleri ve bunun sonucunda İslam ordusunun iki ateş arasında kalması savaşın seyrini değiştirmiştir. Hâlbuki Peygamber Efendimiz elli okçuyu bu tepeye yerleştirirken "Düşmanı önümüze katıp bozguna uğratarak galip geldiğimizi veya onların bizi yenip cesetlerimizi yırtıcı kuşların lime lime parçaladığını görseniz bile ben size haber vermedikçe yerlerinizden ayrılmayın!" şeklinde net bir emir vermiştir. Dikkat çekici olan husus ise gerçekleşen mübareze, birliklerin konumları, birebir mücadeleler,

Mekkelilerin manevra saldırısı, Hz. Hamza'nın şehit edilişi, Peygamber Efendimizin yaşamış olduğu derin üzüntü, Müslümanların Uhud Dağı'na çekilmelerinden sonra karşılıklı hitaplar, Musab bin Umeyr'in defnedilişi ve savaş sonrasında Medine'de yaşananlar gibi Uhud Savaşı'yla ilgili konularda tafsilatlı bilgiler belirtilmiş olmasına rağmen Ayneyn Tepesi'ni terk eden isimler asla zikredilmemiştir. Allah Resulü'nün emrine riayet eden az sayıdaki sahabiye satır aralarında rahat bir şekilde görebiliyorken tepeyi terk eden isimler kaynaklarda verilmemiş ve sahabe sonraki süreçte yaşanan ciddi ihtilaflarda dahi bu konuyu gündeme getirmemiştir. Hatta Cemal ve Sıffin gibi İslam tarihindeki önemli kırılma dönemlerinde dahi bu olaya atıf yapan bir ifade kullanmamışlardır. Hz. Peygamber'in vahiyle muhatap olmasından sonra yaşanan sıkıntı, zulüm ve baskılar karşısında gösterilen her fedakârlığı hayırla yâd ederek anlatmalarına rağmen pişmanlık ve nedamet gerektiren olayları gizli tutmuşlar, onları örtmede toprak gibi davranmışlardır. Bu tavır ise günümüz dünyasını anlamlandırmak için ihtiyaç duyduğumuz, birey ve toplum olarak yolumuzu aydınlatarak İslam ahlakının önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Modern Zamanların Kolektif Cezası

İçinde bulunduğumuz çağ, insanlık tarihi boyunca benzeri

görülmemiş gelişmelerin yaşandığı bir dönüşüm sürecini barındırmaktadır. Bilim, teknoloji ve iletişimde yaşanan gelişmelerin takip edilemeyecek kadar hızlı bir şekilde ilerlediği bu süreçte gelenek, toplum normları, ahlaki ilkeler ve davranış biçimlerinin de yıpranmaya başladığı bilinen bir husustur. Bu bağlamda dijitalleşmeyle birlikte ortaya çıkan ve gün geçtikçe kolektif bir yargılama mekanizmasına dönüşen linç kültürü dikkatlerin yöneltmesi gereken bir konu hâline gelmiştir. Orta Çağ Avrupa'sının karanlık günlerinde suçlayan,

sorgulayan, yargılayan ve cezayı uygulayan engizisyon mahkemelerine benzer şekilde ekranların ve sosyal medya araçlarının kullanımıyla kendini gösteren kolektif bir yargılama ve cezalandırma mekanizmalarının varlığına şahitlik etmekteyiz. Bilginin en büyük güce dönüştüğü çağımızda, klavye tuşları birer saldırı unsuru, kelimeler ise cezalandırma yöntemi hâline getirilmektedir. Belirsizliğe ve bilinmezliğe karşı gösterilen tahammülsüzlük; her parçayı tamamlama, tamamlanan unsurları hikâyeye dönüştürme, bu hikâyeleri kategorize etme ve bütün kategorilere hüküm verme şeklinde ilerleyen davranış biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla kısa bir süre içinde kitlesel yaklaşımlarla yarım parçalara kesin hükümlerin verildiği ve bunun sıradanlaştırıldığı görülmektedir. Bir gönderinin çok fazla sayıda paylaşılması hakikatle ilişkilendirilmekte, kullanıcılar paylaşım sayılarının fazlalığıyla yönlendirilmekte ve yine bu paylaşımlar birer kanıt hâline getirilmektedir. Oysa gerçeklik, paylaşım sayılarıyla ilişkilendirilebilecek bir norm değildir.

Hucurat'tan Yükselen İlahi İkaz

İslam düşüncesinde "hüsn-ü zan" esas kabul edilmiş ve muğlak olan konularda güzel yorumda bulunmak ya da tam bilgi sahibi olunmayan konularda olumsuz bir yaklaşım sergilememek temel

» Doğrudan muhataba yönelmek, yanlış ortadan kaldırarak doğru bir davranışın oluşmasını amaçlamak, hatalı davranışı sergileyen muhatapın toplumdaki karşılığını yok etmek yerine onu ıslah ederek toplumdaki varlığını sürdürmesini sağlamak ve bu süreçte güzel bir üslupla hareket etmek İslam ahlakının vurguladığı temel ilkelerdir.

ilkelerden biri olmuştur. İslam toplumundaki bireylerin sade bir iyimserliği anlamına gelmeyen bu tutum, varlığın ve olayların hakikatinin sadece Yüce Yaratıcı tarafından bilinebileceğini, insan aklını çevreleyen sınırların kabulünü, beşer olmanın aynı zamanda hata yapmak anlamına da geldiğini ve ıslah etmenin yok etmekten daha efdal olduğunu merkeze alan bir düşüncenin, toplum muhafazası için ortaya koyduğu bir yaklaşımdır. Nitekim Yüce Allah Hucurat suresi 12. ayette “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a

karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” buyurmaktadır. Bilgiyle zan arasında net bir ayrımın yapıldığı bu ayet “zannın birçoğundan sakının” ifadesiyle başlamaktadır. Burada kastedilen ise asılsız, delilsiz, bilgiye dayanmayan ve kötü niyetli bir yaklaşımdır. “Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın.” ifadesiyle tecessüs kötü bir davranış olarak vurgulanmış, insanların gizli hâllerinin, zaaflarının, mahremiyetlerinin ve özel hayatlarının öğrenilmeye çalışılması, araştırılması ve didik didik edilmesi yasaklanmıştır. İslam hukukunda ise kişinin gizli kalmasını istediği hâllerin araştırılması, ayıplarının ortaya çıkarılması ve bu bilgilerin yayılması

kul hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. Ayetteki “Birbirinizin gıybetini yapmayın.” ifadesi ile bir kişinin arkasından, duyduğunda hoşlanmayacağı ve rahatsız olacağı şekilde konuşulmasını -konunun doğru olup olmamasına bakılmaksızın- açık bir şekilde yasaklamıştır. Bunun Allah katında da toplum nazarında da iğrenç bir davranış olduğunun vurgulandığı ayet-i kerimde “ölü kardeşin etini yemek” şeklindeki benzetme, linç kültürüne de işaret etmesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu ifade gıybet edilen kişinin pasif, savunmasız ve âdeta ölü konumuna düşürüldüğü şeklinde anlaşılmıştır. Gıybet edilen kişi, rahatsız olacağı unsurlarla karşı karşıyayken muhataptan da yoksundur. Linçte de hedef alınan kişi çoğu zaman kendisine yöneltilen suçlamalardan habersizdir ve bunları öğrendiğinde “kitle yargılaması” ve “cezalandırma” artık tamamlanmıştır. Ayette yer alan “yemek” kelimesinin kullanımı da özel anlamlar barındırmaktadır. Çünkü bu kelime, bir kereliğe mahsus bir eylemi değil sürekli ve tekrarlanan bir fiili nitelendirmektedir. Linç kültüründe de eylemler yeni unsur ve paylaşımlar oluşturularak sürekli tekrarlanır, yinelenir ve unutulmaması, sürekli gündemde kalması amaçlanır. Fakat bütün bunlarla birlikte bu davranışı sergileyenlerin en fazla kendi manevi varlıklarına

zarar verdikleri, insanlıktan çıktıkları ve topluma da zarar verdikleri vurgulanmaktadır.

Kavl-i Leyyin: Kırmadan Uyarmak, Yıkmadan Düzeltmek

Zanla başlayan, tecessüsle devam eden linç sürecinin üçüncü ve en görünür aşamasını gıybet ve iftiranın kitlesel dolaşıma sokulması ve olabildiğince görünür hâle getirilmesi oluşturmaktadır. Allah'ın yasakladığı ve topluma zararı bilinen bu yaklaşım, çoğu zaman toplumsal kategorilere aidiyetin bir gerekliliği olarak düşünülmekte ve bu bağlamda gerçekleştirilmektedir. Tam da bu noktada linç ile eleştirinin, ıslah etme ile yok etme arasındaki ayrımların düşünülmesi gerekmektedir. Doğrudan muhataba yönelmek, yanlış ortadan kaldırarak doğru bir davranışın oluşmasını amaçlamak, hatalı davranışı sergileyen muhatabın toplumdaki karşılığını yok etmek yerine onu ıslah ederek toplumdaki varlığını sürdürmesini sağlamak ve bu süreçte güzel bir üslupla hareket etmek İslam ahlakının vurguladığı temel ilkelerdir. Sözün içeriğiyle birlikte nasıl söylendiği de bu açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'deki "yumuşak ve gönül alıcı söz" anlamına gelen "Kavl-i leyyin" ifadesi davranış ve üslup biçimimizi nasıl şekillendirmemiz gerektiğini göstermektedir. Allah'a karşı isyanını artırarak devam ettiren Firavun'a

içine düştüğü azgınlıktan vazgeçmesi için Hz. Musa ve Hz. Harun'u gönderen Yüce Allah, "Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar." (Taha, 20/44) ifadelerini kullanmıştır. Yaşanmış ve yaşanılacak olan her şeyin bilgisine sahip olan Allah, Firavun'un isyanını devam ettireceğini elbette biliyordu. Ayette geçen bu ifadelerle, en büyük hatalarda bile güzel sözle uyarmanın ve ıslah amacıyla hareket etmenin gerekliliğini iman eden gönüllere göstermiştir. İbrahim Peygamber'in, Yüce Allah'a şirk koşan ve putlara tapan babasının "Ey İbrahim! Sen benim ilahlarımdan

yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!" (Meryem, 19/46) şeklinde cevap verecek olmasına rağmen onu doğru yola ulaştırmak için art arda "Babacığım..." ifadesiyle uyarılarda bulunması ve babasına hürmetten taviz vermemesi, Nuh Peygamber'in de Allah'tan yüz çevirip dağlara çekilen oğluna "Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!" (Hud, 11/42) diye seslenmesi Yüce Allah'ın bizlere nasıl davranmamız gerektiği konusunda "en güzel örnek" olarak sunduğu peygamber kıssalarındaki

konuyla ilgili öne çıkan yaklaşımlardır. Linç kültüründe ise bu yaklaşımın tam tersi karşımıza çıkmaktadır. Üslubu ve doğası gereği alaycı, istihzalı ve kırıcı olan linçte “haklı olduğunu iddia etmek” her hareketin ve üslup bozukluğunun meşrulaştırıcısı olarak kullanılmaktadır. Hâlbuki İslam düşüncesinde haklı olmanın yanında doğru bir yöntemin kullanılması da esastır. Peygamber Efendimizin “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin.” (Buhari, İlim, 11) şeklindeki hadisi, İslam düşüncesindeki bu genel yaklaşımı ortaya koyarken toplumsal iletişimin genel çerçevesini de belirlemiştir. Dolayısıyla her hata ve olumsuz davranış karşısında misliyle karşılıklı bulunma, intikam alma, zarar verme yerine doğru yola sevk etme, ıslah etme, hatayı ortadan kaldırma, davranışı güzelleştirme merkeze alınmış, insanı kaybetme yerine kazanma amacı güdülmüştür.

Rahmetin Gölgesinde Yeniden Doğrulmak

İnsanın yaratılışı genel itibarıyla düşme ve kalkıp doğrulma üzerine kuruludur. İnsan, hata yapan, yapmış olduğu hata karşısında nedamet duyup pişman olabilen ve tövbe kapılarını sonuna kadar açık tutan Allah’a yönelerek af dileyebilen bir varlıktır. Kur’an-ı Kerim’de ilk yaratılan insanın yine ilk hata yapan ama aynı zamanda ilk pişmanlık duyup ilk tövbede bulunan olduğu

anlatılmaktadır. Nitekim Yüce Allah bu pişmanlık ve tövbe karşısında “Bunun üzerine Âdem Rabb’inden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti); Rabb’i de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır.” (Bakara, 2/37) buyurmaktadır. Peygamberimiz de bir hadis-i şerifinde “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah-u Teâlâ sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tövbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı.” (Müslim, Tevbe, 9, 10) ifadelerini kullanmıştır. Yapılan kötü davranışları düşünmek, bundan üzüntü duyup pişman

Orta Çağ
Avrupa’sının
karanlık günlerinde
suçlayan,
sorgulayan,
yargılayan ve
cezaı uygulayan
engizisyon
mahkemelerine
benzer şekilde
ekranların ve sosyal
medya araçlarının
kullanımıyla kendini
gösteren kolektif
bir yargılama ve
cezalandırma
mekanizmalarının
varlığına şahitlik
etmekteyiz.

olmak, gözyaşı döküp bir daha bu hataya dönmek üzere yüz çevirmek insanı kurtuluşa ulaştıran yollardan biri oluverir. İnsanoğlu, sınanmadığı hiçbir günahın masumu değildir. Ve işlenen her günahıtan arınmak, ancak içten bir pişmanlık ve Allah’a sığınmakla mümkün olabilir.

Değerlerin Aşındığı Çağda Var Olabilmek

Yaşadığımız çağda ekranlar, sosyal medya ve dijital ortamlar olumsuz örnekleri, hata ve yanlışları öne çıkarmakta, insani duygulara zarar verecek tüm gelişmeleri gözler önüne sermektedir. Dijital araçlar değerlerin aktarımı konusunda inancın, kültürün, ahlaki değerlerin ve aile yaklaşımlarının yerine geçmekte, topluma zarar veren davranışlar normalleştirilmekte ve geleneğimizde yer alan önceliklerin sırasıyla oynanmaktadır. Bütün bunlar ise toplumsal dejenerasyona, ahlaki bozulmaya, değerlerinden yoksun bireylerin yetişmesine neden olabilmektedir. Böylece toplumu bir arada tutan kültürel değerler bir kenara itilmekte ve bu değerlerle bağdaşmayan linç kültürü gibi yeni unsurlar kendini göstermektedir. Bizi çepeçevre kuşatan bu zarar verici etkilerden korunmak, ancak ahlaki değerlerin ve olumlu örneklerin öne çıkarılmasıyla, inancımız ve kültürümüzde yer alan temel prensiplerin merkeze alınmasıyla mümkün olabilir.

EKRANIN ÖTESİNDEKİ MAHKEME: **ADALET Mİ, İNFAZ MI?**

■ Esmâ TÜRKSEVEN

Orta Çağ Meşalelerinden Ekran Işıklarına

İnsanlık tarihi, müşterek bir hincin kurbanı yuttuğu karanlık sahnelerle mühürlüdür. Linç, cürmü iddia edilenin yahut nizamın dışına taşanın, galeyana gelmiş bir grup eliyle hiçbir hukuki süzgeçten geçirilmeden kurban edilmesidir. Mazinin tozlu meydanlarında, dinsel ayinlerin gölgesinde yahut ırkçı sanrıların pençesinde vücut bulan bu ilkel vahşet, yirmi birinci asırda kılık değiştirerek “dijital linç” suretine bürünmüştür. Artık taşların yerini zehirli kelimeler, darağaçlarının yerini ise piksellerden örülü siber-uzam almıştır. Lincin sadece fiziksel bir imha eylemi sayılmayacağını; bireyin haklarının, tercihlerinin ve varoluşunun marjinalleştirilerek yok edilmesine yönelik her türlü kolektif kısıtlamayı bu daireye dâhil etmemiz gerektiğini akılda tutmak gerekir.

Sosyal medya, başlangıçta hudutsuz hürriyet vaadiyle hayatımıza dâhil oldu ve bugün kitlesel nefretin üretildiği, tekinsiz bir yeni engizisyon meydanına dönüştü. Adalet arayışı, yerini anlık ve acımasız bir infaz ayinine terk etti. Bu meydanda hakikat, kalabalığın gürültüsü altında ezilen cılız bir sese dönüşürken yargısız infazlar modernitenin cılalı yüzünde derin çatlaklar oluşturmakta. Toplumsal bir hezeyanın ürünü olan bu saldırılar, aslında bireyin kendi içsel boşluğunu başkasının yıkımıyla doldurma çabasından başka bir şey ifade etmez.

Modern dünya, iyimser “küresel köy” betimlemesini çoktan aşmış; herkesin birbirini dikizlediği ve yargıladığı devasa bir siber-panoptikona evrilmiştir. Bu mecranın sağladığı yapay mesafe, kişiyi fiziksel dünyanın ahlaki ve hukuki yükümlülüklerinden koparır. Orta Çağ’da ellerinde yanan meşalelerle cadı avına çıkan köylülerin yerini, bugün ekran ışıklarının soluk beyazıyla aydınlanan klavye başındaki kitleler almıştır. Yüz yüze gelindiğinde nezaketinden taviz vermeyecek sıradan bir kimse, ekran zırhı arkasına geçtiğinde pervasız bir cellada dönüşür. Bu suretsiz varoluş, empati duygusunu felç eder zira karşıdaki insan artık bir can, bir nefes olmaktan çıkıp bir kullanıcı adına, bir profil fotoğrafına indirgenir. Görünmezlik, bireyin içindeki en çığ ve en vahşi dürtüleri birer erdem maskesiyle piyasaya sürmesine zemin hazırlar. İnsan, kendi yüzünü gizleyebildiği ölçüde vahşileşmekte ve bu sanal sığınakta merhameti bir zayıflık addederek terk etmektedir.

Kolektif İnfaz ve Sağduyunun Tasfiyesi

Linç, doğası gereği bireyin özgün ahlaki pusulasını kalabalığın uğultusuna kurban etmesiyle neşvünema bulur. Kullanıcılar, küresel ağın bir cüzü hâline gelirken aslında modern bir kitle psikolojisinin dar dehlizlerine hapsolurlar. Birey, “Herkes taş atıyorsa bir hikmeti vardır.” yahut “Kalabalık bağırıyorsa haklıdır.” yanılışına düşerek sağduyusunu tasfiye

eder. Bu kolektif infazda mesuliyet on binlerce kişiye dağıldığı için hiç kimse kendisini suçlu hissetmez. Kitle içinde birey sınırlarını kaybeder ve kalabalığın öfkesiyle yekvücut olur. Bugün artık meydanlardaki ateşin etrafında toplanmasak dahi ekran başında benzer bir arınma ve rahatlama duygusunu tecrübe etmekteyiz. İnsan, tarih boyunca şiddeti sadece uygulayan kişi olmaktan öte, ona anlam yükleyen ve onunla teskin olan bir varlıktır. Kitle; içsel huzursuzluklarını, ekonomik adaletsizlikleri ve modern yalnızlığını, önüne atılan bir günah keçisine saldırmakla deşarj eder. Bu, sağduyunun yitirildiği, öfkenin ise kutsallaştırıldığı dijital bir akıl tutulmasıdır. Grupların bir parçası olmak, sorumluluk almanın ağırlığından kaçmak isteyenler için sahte bir cennet vadeder.

İtibar Suikastı ve Sosyal Ölüm

Dijital dünyada bırakılan izler, kadim taş yazıtlardan daha kalıcı ve daha acımasızdır. Tek bir hata, bağlamından koparılmış bir cümle yahut nizamın dayattığı estetik normlara uymayan bir görüntü, kişinin tüm mazisini ve istikbalini yutan bir kara deliğe dönüşebilir. Sosyal medya, bireyleri sürekli bir mükemmellik performansına icbar eder. Bu dayatılan estetik standartların dışına çıkan her beden, görsel bir lincin hedefi hâline gelir. Toplum, artık sadece davranışları değil biyolojik varoluşun kendisini de linç edilebilir bir malzeme

olarak görür. Görsel algı, insanın öz değerini birer sayısal veriye indirgerken farklılıklar birer kusur olarak damgalanır.

Bu süreçte cemiyet, en kadim erdemi olan affetme yetisini yitirmiştir. Dijital hafıza unutmaz; hata yapanı sonsuza dek o cürmün içine hapseder. İtibar suikastı sonucunda birey, biyolojik olarak hayatta kalsa da toplumdan tecrit edilerek sosyal bir ölüme mahkûm edilir. Kişinin haysiyeti binlerce aşağılayıcı yorumun altında ezilirken kitleler, kurbanın onurundan beslenen duygusal parazitler gibi davranır. Geçmişte cadılar bedenleri yakılarak yok edilirdi; bugün ise kimlikler ve yaşam öyküleri dijital alandan silinmektedir. Değişen yöntemdir; insanın yok etmeye duyduğu o tanıdık arzu hep aynı kalır. Kişisel tarih, bir farenin ucundaki tek bir tıklamayla geri dönülemez biçimde tahrif edilir. İnsan onuru, bir veri yığınının içinde kaybolurken kitleler bu yıkımdan tuhaf bir tatmin sağlarlar.

Teyitsiz Bilginin Hızı

Hakikatin yerini hızın, derinliğin yerini sığ ve anlık etkileşimlerin aldığı “post-truth” çağındayız. Bu süreçte bilgi artık aydınlanma aracı olmaktan çıkarak bir imha silahına evrilir. Bir tık ile yayılan teyitsiz bir iddia yahut ustaca kurgulanmış bir iftira, saniyeler içinde kıtaları aşarak milyonlarca kişiye ulaşır ve geri dönülemez bir yıkım başlatır. Sosyal medyadaki “paylaş” butonu, modern insanın elindeki görünmez bir infaz tetiğidir. Bilgi kirliliği

içinde boğulan kitleler, gerçeği sorgulamak yerine önlerine sunulan nefret dalgasına eklemlenerek “hızlı adaletin” vahşi hazzını yaşamak isterler. Bu hız çağında yalan, hakikatten daha çekicidir çünkü öfkeyi tetiklemek noktasında daha mahirdir. Paylaşma arzusu, doğrulama sorumluluğunun önüne geçtiğinde toplumsal güven zemini sarsılır ve hakikat, dijital gürültünün içinde boğulup gider. Her paylaşım, sahibini bilmediğimiz bir cinayetin suç ortağı olma riskini taşır. Teyitsiz bilginin fırtınası, rasyonel düşüncenin tüm barınaklarını yıkarak toplumu savrulmaya mahkûm eder. Bilginin hızı ise vicdanın tartma yeteneğini elinden alır.

Hukuk Devleti mi, Klavye Adaleti mi?

Hukuk, tabiatı gereği ağırkanlıdır; delillere, tanıklara ve masumiyet karinesine yaslanır. Oysa dijital dünya sabırsızdır. Kurumsal adaletin yerini alan “klavye adaleti”, mahkeme salonlarını terk ederek kaotik halk mahkemeleri kurar. Ancak bu mahkemelerde savunma hakkı bir lüks, delil ise kalabalığın onayından ibarettir. Linç yasasının asla adalet getirmeyeceğini, sadece şiddeti meşrulaştırarak hukuk devletinin temel kolonlarını sarsacağını vurgulamak elzemdir. Klavye adaleti adı altında yapılanlar aslında orman kanunlarının dijital ortama nakledilmiş hâlidir. Bir kişinin suçlu olup olmadığına mahkemeler değil etkileşim sayıları karar vermez

başladığında toplumsal barıştan söz etmek imkânsızdır. Adalet, intikam duygusundan arındığında gerçek manasına kavuşur; dijital linç ise sadece kontrolsüz bir hıncın maskeli kutlamasıdır. Bu süreç, bireyleri kurumsal yapıdan soğutarak toplumdaki ahlaki üstünlük ihtiyacını şiddetle doyurmaya yönelir. Adaletin yavaş ama emin adımları, dijital meydanın linç iştahını doyurmaya yetmemekte, bu da toplumsal sözleşmeyi temelinden sarsmaktadır. Kurumsal yapılar, anlık öfke patlamalarının karşısında dirençsiz kalırken toplumsal barış ciddi bir tehdit altına girer.

Teknolojinin Gölgesinde Kaybolan Vicdan

Sosyal medya linçlerinin arkasındaki bir diğer karanlık

» Dijital dünyada bırakılan izler, kadim taş yazıtlardan daha kalıcı ve daha acımasızdır. Tek bir hata, bağlamından koparılmış bir cümle yahut nizamın dayattığı estetik normlara uymayan bir görüntü, kişinin tüm mazarını ve istikbalini yutan bir kara deliğe dönüşebilir.

itki, başkasının talihsizliğinden duyulan keyif hissidir. Şiddet, insanın tehdit algısı ve aidiyet arzusuyla meşrulaştırılır. Kendi hayatlarındaki başarısızlıkları yahut yalnızlıkları bir başkasını aşağılayarak kapatmaya çalışan bireyler için linç bir nevi arınma törenidir. Başkasının düşüşü, dijital kitleye sahte bir üstünlük hissi ve doğru tarafta olma illüzyonu verir. Bu süreçte vicdan, algoritmaların gürültüsü arasında kaybolur. Kolektif saldırı, bireyi insanlıktan uzaklaştıran bir şiddet sarmalına hapsederken toplumsal vicdanı da felç eder. İnsanlar, bir zamanlar topluluk önünde gerçekleştirilen cezalandırma pratiklerinden aldıkları seyir keyfini, bugün dijital dünyadaki onaylama ve tepki verme mekanizmaları üzerinden deneyimlemektedir. Başkasının acısı, modern insan için seyirlik bir nesneye, bir tüketim malzemesine dönüşmüştür. Merhametin yerini alan bu seyirlik şiddet, ruhun derinliklerinde onarılmaz tahribatlar açmaktadır.

Linçte Teselli Aramak

Modern insanın günden güne derinleşen yalnızlığı, onu kitlesel bir aidiyet hissetme arzusuyla siber meydanlara sürüklemektedir. Ekonomik adaletsizlikler, siyasi istikrarsızlıklar ve yozlaşan değerler karşısında çaresiz kalan birey bu birikmiş öfkesini boşaltacak bir mecra aramaktadır. İşte burada linç, bireye “biz” olmanın sahte konforunu sunar. Ortak bir düşmana saldırmak, topluluğu birbirine kenetleyen gizli bir

çimentoya dönüşür. Ancak bu aidiyet, insani bir bağdan ziyade ortak bir nefret üzerine kurgulanan çürük bir temeldir. Kurbanın kim olduğu, ne yaptığı yahut gerçeğin ne olduğu bu süreçte ehemmiyetini yitirir. Önemli olan tek şey, kalabalığın içinde bir ses olma ve bu kitlesel güç sarhoşluğundan pay alabilme arzusudur. Birey, kendi hayatındaki anlamsızlığı bir başkasının hayatını karartarak bastırmaya çalışır. Bu ontolojik boşluk, dijital linçlerin bitmek bilmeyen yakıtıdır.

Ekranın Ötesinde İnsan Kalabilmek

Dijitalleşen dünyada evlerimizin duvarları şeffaflaşmış, dünyanın tüm kaosu cebimizdeki ekranlar aracılığıyla en mahrem alanlarımıza sızmıştır. Sosyal medyanın vadettiği sınırsız paylaşım, etik bir süzgeçten geçirilmediği müddetçe her an bir cellat-kurban ilişkisine evrilebilir. Bugün başkasını linç etmek için kullanılan o tık yarın bir başkasının elinde sizin hayatınızı karartan bir silaha dönüşebilir. Değişen sadece yöntemlerdir; insanın yok etmeye duyduğu arzu hep aynıdır. Modern toplumun önündeki en büyük sınav, bu dijital gürültü içinde sağduyuyu, merhameti ve hukuku savunabilmektir. Merhametin ve aklın devre dışı kaldığı her an, medeniyetten bir parça daha kopup karanlık sulara gömülmektedir.

Gerçek adalet; ekranın ötesindeki insanı tüm hataları, sevapları ve onuruyla görebilmeyi iktiza

eder. Hızın yerine hakikati, öfkenin yerine ise empatiyi koymadığımız sürece dijital dünya, sadece “daha teknolojik bir karanlık çağ” olmaktan öteye gidemeyecektir. Unutulmamalıdır ki teknoloji ne kadar ileri giderse gitsin, vicdanın yerini alacak bir algoritma henüz icat edilmemiştir. İnsan kalabilmek, o taşı atmadan evvel durup hakikatin sesini dinlemeyi seçmektir. Zira insanı insan yapan şey, tek başına kalsa dahi adaletin ve vicdanın ışığını takip edebilme cesaretidir. Modern dünyanın siber dehlizlerinde kaybolmamak için muhtaç olduğumuz yegâne şey, karşıdakinin de bizim gibi bir kalp taşıdığını hatırlama ferasetidir.

Kaynakça

- Demir, S. T. ve Özcan, A. “Sosyal Medya ve Linç Kültürü”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 56.
- Gümü, B. “Lincin En Yeni Biçimi: Sosyal Medyada Linç”, *Sosyologca*, c. S. 15-16.
- Korkmaz, B. ve Yazıcı, B. “İdeal Beden Algısı Kapsamında Sosyal Medyada Linç Kültürü Üzerine Araştırma”, *Beykoz Akademi Dergisi*, S. 13.
- Sennett, R. *Kamusal İnsanın Çöküşü* (Çev. S. Durak ve A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2013.
- Smith, T. W. *Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif* (Çev. C. Sezer), Kolektif Kitap, İstanbul: 2020.
- Turan, H. “Sosyal Medyada Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri”. *Marmara İletişim Dergisi*, S. 27.
- Virilio, P. *Enformasyon Bombası* (Çev. İ. Şahin), Metis Yayınları, İstanbul: 2003.
- Yetim, S. “Orta Çağ’da Cadı Avı Yakın Çağ’da Sosyal Medya Linç Kültürü”, <https://psychologytimes.com.tr/orta-cagda-cadi-avi-yakin-cagda-sosyal-medya-linc-kulturu/>

Linç, kolektif bir şiddetle yapılan psikolojik bir idama benziyor. Bir tür itibar idamına. Bu itibar idamının telafisi, onarımı zor o yüzden. Çünkü linç yalnızca insanın itibarını değil toplumla kurduğu güven bağına da yıkıyor. İnsan bir anda kendisini ait olduğu kalabalığın upuzağında sosyal olarak ölü ilan edilmiş, üstü çizilmiş hissediyor.

■ Söyleşi: Esmâ TÜRKSEVEN

Zeynep MERDAN

Günümüz dünyasında parmaklarımızın ucundaki o uçsuz bucaksız dijital meydanlar, ne yazık ki çoğu zaman yargısız infazların yapıldığı karanlık mecralara dönüşüyor. Tanımadığımız hayatlara yönelik kurduğumuz her keskin cümle aslında kendi iç dünyamızdaki bir huzursuzluğun yankısı olabilir mi? Birini topluca mahkûm etmenin verdiği o sahte haklılık duygusu vicdanımızın sesini nasıl bu kadar kolay bastırabiliyor? Bu sayımızda, “linç” adı verilen bu modern toplumsal cinnetin psikolojik köklerini aralamak, öfkemizin ardındaki gerçek yüzü görmek ve kaybedilen empati köprülerini yeniden inşa etmek için Zeynep Merdan ile ruhumuzun derinliklerine inen bir söyleşi gerçekleştirdik.

Modern insan, gündelik hayatta sergileyemediği hiddeti neden dijital dünyanın anonim zırhı arkasında bu kadar hoyratça açığa çıkarıyor? Ekran, içimizdeki “gölge yanları” besleyen bir ayna mı?

Evet. Pekâlâ böyle denebilir. Günümüzde en büyük ve üstelik gönüllü ifşa edicinin sosyal medya olduğunu söylemek yanlış olmaz herhalde. Birinin çalma listesi, sosyal medyada yaptığı beğeniler, çarçabuk sildiği göz atma geçmişi, Dm'leri, online alışverişleri... O kişinin isminden, cisminden, kimlik bilgisinden, sosyo-ekonomik/ sosyo-kültürel statüsünden, mesleğinden daha çok ifşa ediyor varlığını. Sosyal medya izleri, kimliğimizin sanal gölgeleri artık. Çünkü insanların varlığını gösterme şekli ruhlarını ele verir. Çoğu zaman oldukları değil olmak istedikleri personaları hatta bir konsept gibi tasarladıkları kişilikleri görürüz. İnsanlar gerçekte oldukları kişiyi sanal personalarla kamufle edebiliyorlar. Gerçekte olduğu kişiden çok uzakta ideal benliğini sosyal medyada yansıtan çok kişi var. Kendini, yaşamını, sahip olduklarını bir türlü sevmeyenler kendilerine kurgu bir maske yaratıyorlar. Gerçek dünyayla ve hiçlik duygularıyla ancak böyle baş edebiliyorlar. Sosyal medya bu özelliğiyle böylesi trajik vakaları ayyuka çıkaran, sayısız örnekle tescilleyen bir mekanizma durumunda.

Bir başkasını sertçe yargılamak, kişiye kendi kusurlarını unutturan sahte bir “arınma” hissi mi sağlıyor?

“Düşünmek çok zordur, bu yüzden çoğu insan yargılamayı seçer.” der Carl Gustav Jung. Mühim bir tespit. Bir insanı düşünceleri yerine niyeti, görünüşü, varoluşu üzerine hınçla, öfkeyle, küçümsemeyle yargılamak bir tür duygu boşaltımı. Ve evet, çoğu zaman bu sert yargılar kişiye sahte bir arınma hissi de veriyor. İnsan, başkasının kusurunu büyüttükçe kendi karanlığını görünmez kılabileceğini sanıyor. Bir başkasını ahlaken aşağı çekince kendisini daha temiz, daha haklı, daha üstün zannediyor.

Oysa gerçek yüzleşme insanın başkasına çevirdiği o sert bakışı kendine çevirebilmesinde saklı. Çünkü sürekli yargılayan insan, çoğu zaman kendi kırılmalardan, eksiklerinden ve bastırıldığı taraflarından kaçıyor. Bu yüzden linç kültürü yalnızca öfkenin değil bastırılmış kusurlarla yüzleşememenin de toplumsal tezahürü.

Kalabalıkların içinde bireysel vicdan susuyor mu? “Herkes orada” düşüncesi, kişiyi kendi ahlaki sorumluluğundan nasıl azat ediyor?

Büyük acılar, savaşlar, afetler, felaketler en çok da mühim zannedilen şeylerin gerçek ehemmiyetini ifşa ediyor. Kırgınlıklar, küslükler, mücadeleler, gurur sızısı... Dünya kan kaybederken hepsi

küçük bir kesiğe benziyor. Ve bu hâldeyken kalabalığın içindeki, uzaktaki o büyük acıları yaşamıyor, sadece seyrediyoruz. Acılar olağan; insanlar başkalarının acılarına seyirci artık. Çünkü acının olağanlaşması acıdan daha acı. Bu acının olağanlaşması hâli, seyirci hâl, insanı vicdanı bir yükten azat ediyor. Ki Filistin meselesi bunu çok trajik biçimde tescilledi.

Linç kitlesi, gözüne kestirdiği insanı harcıyor ve onu tek bir hatasına, tek bir cümlesine, tek bir görüntüsüne indirgiyor. Ardından da onu gerçek bir insan değilmiş gibi cezalandırıyor. Sosyal medya çağında insanlar artık birbirini anlamaktan çok tüketiyor. Ve ne yazık ki en hızlı tüketilen şeylerden biri de bir insanın itibarı oluyor.

Linç kültüründe, muhatap neden “insan” olmaktan çıkarılıp bir “nesne” hâline getiriliyor?

Artık hepimiz birer etkileşim nesnesiyiz. Herkes aldığı beğeni sayısında bir değer duygusu arıyor. Linç de bu açıdan yapılan değerli ve önemli hissettirerek etkileşim getirecek bir “kurban nesnesi” seçmeye benziyor. Çünkü linç kültüründe muhatap artık bir insan olarak görülüyor. Üzerine öfke boca edilecek bir tüketim içeriği olarak görülüyor.

Bir insanı nesneye dönüştürmek, ona karşı vicdanı susturmanın en kolay yolu. Çünkü karşıdaki kişinin bir hayatı, kırılganlıkları, ailesi, korkuları olduğu hatırlandığında onu acımasızca hedef tahtasına koymak zorlaşıyor. Bu yüzden linç kitlesi, gözüne kestirdiği insanı harcıyor ve onu tek bir hatasına, tek bir cümlesine, tek bir görüntüsüne indiriyor. Ardından da onu gerçek bir insan değilmiş gibi cezalandırıyor. Sosyal medya çağında insanlar artık birbirini anlamaktan çok tüketiyor. Ve ne yazık ki en hızlı tüketilen şeylerden biri de bir insanın itibarı oluyor.

Beğeni ve paylaşım sayıları bir insanın adalet duygusunu nasıl felç edebilir? “Alkışlanma” arzusu, hakikati söyleme cesaretinin önüne mi geçiyor?

Evet, geçiyor. Çünkü ilgi arzusu korkunç bir ihtiyaca dönüştü. Bu ilgi arzusu ve ilgi

açlığı içinde hakikati söyleme cesareti kalamıyor. İnsanlar artık hakikati dillendirmenin sonuçlarındansa söylediklerinin ne kadar alkış ve etkileşim alacağını hesaplıyor. Beğeni ve paylaşım sayıları dijital onay mekanizmasına dönüşüyor bu yüzden zamanla. Böyle olunca adalet duygusu da alkış ve etkileşime göre şekillenmeye başlıyor. Haklı yerine daha çok etkileşim alan, daha çok taraftar toplayan “kazanan” ilan ediliyor. Ve bu dinamiklerin tesiriyle insanlar kalabalığın hoşuna gidecek içeriği üretiyor artık.

Hiç tanımadığımız birinin hayatını saniyelik bir tıkla karartma cüretini bize veren o “yüzeysel haklılık” duygusunu nasıl tanımlarsınız?

Had bildirme iştahı diyorum ben buna. Hırs (başarı/güç iştahı), kibir (eşsizlik iştahı), şehvet (elde etme iştahı), şöhret (ün iştahı), intikam (had bildirme iştahı) ... Adları, türleri değişiyor yalnızca. İştah, hep aynı iştah. Bugün dünyanın en büyük sorunu reel politika eksikliği, küresel/bölgesel çatışmalar, kiralık ordular, gelir dağılımı eşitsizliği, enflasyon, kıtlık, küresel ısınma vs. sorunları kadar iştah sorunudur. Tüm çatışmaların nedenine inildiğinde bir şekliyle iştah görülür. İştahın farklı tezahürlerdeki binbir versiyonu bireysel, bölgesel, küresel her tür çatışmanın esas sebebi. İştah terbiyesi, kontrolü ve hatta ıslahında tüm bu sorunların devası saklı bu yüzden.

Kendi hayatında hayal kırıklığı yaşayan bireylerin, sosyal medyadaki linç dalgalarını bir “duygusal deşarj” alanı olarak kullanması toplumsal ruh sağlığı hakkında ne söyler?

Evet. Bir duygusal deşarj mekanizması. Öfke, haset, mutsuzluk... Mesela artık kışkırtmayan profiller popülerleşiyor. Instagram’da bile sessizce değişen bir dinamik var: Güzel, çekici, çok başarılı insanlar yahut şatafatlı şovlar yerine görece güzel olmayan, vasat görünen insanların komik, acı ya da başarısızlık deneyimi konulu içerikleri “yürüyor” artık. Milyonlarca takipçisi olan, içerikleri yüzbinlerce beğeni alan profiller böyle içerikler üreten kişiler artık. Popüler çünkü kimsenin egosunu rahatsız etmiyor, kimseyi kışkırtmıyor, kimseyi rahatsız etmiyor. Bilakis izleyen herkese ben bundan iyiyim hazzı ve neşesi veriyor. Modern insan o kadar egoistleşti ki kendinden daha iyi, daha başarılı, daha güzel, daha zengin birini görmek istemiyor. Kimse kimsenin mutlu gününe, başarısına, hazzına eskisi gibi katılmıyor, beğeni bile yapmıyor çoğu zaman.

Tefekkür vakit alır, yargılamak ise anlıktır. Dijital çağın hız tutkusu, bizi birer “anlık infazcı”ya mı dönüştürdü?

Evet. Lincin “Vurun abalıya!” hazzı var. Dijital çağın hızı, düşünmeyi değil tepki vermeyi ödüllendiriyor. İnsanlar anlamaya bile vakit

**Gerçekte olduğu
kişiden çok uzakta
ideal benliğini
sosyal medyada
yansıtan çok
kişi var. Kendini,
yaşamını, sahip
olduklarını bir
türlü sevmeyenler
kendilerine
kurgu bir persona
yaratıyorlar. Gerçek
dünyayla ve hiçlik
duygularıyla
ancak böyle baş
edebiliyorlar.**

ayırmadan hüküm veriyor ve birkaç saniyelik görüntülerle, eksik bilgilerle anlık infazlar gerçekleştiriliyor. Çünkü tefekkür upuzun bir meşakkat ve sabır istiyor. Ama şunu sormalıyız artık kendimize: Toplumsal travmaların katarsisi olarak linç mi olacak elimizde?

Sosyal linç mağdurlarının yaşadığı “sosyal ölüm” travması ve toplumla kurulan güven bağının zedelenmesi nasıl onarılabilir?

Linç, kolektif bir şiddetle yapılan psikolojik bir idama benziyor. Bir tür itibar idamına. Bu itibar idamının telafisi, onarımı zor o yüzden. Çünkü

linç yalnızca insanın itibarını değil toplumla kurduğu güven bağını da yıkıyor. İnsan bir anda kendisini ait olduğu kalabalığın upuzağında sosyal olarak ölü ilan edilmiş, üstü çizilmiş hissediyor.

Herkes kendine benzemeyeni, kendine benzer refleksler göstermeyi ikiye bölüyor. Herkes öyle emin ki haklılığından. Nefreti öyle meşru ki herkesin. Ve nefrete bulandıkça şuursuzlaşıyor bu toplum. Oysa bir toplumun şifası, birbirini susturarak değil dinleyerek, anlamaya çalışarak ve kendi ötekisiyle bağ kurmayı başaracak bir zihinsel görgüyle mümkün ancak. Toplumca bu linç hazzını gerçek düşünceye, eleştirel düşünmeye ve tefekküre terfi ettirmeliyiz bu yüzden.

Kaybettiğimiz “nezaket ve tahammül” iklimini yeniden inşa etmek için bireysel ruh sağlığımızda hangi düğümleri çözmemiz gerekiyor?

Ölçsüz nefret, ölçsüz düşmanlık, ölçsüz suçlama, ölçsüz savunma... Ölçsüzlük mahvediyor herkesi. Ve niyet okuyuculuk, husumet, nefret. Ufacık şeyler yüzünden korkunç husumetler güden, kalbi karanlık, kompleksli, kendini bir türlü sevmeyen insanlar. İki uçta savrulan, birbirinden nefret eden milyonlarca insan grubu. “Benim gibi düşüneceksin. Tıpkı benim gibi muhakeme edeceksin. Benim gibi karşı çıkacaksın ve benim gibi nefret edeceksin.” diyen, bir tür “Benim gibi düşüneceksin.”

zorbalığı bu. Hepsinden acilen kurtulmak zorundayız.

Tam da bu maraza şifa olacak bir reçeteyle Seneca, dört ana erdem tanımlamıştı: Ölçülülük, cesaret, basiret, adalet. En önemlisine “ölçülülük” demişti. Her şeyde aşırıya giden, rasyonel düşünceye yatkınlığı olmayan bu duygusal, kavgacı tarafa bu ölçülülük hâli şart artık. Doğru yerde, yanlış insanların yanlış tavırlarına, zerre çekinmeden hak ettikleri tavrı göstermek.

Bu noktada dikkat çekiciliği çok mühim, takibe değer hiçbir vasfı olmayan ve çok kötü içeriklerle ve başkalarının dikkatini çalarak ranta çevirenlere karşı artık herkesin sorması gereken soru: “Bu profilleri neden takip edeyim ki?” olmalı. Bize, hayatımıza, topluma faydaları ne? Rafine bilgiler, çarpıcı perspektif, yüksek bir vizyon, derin bir yaşam pratiği, sıkı keşifler ve estetik bakış? Hayatıma kattığı katma değer ne? Bu profilleri ilgiyle, takiple, beğenilerle beslemenin bu topluma faydası, güzelliği, anlamı ne? Bu toplumun onca büyük dertleri, çetrefilli meseleleri, travmatik sorunları varken böyle vasat, konformist, hazcı profillerin hayatına milyonlarca takipçinin seyirci kalması onlara daha çok konfor, servet, popülerlik olarak dönüyor. Ve en çok da mahremiyeti, seçiciliğimizi korumamız gerekiyor. Böyle bitirelim o yüzden: Yaşasın “like”sız hayat ve gösterilemez şeylerin gizli mutluluğu...

ÂD KAVMİNDEN LİNCH'E: YARGISIZ İNFAZ GELENEĞİ!

Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ

“Beni taşa tutmanıza karşı, benim de Rabb'im,
sizin de Rabb'iniz olan Allah'a sığınırım.”

(Duhan, 44/20)

Linç kelimesinin Amerikalı bir subay olan William Lynch'in (1742–1820) soyadından geldiği düşünülüyor. Anlatıldığına göre insanları vahşi yöntemlerle katledermiş. Adamlarına talimat verir ve esirleri sopalarla dövdürerek ya da taşlatarak linç ettirmiş. Hiçbir yasal zemini olmayan bu kanunsuzluğa “linç yasası” adı verilmiş.

Linch'ten Doğan Vahşet

Modern dönemde Lynch'in adını alan bu uygulama, yüzeysel olarak bir insanın zorba ve hukuksuz bir şekilde -üstelik histerik duygularla- yüzlerce insan tarafından dövülerek öldürülmesinden ibaret görülmemelidir. Lincin çok daha korkunç olan yanı, katillere ve en önemlisi topluma “Bir şeyi kalabalık kitleler yapıyorsa meşrudur ve doğrudur.” anlayışını kazandırmasıdır. Cinayet bayağılaşmış, sıradan ve adi bir vakaya dönüşmüştür. Adi (bayağı ve sıradan) kelimesinin Türkçe'ye “âdeten” lafzından geldiği düşünülse de kelimenin helak edilen Âd kabilesine nispeti daha makuldür. Zira “Ne adi adam!” denildiğinde “değersiz ve vasıfsız insan” anlamından ziyade “Âd kabilesinin eylemlerini sürdüren kişi” manası kastedilmektedir. Zira Âdlılar, ellerine aldıkları sopalar, taşlar ve kılıçlarla karşılarındakine saldırırlardı. Tartıştıkları kişiyi hiçbir hukuki gerekçe olmaksızın öfkeyle ve ne olacağını düşünmeden (cebbâr) öldürürlerdi (Mukatil b. Süleyman, *Tefsir*, III, 274; Taberi, *Camii'l-Beyan*, XVII, 613). Bu nedenle Hz. Hud onlara nasihat etmiş ve şöyle demiştir: “Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?” (Şuara, 26/130) Bu özelliklerinden dolayı Mekkeliler, en güçlü ya da en zorba olan kişiyi Âd kavmine nispetle “Tam bir Âdî” yani Âdlı diyerek anarlar ve överlerdi (İbn Aşur, *et-Taḥrîr ve't-Tenvîr*, XIX, 165).

Âd kabilesinin linç kültürü, zaman içerisinde siyasi linçten itibar suikastına varıncaya kadar pek çok şekle dönüştü. Bugün taş ve kılıçların yerini, sosyal paylaşım sayfalarındaki mesajlar ile yapay zekâyla üretilmiş videolar aldı.

Suçu Meşrulaştırma Yolu: Linç

Kur'an, peygamberleri ve âlimleri susturamayan müstekbirlerin başvurduğu geleneksel bir yöntemden bahsetmektedir. “Fikre fikirle mukabele” esas olmasına rağmen önde gelen zengin şımarıklar ya da iktidarı ve

sermayeyi ellerinde bulunduran güç sahipleri halkı galeyana getirerek tahrik etmiştir. Amaç, insanlığın yararına çalışan (salih) kişileri taşa tutarak linçe maruz bırakmaktır. Böylece kalabalıklar suça ortak olacak ve bir eylem pek çok insana işlettirilerek suç meşrulaşacak ve zulüm normalleştirilecektir. Adil bir yargılama yapılmadan sanığın savunma hakkı elinden alınacaktır. İnsanlar bu kişinin masum olma ihtimalini düşünmeyecektir.

Temel manası “taşa tutma” olan rcm kökü, Kur’an’da beş kez geçmektedir. Bu kullanımları Mushaf tertibine göre okuduğumuzda toplumsal lincin meşru bir vahşete dönüştürülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır:

1. Hz. Şuayb’ın kan davasını takip edecek bir kabilesi olmasaydı yargılanmadan taşlanarak öldürülecekti (Hud, 11/91). Çünkü hukuksuzluk, güçlü ve kuvvetli olana boyun eğdi.

2. Mağaraya sığınan Müslüman gençlerin en büyük endişesi, yakalandıkları zaman dinlerinden dönmeye zorlanmaları ve din değiştirmedikleri halde taşlanarak öldürülecek olmalarıdır (Kehf, 18/20).

3. Putları reddeden Hz. İbrahim, babası tarafından taşlanarak öldürülmekle tehdit edilmiştir (Meryem, 19/46).

4. Antakyalılar, kente musallat olacak iktisadi ya da siyasi bir talihsizliği, Hz. İsa’nın gönderdiği elçilere fatura ettiler. Böylece toplum, psikolojik olarak linci meşrulaştırdı.

Ardından da kenti terk etmemeleri halinde hepsini taşıyarak öldüreceklerini söylediler (Yasin, 36/18).

5. Firavun, Hz. Musa’nın dinlerini değiştireceğini ve ülkede kargaşa çıkaracağını söyleyerek Mısırlıları kışkırtmıştır. Bu nedenle de onu taşa tutarak öldürmekle tehdit etmiş ve onun canını Allah’ın bile kurtaramayacağını ima ederek alay etmiştir (Mümin, 40/26). Bu nedenle Hz. Musa taşa tutulmaktan (Duhan, 44/20), kendisini Allah’tan üstün gören ve hesap gününe inanmayan her mütekebbirden Allah’a sığınmıştır (Mümin, 40/27). Çünkü hesap gününde sorguya çekileceğine inanmayan, iyilik yaptığında mükâfat kazanacağına da inanmaz. İşlediği günahların cezalandırılacak olmasından ve yaptığı kötü eylemlerden dolayı kimseden korkmaz (Taberi, *Tefsir*, XX, 310-311). Taberi’ye (ö. 310/923) göre recm “bazen ağızdan çıkan kelimelerle bazen de elin attığı taşlarla” gerçekleşir. Hz. Musa, -ister ağızdan çıkan hakaret dolu kelimelerle, ister elleriyle atacakları taşlarla olsun- taşlanacak kişinin maruz kalacağı her türlü taşlamadan Allah’a sığınmıştır. Görüldüğü gibi toplumsal itibarsızlaştırma yolu olarak kullanılan hakaret, iftira, aşağılama ve taşlama, bir cinayetin meşrulaştırılması için uygun zemine dönüştürülmektedir.

Siyasi Korkuyu Lince Dönüştürmek

Bir halk kitlesinin sözlü ya da fiilî lince başlayabilmesi için ikna edilmesi gerekir. Bu da

halkın sözünü dinlediği kişiler aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu nedenle Kur’an’da iktidarların, sermayenin, din ve bilim adamları sınıflarının ortak hareket ederek linç eylemini meşrulaştırdıkları anlatılmaktadır:

Lut kavmi, Hz. Lut ve ona inananların ahlaki dürüstlüğü bir suç gibi gösterip onları şehirden sürgün etmek için yoğun bir propaganda yürütmüştür (Araf, 7/82).

O dönem Mısır’da sihirbazlık saygın bir meslek olmasına rağmen Firavun, Hz. Musa ve Harun’un getirdiği ilahi mucizeleri “herkesin yapabileceği birer illüzyon” gibi yansıtarak etkisiz kılmaya çalışmıştır. Firavun’un iktidarına güvenen sihirbazların propagandası ise “bu ikilinin iktidarı devirmek isteyen anarşistler” olduğudur (Taha, 20/63). Korku yayarak toplumsal linç tamamlanmalıdır. Onlara göre Hz. Musa elindeki asayla halkın sevgisini kendine çekecek ve Mısırlıları yöneten Firavun soyunu yurtlarından kovup ülkeyi ele geçirecektir. Plana göre, “herkese örnek bir düzen kurmuş devlet adamları”, sözü dinlenen ilim, irfan sahibi soylular ona tabi olup Firavun’u devirecektir.

İnsanlık tarihinden beri hukuksuz ve yargısız infaz, linç kültürünü doğurmuştur. Yerden alınan taşlarla yapılan linç, yerini kelimelerle ve sosyal medyayla icra edilen bir itibarsızlaştırma eylemine bırakmıştır. Bu yöntem ise peygamberlerin değil Firavunların ve zorbaların metodudur.

ESKİMEYEN BİR CAHİLİYE TAASSUBU: IRKÇILIK

Dr. Abdurrahman HAN
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا
مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ
مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ

*“İrkçılığa çağıran bizden değildir. İrkçılık
davası uğruna savaşıyan bizden değildir.
İrkçılık gayesi uğruna ölen bizden değildir.”*

(Ebu Davud, Edeb, 111-112)

Yeryüzünün şerefli halifesinin farklılıklar içinde yaratıldığının gerekçesiyle belirtildiği bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız ise O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır...” (Hucurat, 49/13) Ayette “teârûf” olarak geçen ifade aynı özden gelen ve var oluşun bilincinde olan insanın; birbirini fark etmesi, tanınması, keşfetmesi, birbirinden bilmediklerini öğrenmesi, birbiriyle kaynaşması ve uyum içinde hareket etmesi gibi anlamlara kapı aralamaktadır. İnsanın bu farkındalığa ulaşması; makro âlemdeki muhteşem ahengün bir cüzü olarak evrendeki çok boyutlu çeşitliliğe uyum sağlama çabasından ibarettir.

“Hamiyyetü'l-Cahiliyye”: Cehaletin Ortaya Çıkardığı Bağnazlık

“...Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir...” (Rum, 30/22) Söz konusu ayet, bütün açıklığıyla insanın dilinin ve renginin; bunlara bağlı olarak da kültür ve geleneğinin farklı olmasının Allah'ın mucizelerinden ve varlığının işaretlerinden olduğuna dikkat çekmektedir. Evrendeki ontolojik çeşitlilik ve farklılığın insan idrakine müspet olarak arz edilmesine karşın zalim ve cahil olan insanın bunu kişisel, grupsal ya da toplumsal bir üstünlük sebebi kılması ise oldukça düşündürücüdür.

Sosyal grupların kalıtımla geçen bazı özellikleri sebebiyle farklılaştığını, bu farklılıkların onlar arasında statü ve değer farklarına yol açtığını ileri süren akımlara ırkçılık denmektedir (Recep Şentürk, Kadir Canatan, “İrkçilik” md., TDV İslam Ansiklopedisi). Tarihsel süreçte önce soy üstünlüğü ve asalet, sonra asabiyet şeklinde tezahür eden ırkçılık, modern dönemlerde daha çok siyasi, politik, dinî ve kültürel boyutlarıyla çok yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik özellikleri; farklılaşma, statü ve değer ölçüsü olarak gören ırkçılık anlayışına karşın İslam, herhangi bir etnik kökene sahip olmayı değil kulluğu, erdemli, ahlaklı ve müttaki olmayı insan

için en şaşmaz ölçü, en büyük paye ve kıymet olarak görür. Bahsedilen şekilde bir ırkçılık anlayışını ise şiddetle yargılar ve onu cahiliye taassubu olarak görür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), “Asabiyet duygusuyla öfkelenen, asabiyet uğruna savaşıırken yahut asabiyet davası güderken körü körüne açılmış bir bayrak altında ölen kimsenin ölümü cahiliye ölümüdür.” (Müslim, İmare, 57) buyurmuştur.

İrkçılık, Kibrin Ürettiği Hastalıklı Bir Ruh Hâlidir

Kibir denince akla gelen ilk varlık şeytandır. Onun, Allah'ın emrine karşı gelmesinin temel nedeni kendi varlığını, özünü insandan daha üstün görmesi olmuştur. Oysa varlığı kendinden olmayan kendinde nasıl bir üstünlük görebilir? Şu hâlde kibri salık veren ırkçılık düşüncesi, şeytanın Allah'ın huzurundan kovulmasına sebep olan sakat bir düşünme biçiminin insan marifetiyle yeniden şekillenmesidir. Bu düşünce, referanslarını dinden aldığı iddia eden Yahudi topluluğun kendilerini “Allah'ın kavmi” (Levililer, 26/12) ve insanların efendisi (Tesniye, 14/12) olarak değerlendirmelerinin, her türlü haksızlık ve zulmü kendi dışındakilere reva görmelerinin temel nedenidir. Bu anlayış, dindaşı olsa dahi insanı ten rengine göre sınıflandıran, siyah insanın beyaza hizmet için var olduğuna inanan ırkçılığı dinî ve siyasi hegemonyalarının

bir aracı kılan Hristiyan dünyasının da bir sorunudur. Benzer yaklaşım diğer pek çok dinî gruplar için de geçerlidir. Temel bir insanlık sorunu olan ırkçılığın İslam'ın izzetli tarihinde de yer yer olumsuz gelişmelere sebep olduğu ve Müslümanları derinden etkileyen gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Müslümanların birlik ve beraberliğinin, ümmet olma bilincinin önündeki en büyük engel sayılacak bu düşünce biçimini her hissettiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabını ciddi biçimde uyarmıştır.

Kişinin, İçine Doğduğu Milletini Sevmesi İrkçılık Değildir

Her insan ailesini, akrabalarını, toplumunu, vatanını ve milletini sever. Onların kendi ülkeleri ve insanlık için ortaya koydukları anlamlı çalışmalarla gurur duyar, tarihteki başarılarıyla övünür. Ancak bu hasletler ırkçılık olarak değerlendirilmez. Nitekim bir defasında Hz. Peygamber'e (s.a.s.), “Ya Resulallah! Kişinin kendi kavmini sevmesi kabilecilik/ırkçılık sayılır mı?” diye sorulmuş o da, “Hayır. Lakin kabilecilik/ırkçılık, kişinin kendi kavminin haksız davranışına arka çıkmasıdır.” şeklinde cevap vermiştir (İbn Mace, Fiten, 7). Hadisten de anlaşılacağı üzere ırkçılık, adalet ve hakkaniyet gözetmeksizin ne pahasına olursa olsun kişinin yakın, dost, akraba ve toplumuna arka çıkması; dolaylı olarak kendi

ırkını, diğerlerinin üstünde ve ayrıcalıklı görerek nesebini övünç kaynağı yapmasıdır. İnancımız tarafından yasaklanan da budur.

İrkçılığın Modern Tezahürleri

Modern dönemlerde ırkçılık, tarihteki ibtidai biçimlerinden çok daha farklı formlara bürünmüştür. Günümüz insanının örtük üstünlük söylemleri etnik mensubiyetle birlikte daha çok aidiyet, dinî inanç, kültürel ve siyasi kimlik, yabancı düşmanlığı gibi unsurlar üzerinden belirmektedir. Bunlar, salt etnik bir sebebe dayanmayan ama aynı yaklaşımın illeti olan asabiyetle maluldür. Tabii afetler, kaotik durumlar ve savaş gibi gerekçelerle yerel ya da küresel ölçekte yaşanan iltica dalgaları ve göçler bu tür olumsuzluklara önemli bir zemin oluşturmaktadır. Müslümanların kendi aralarında mezhep, meşrep ve cemaate dayalı üstünlük arayışları ve her bir yapının kendi Müslümanlığını biricik ve en doğru görmesi de bu maraz hâlinin yansımalarındandır.

Tarihte olduğu gibi günümüzde de meydana gelen asabiyet eksenli ırkçılığın insanlık için ne tür felaketlere yol açtığı aşîkârdır. Benliğin merkezde olduğu bu sarmal, önü alınamayan çatışmaları ve sonu gelmeyecek kan davalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Oysa farklılıkların bir mucize ve rahmet olduğu gerçeği bu olumsuzlukları engelleyecek yegâne ölçüdür.

Gülsüm KARAPINAR

Bİ' KELİME

Diyapazon

Diyapazon, saf sese en yakın sesi elde etmek amacıyla kullanılan iki uçlu metal bir akort çatalı ve akustik bir rezonatördür. İlk olarak 1711 yılında Londra'da müzisyen John Shore tarafından, enstrümanları akort etmek gibi müzikal amaçlarla icat edilmiştir. Zaman içerisinde sağlık alanına kazandırılan bu cihaz; başta kulak-burun-boğaz muayenelerinde işitmenin değerlendirilmesi olmak üzere nörolojik ve ortopedik muayenelerde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Titreştirildiğinde kendine özgü tasarımı sayesinde diğer yan sesleri hızla sönümleyerek geriye sadece temel frekanstaki saf sesi bırakır. Hekimler bu saf sesi kullanarak hastanın işitme kaybının kaynağını saniyeler içinde tespit edebilirler. Günümüzde gelişmiş dijital odyometre cihazları bulunsa da diyapazonlar, muayene odası şartlarında işitme kaybının tipini ve yönünü belirlemede hızlı ve pratik bir ön bilgi sağlayan değerli bir klinik araç olarak rutin şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Tıbbın teknolojiye direnç gösteren bu zarif ve klasik üyesi, basit bir fizik kuralının klinikte ne kadar büyük bir hayati kolaylık sağlayabileceğinin en net kanıtıdır.

Cambridge Matematik Köprüsü

Bİ' ESER

Cambridge Üniversitesinde bulunan Matematik Köprüsü, 1749 yılında William Etheridge tarafından tasarlanan ve James Essex tarafından inşa edilen sıra dışı bir ahşap yapıdır. İlk bakışta sıradan görünse de tamamen düz keresteler kullanılarak göz alıcı bir kavis elde edilmiştir. Yapının en büyüleyici yanı, “teğetsel ve radyal kafesleme” adı verilen özel bir mühendislik tekniğiyle kurulmuş olmasıdır. Bu sistemde, yatay kirişler basınç kuvvetini göğüslerken çapraz yerleştirilen radyal destekler çekme kuvvetini üstlenir. Birbirini mükemmel şekilde dengeleyen bu zıt kuvvetler sayesinde köprü, bükülmeden son derece sağlam bir biçimde ayakta kalır. Ayrıca bu akılcı tasarım, nehir trafiğini engellemeden inşa edilmesine ve hasar gören parçaların köprü yıkılmadan kolayca yenilenebilmesine olanak tanır. Bu sayede köprü, asırlar boyunca nehir üzerindeki heybetli duruşunu hiçbir bozulmaya uğramadan korumayı başarmıştır. Çivisiz yapısı ve geometrik dehasıyla hayranlık uyandıran bu eser, günümüzde de hem estetik hem de mühendislik açısından ilham verici bir anıt olarak kabul edilmektedir.

Bİ' BİLGİ

Ay'daki Müslüman Âlimler

Astronomi tarihine yön veren Müslüman bilim insanlarının mirası, bugün sadece kütüphane raflarında değil gökyüzünde de yaşamaya devam ediyor. Uluslararası Astronomi Birliği (IAU), insanlığın uzay serüvenine ve astronomiye yaptıkları devasa katkılardan dolayı Ay yüzeyindeki birçok krateri Müslüman âlimlerin isimlerini vermiştir. Yüzünüzü gökyüzüne çevirdiğinizde Ay'ın kraterlerinde adresi olan bu dehalardan bazıları; Batı dünyasının "Alfraganus" olarak bildiği gök mekânî uzmanı Ferganî (Alfraganus), sinüs ve kosinüs kavramlarını astronomiye uyarlayan Battanî (Albategnius), optik biliminin kurucusu İbnü'l-Heysem (Alhazen) ve kendi adıyla rasathane kuran hükümdar-bilim insanı Uluğ Bey'dir (Uluğ Beigh). Bu isimler, medeniyetimizin evrensel bilime bıraktığı silinmez imzanın somut birer göstergesidir.

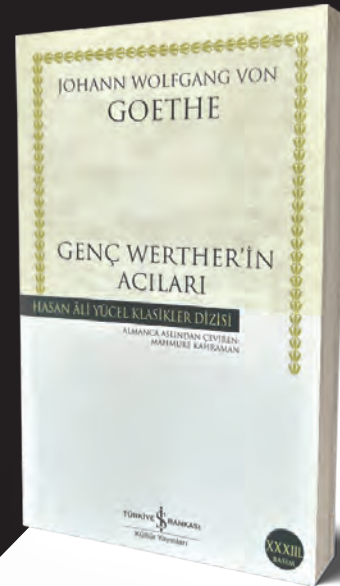
Bİ' SORU

Zebralar Neden Siyah-Beyaz Çizgilidir?

Zebraların göz alıcı siyah-beyaz çizgileri yüzyıllardır bilim dünyasının en büyük gizemlerinden biriydi. İlk bakışta bu keskin çizgilerin aslan gibi yırtıcılardan gizlenmeye yaradığı düşünülse de işin aslı çok daha şaşırtıcı bir canlıya dayanıyor. Bu konuda uzun yıllar boyunca evrimsel biyologlar tarafından çok sayıda hipotez üretilmiş, ancak hiçbiri gerçeği tam olarak yansıtmamıştı. Peki, zebraların bu çizgili kıyafetinin arkasındaki gerçek sebep nedir? Bu sorunun cevabı, ölümcül hastalıklar taşıyan at sinekleridir. Bilim insanlarının yaptığı araştırmalar, siyah-beyaz çizgilerin ışığı yansıtma biçiminin sineklerin gözünde bir tür "görsel illüzyon" yarattığını kanıtladı. Düz renkli hayvanlara rahatça konabilen sinekler, zebraların çizgili kürklerine yaklaştıklarında derinlik algılarını kaybediyor ve iniş yapamayarak uzaklaşmak zorunda kalıyorlar. Yani zebraların çizgileri, onları aslanlardan ziyade doğanın en can sıkıcı zararlılarından koruyan birer "sinek kovucu" kalkan görevi görüyor.

Mutluluğun eksikliğini dünyevi bir nedene bağlayabilen aziz mahluk! Hissetmiyorsun, felaketinin paramparça kalbinde, bozulmuş aklında yattığını hissetmiyorsun, dünyanın bütün kralları bir araya gelse bile sana yardım edemez.

Genç Werther'in Acıları,
Johann Wolfgang Von Goethe

Bİ' ALINTI

RÂŞİDÜDDİN SİNÂN VE DÜNYEVİ HIRSLARIN TARİHÎ TEZAHÜRLERİ

■ Emre KESKİN

DİB Müfettiş

İnsanlık tarihi, inancın bireyi yücelten, ruhu arındıran ve toplumu ıslah eden yapıcı gücü ile bu gücü şahsi ihtiraslarına alet etmek isteyen karanlık odakların amansız mücadelesine sahne olmuştur. İslam medeniyetinin özünü oluşturan temel kavramlardan biri şüphesiz ihlastır. İhlas; kulun her türlü amelinin, niyetinin ve ibadetini araya hiçbir dünyevi menfaat, gösteriş veya beklenti sokmadan sadece Allah rızası için yapması demektir. Toplumsal huzurun, karşılıklı güvenin ve adalet nizamının en güçlü teminatı bu samimiyettir. Tarih boyunca bu yüce değer, zaman zaman “din istismarı” adı verilen ve toplumları içten içe kemiren bir yozlaşma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Din istismarı; kutsal ve aşkın olanın, fâni ve dünyevi olan hırs, gizli ajanda ve şahsi ikballer uğruna elverişli bir araç hâline getirilmesidir. Din istismarcıları, kitlelerin en hassas olduğu inanç dünyasını hedef alarak manevi duyguları sömürür ve kendi dünyevi hırslarını inşa etmek için kutsal metinleri, kavramları ve sembolleri birer maske gibi kullanırlar. Bu

meyanda Râşidüddin Sinân’ın hayatı ve faaliyetleri, günümüz dünyasındaki benzer tehlikeleri erkenden fark edebilmek adına önem arz eder.

Râşidüddin Sinân b. Selmân b. Muhammed el-İsmâîlî el-Basrî, 520’li (1126) yıllarda Basra yakınlarındaki Akrüssûdân köyünde, İmâmîyye Şîası’na mensup bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Nizârî İsmâîlîleri tarafından genellikle “Sinân Râşidüddin” ya da sadece “Sinân” olarak anılan bu figürün hayatındaki ilk büyük kırılma, genç yaşta ailesinin mezhebî çizgisini terk ederek radikal bir felsefi ve siyasi öğreti olan Nizârî-İsmâîlî ekolüne intisap etmesiyle başlamıştır. Basra’da temel eğitimini ikmal etmesini müteakip bu katı ideolojik öğretinin yönetim merkezi olan, sarp kayalıklar üzerine kurulu “Kartal Yuvası” olarak bilinen Alamut Kalesi’ne gitmiştir. Alamut, o dönemde sadece askerî ve stratejik bir sığınak değil aynı zamanda Hasan Sabbah tarafından temelleri atılan, fedailerin psikolojik, zihinsel ve ideolojik olarak âdetâ yeniden şekillendirildiği,

mutlak itaat kültürünün genetik kod gibi işlendiği kapalı bir endoktrinasyon (beyin yıkama) merkezidir.

Sinân, Alamut’ta geçirdiği uzun yıllar boyunca felsefeye, astronomiye, İhvân-ı Safâ’nın risalelerine ve İsmâîlî doktrinine derinlemesine vakıf olmuştur. Bu ezoterik süreçte, Hasan Sabbah’ın halefi olan II. Hasan ile çok yakın dostluk kurmuştur. Hatta onun, İslam’ın zahirî emirlerini (namaz, oruç, helal-haram gibi şer’î hükümler) tamamen askıya almayı öngören “Kıyâmetü’l-kıyâmât” olarak adlandırdığı radikal ve batını doktrinine bizzat tanıklık etmiştir. Ancak Sinân’ı tarihte asıl tehlikeli ve kalıcı kılan yönü, bu radikal doktrini körü körüne uygulamak yerine görevlendirildiği coğrafyanın sosyolojik yapısına zekice uyarlayacak esnek bir stratejik akıl geliştirmesinde yatmaktadır. Nitekim 1172 yılında Suriye bölgesindeki Nizârî faaliyetlerini sevk ve idare etmek üzere başdâî (baş davetçi) olarak görevlendirildiğinde elindeki en büyük güç salt askerî birlikler veya fedailer değil;

çocukluğundan beri bir sanat gibi incelikle işlediği “takiyye” ve “manipülasyon” yeteneğiydi.

Sinân, Suriye topraklarına ulaştığında aceleci davranmamış, bir gölge gibi hareket etmiştir. Önce Musul, Rakka ve Halep gibi dönemin büyük ve kozmopolit İslam merkezlerinde kimliğini tamamen gizleyerek ikamet etmiş; ardından Nizârî kalelerinin kalbi konumundaki Kehf Kalesi’ne yerleşmiştir. Sinân’ın buradaki ilk faaliyetleri, günümüz istihbarat literatüründe ve sosyolojik analizlerde “sızma” (infiltrasyon) olarak adlandırılan yıkıcı stratejinin tarihsel bir prototipidir. Gerçek kimliğini, niyetini ve inancını halktan gizleyen Sinân, uzun süre sıradan, takva sahibi, dünyadan elini eteğini çekmiş münzevi bir derviş gibi yaşamıştır. Yerel cami ve mescitlerde ibadetle meşgul olmuş, halkın her kesimiyle sıcak bir bağ kurarak onların güvenini kazanmıştır. Bu dervişane maske, toplumsal güveni bir kalkan gibi kullanarak kendi gizli ve dünyevi ajandasını bu meşruiyetin arkasına saklama stratejisinin bir parçasıydı. İslam hukukunda normal şartlarda can güvenliği tehlikeye girdiğinde bir korunma ve canı muhafaza etme ruhsatı olan “takiyye” kavramı, Sinân’ın elinde masum insanları aldatma, kurumları ele geçirme ve kitleleri manipüle etme amacıyla kullanılan son derece tehlikeli bir istismar silahına dönüşmüştür. Zamanla bölgedeki yerel Nizârî grupları arasında karizmatik bir lider olarak şöhret kazanmış,

Suriye’deki mevcut lider Şeyh Ebû Muhammed’in vefat etmesi üzerine de Suriye Nizârîlerinin mutlak otoritesi ve başdâisi tayin edilmiştir. Bu noktadan sonra derviş hırkasının altındaki o dünyevi güç ve iktidar hırısı, kurumsal bir yapıya bürünerek tarih sahnesine çıkmıştır.

Başdâi Sinân, Masyâf, Kehf, Kadmûs ve Alike gibi sarp kaleleri askerî ve lojistik açıdan tahkim etmiştir. Bu tahkimat süreci; meşru merkezî otoritenin sınırları içerisinde kendi hukukunu, askerî sistemini ve gizli hiyerarşisini uygulayan âdeti “devlet içinde bir devlet” yapılanmasının inşasıydı. Sinân, sadece kaleleri tahkimle kalmamış, emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirecek akıl ve irade dışı bir fedai ordusu oluşturmıştır. Bu yapı bünyesinde yetişen fedailer, salt askerî eğitimden geçmemiş; aynı zamanda sızmaları hedeflenen toplumlarının dillerini, mezhebî inceliklerini, yerel âdetlerini ve dinî pratiklerini ayrıntısına kadar öğrenmişlerdir. Bir fedai, yeri geldiğinde bir Sünnî fıkıh âlimi, yeri geldiğinde sadık bir saray muhafızı, yeri geldiğinde ise bir derviş gibi aylarca hatta yıllarca hiçbir açık vermeden yaşayabilmiştir.

Bu durum, tam anlamıyla kurumsal bir ihanet ve itaat modelidir. Aklını, iradesini ve vicdanını teslim ettiği liderin emriyle, masum bir insanı katletmeyi hatta kendi canına kıymayı “kutsal bir görev” olarak gören fedailer, her türlü ahlaki ve insani sınırı çiğnemeyi meşru saymışlardır. Bu karanlık

suikast ve sızma ağı, dönemin hem Müslüman hem de Haçlı tarihçilerinin eserlerinde geniş yankı bulmuştur. İslam kaynaklarında bu yapılar radikal sapmaları nedeniyle eleştirilirken Batı kaynaklarında “Assassins” (suikastçılar) olarak anılmış, Sinân dağlık bölgedeki mutlak hâkimiyetine atıfla “Şeyhü’l-cebel” (dağın şeyhi) olarak kaydedilmiştir.

Râşidüddin, Suriye ve Mısır coğrafyasını şekillendiren siyasi ve askerî dengelerde son derece pragmatik ve ilkesiz bir rol oynamıştır. Cemaatinin varlığını korumak

“

inanç, ahlak ve toplumsal sorumluluk, bir müminin hayatında ayrılmaz bir bütündür. İhlasın olmadığı bir dindarlık, dünyevi hırsların oyuncağı olmaya mahkûmdur. Din istismarı, sadece geçmişin bir sorunu değil her dönemde farklı kılıklarda karşımıza çıkabilecek bir tehlikedir. Bu tehlikeye karşı en büyük gücümüz, Kur’an ve sünnet rehberliğindeki sahih din anlayışı ve sarsılmaz ahlaki duruştur.

”

ve kendi dünyevi nüfuz alanını genişletmek amacıyla, dönemin en büyük İslam kahramanı olan Selahaddin Eyyûbî'ye karşı yeri geldiğinde Haçlı kontluklarıyla, yeri geldiğinde ise Müslüman hanedanlıklar içindeki muhalif gruplarla karmaşık ve karanlık ittifaklara girmekten çekinmemiştir. Onun bu ilkesiz siyasetinin en çarpıcı ve ibretlik örneklerinden biri, ünlü tarihçi İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eserinde detaylarıyla aktarılmaktadır. Haşşâşin tehdidini ortadan kaldırmak isteyen Selahaddin Eyyûbî, Sinân'ın ana karargâhı olan Masyâf Kalesi'ni kuşattığında bir gece çadırında beklemediği bir manzarayla karşılaşır. Selahaddin, baş ucunda Sinân'a ait özel bir hançer, zehirli bir tatlı ve üzerinde şu ürpertici ifadelerin yazılı olduğu bir not bulur: "Bize bu kadar yakinken bizden nasıl kurtulacağınızı sanıyorsunuz?"

Bu hadise, din istismarı ve gizli yapılanma üzerine kurulu şebekenin en önemli gücünün, ahlaki hiçbir sınır tanımayan "her yere sızabilme" kabiliyeti olduğunu gözler önüne sermektedir. İslam dünyasını Haçlı istilasından kurtarmak için ömrünü cephelede geçiren büyük bir komutan ve devlet adamı bile kendi ordusunun, hatta en yakın koruma kalkanının içine kadar sızmış olan bu "takiyyeci" unsurlar karşısında ciddi bir hayati tehditle karşı karşıya kalmıştır. Sinân, bu eylemiyle aslında dinî veya manevi bir mesaj vermemiş; aksine tamamen seküler, dünyevi bir güç gösterisiyle Selahaddin'i

kuşatmayı kaldırmaya zorlamıştır.

Uzun süren idarecilik döneminde Sinân, Suriye'deki diğer Nizârî İsmâîlî liderlerinden farklı olarak Alamut'tan bağımsız bir siyaset yürütmüştür. Bu sebeple Alamut ile Sinân arasında ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Suriye Nizârîleri'nin gücünü zirveye ulaştıran Sinân, 1193'te Kehf'te vefat etmiştir.

Asırlar boyunca isimler, kıyafetler ve kullanılan araçlar değişse de din istismarı ve takiyye üzerine kurulu yapıların genetik karakteri ve toplumsal yıkım yöntemleri hiçbir zaman değişmemiştir. Sinân'ın Masyâf'ın sarp dağlarında kurduğu o karanlık ve habis yapının bir benzeri, yakın tarihimizde masum insanların halisane manevi duyguları sömürülerek devletimizin ve milletimizin en mahremine sızan bir yapıyla yeniden karşımıza çıkmıştır. Aziz milletimiz, temelleri tarihte yer alan bu tehlikeli inanç istismarı ve düşünce modeliyle, FETÖ vasıtasıyla acı bir şekilde tanışmış; bu karanlık yapının nihai hedefini ise 15 Temmuz 2016 günü hain darbe kalkışmasıyla bizzat tecrübe etmiştir. Bu kalkışma, tarihsel yozlaşmanın ve din istismarının modern tezahürüdür. Bu ihanet süreci; dinî görünümlü ezoterik yapının dünyevi iktidarı ele geçirmek adına vatanına ve aziz milletine nasıl acımasızca silah doğrultabileceğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Râşidüddin Sinân'ın tarihî arka planı ile günümüzde yaşanan

darbe kalkışması; bizlere dini değerlerin dünyevi hırslara ve siyasi ikballere alet edilmesinin hem bireysel hem ailevi hem de toplumsal maliyetinin ne kadar ağır ve kanlı olabileceğini unutturmamak üzere bir ihtardır.

İnanç, ahlak ve toplumsal sorumluluk, bir müminin hayatında ayrılmaz bir bütündür. İhlasın olmadığı bir dindarlık, dünyevi hırsların oyuncağı olmaya mahkûmdur. Din istismarı, sadece geçmişin bir sorunu değil her dönemde farklı kılıklarda karşımıza çıkabilecek bir tehliktir. Bu tehlikeye karşı en büyük gücümüz, Kur'an ve sünnet rehberliğindeki sahih din anlayışı ve sarsılmaz ahlaki duruştur. Bir müminin gerçek rütbesi, sahip olduğu dünyevi imkânlarda değil Allah rızası için sergilediği samimiyettedir.

Büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin-i Rumi, insanın içiyle dışının bir olması gerektiğini, ikiye bölünmekten uzak durarak ihlase sarılmanın hayati önemini asırlar öncesinden şu sözleriyle ortaya koymuştur: "Ya olduğun gibi görün ya da göründüğün gibi ol."

Kaynakça

- Farhad Daftary, "Râşidüddin Sinân el-İsmâîlî", *DİA*, c.34 s.467
- Mustafa Galib, *Sinân Râşidüddin*, Beyrut: 1967.
- Bernard Lewis, *Haşhaşiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat*, çev. Kemal Sarısözen, Kapı Yayınları, İstanbul: 2014.
- İbnü'l-Esir, *El-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut: 1994.
- Bedrettin Basuğuy, *Salâhaddîn-i Eyyûbî ve Râşidüddin Sinân: Nizârî Fedâîler ve Suikastlar*, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, c. 9, Sayı 2, 2017.

YAŞLILARLA YAŞAMA AHLAKI

■ Dr. Mustafa MEHMETOĞLU
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. ‘Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.’ diyerek dua et.” (İsra, 17/23-24)

Kur’an-ı Kerim’deki tüm emir ve yasaklar, doğrudan bireyin ve toplumun iyiliğini hedefler. İlahi kuralların tek amacı, insanın ve insanlığın faydasını sağlamaktır. İsra suresinin 22 ila 37. ayetlerine göz attığımızda da aynı şekilde insanı olgunlaştıracak, toplumu mefsedetten uzaklaştıracak, hem fert hem

de toplum bazında ahlaki zirveye ulaştıracak hususları görürüz. Bunlardan birisi de ana-baba/ebeveyn hakkını gözetmek, onları kırmamak ve incitmemek üzerinedir.

Kur’an-ı Kerim’de ana-baba/ ebeveyn hakkı gözetilmiş, Hakk’a münafi olmamak kaydıyla onlara itaat emredilmiştir (Lokman, 31/14-15). Hadis-i şeriflere baktığımızda da onlara karşı gelmek, asi olmak, onların hakkını ve hukukunu gözetmemek büyük günahlardan sayılmıştır (Buhari, Edeb, 1, Eyman ve Nezair, 16; Tirmizi, Birr ve Sıla, 4).

Bizim burada ele aldığımız ayette ise temas etmek istediğimiz nokta bunların ötesinde bir incelik. O da, ayette geçen “senin yanında

yaşlanırsa” ifadesidir. Evet, dinimiz bizlere ana-babayla iyi geçinmeyi her halükârda emretmiştir. Hatta Allah katında en büyük günah “şirk” olmasına rağmen Cenab-ı Hak Teâlâ, ana-babanın evladını şirke zorlaması durumunda dahi evladın onlara itaat etmemekle birlikte dünya yaşantısında onlarla iyi geçinmesi gerektiğini bildirmiştir (Lokman, 31/15). Lokman suresindeki ayette böyle bir durum belirtilmiş olmakla birlikte bizim işlediğimiz bahse konu ayette farklı bir hassasiyet gözler önüne serilmiştir. Bu da, ana-babanın ya da bunlardan birinin yaşlılık halindeki durumu ve bununla beraber güçten düşmüş, yaşlanmış ve evladına muhtaç bir hale gelmiş olmasıdır.

Ayet-i kerimeden, yaşlılık çağına gelmiş ana-babaya muamele hususunda daha fazla dikkat edilmesi gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Onları hor görmek, kırmak, incitmek, üzme, kaba davranmak, zulmetmek, hakaret etmek bir tarafa onların ağzından çıkan rahatsız edici cümleler yahut can sıkıcı tavırları karşısında dahi öf bile dememek gerekmektedir. İlk bakışta öf demenin kötü bir muamele olmadığı belki zihinlere gelebilir. Lakin şuna dikkat etmek gerekir ki “öf” kelimesi bir kimseden sadır olduğunda muhataba kendisinden rahatsızlık duyulduğunu hissettirir. İşte ayetteki incelik; yaşlılık çağına ulaşmış ve senin bakımına muhtaç hale gelmiş ana-babaya hiçbir şekilde ondan rahatsızlık duyduğun izlenimini vermemendir.

Görüldüğü üzere ayette, ana-babaya hürmetin yanına yaşlılığın kendisiyle getirmiş olduğu saygınlık da eklenmiş ve onlara muamele hususundaki hassasiyet artırılmıştır. Burada da ihtiyarlara gösterilmesi gereken ihtiram noktasında bizlere bir işaret vardır. Nitekim Allah Resulü (s.a.s.) de “Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.” buyurmuştur (Tirmizi, Birr, 15).

Kur’an-ı Hakîm’de, yaşlılığın bir hakikat olduğu ve kendisine uzun ömür verilen kimsenin de ihtiyarlığa elbet erişeceği şu şekilde vurgulanmıştır: “Sizi toprak, sonra nutfе, sonra alaka aşamalarından

geçirerek yaratan O’dur. Sonra O sizi bir bebek olarak hayat alanına çıkarır; ardından güçlü çağınıza ulaşınca, sonra da yaşlılar haline gelinceye kadar sizi yaşatır; içinizden bazıları bundan önce vefat eder. Sonuçta belli bir vakte kadar yaşamaktasınız. Umulur ki (bunlar üzerine) akıl yorarsınız.” (Mümin, 40/67) Yine bir başka ayet-i kerimede, “Kime uzun ömür verirse onu yaratılış çizgisinde tersine çeviririz. Hiç düşünmezler mi!” (Yasin, 36/68) buyrulur. Allah’ın kudretine vurgu yapılmış ve inkârcı kimselere “Yüce Allah’ın insanı halden hale soktuğu açıkça ortadayken, bu realite üzerinde düşünüp O’nun öldükten sonra diriltmeye de kadir olduğunu anlamazlar mı?” şeklinde eleştiri yöneltilmiştir (Şevkani, IV, 434).

Evet, ihtiyarlık da tıpkı ilk çocukluk dönemi gibi insanın en zayıf olduğu zaman dilimidir. Yüce Rabb’imiz şöyle buyurmaktadır: “Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüzlüğe duçar eden, saç ve sakalınızı ağartan Allah’tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.” (Rum, 30/54) İhtiyarlık dönemini yaşayıp yaşamamak da insanın iradesinde değil Yaratıcı’nın takdirindedir. Kişi bu vakte ulaşmadan evvel, o vakte erişmiş kimselerle karşılaşır ve onlarla çeşitli münasebetler içinde olur. Önemli olan, insanın saygınlığını koruması ve ihtiyarlık çağına

erişen kimseye de hürmet göstermesidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) her konuda olduğu gibi yaşlılara hürmet noktasında da bizler için örnektir. Mekke fethedildiği gün Hz. Ebu Bekir, yaşlılıktan saç sakalı bembeyaz olmuş babası Ebu Kuhafe’yi Müslüman olması için Allah Resulü’nün (s.a.s.) huzuruna getirmişti. Gözleri görmeyen ihtiyarı karşılayan Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zarif, kibar ve hürmetkâr hali ile şöyle buyurmuştu: “Bu ihtiyarı evde bıraksaydın da ben yanına gitseydim olmaz mıydı?” (İbn Hanbel, VI, 350) Sadece bu rivayet bile bizlerin yaşlılara karşı nasıl kibar, zarif ve hürmetkâr olmamız gerektiğini öğretecek niteliktedir. Anne ve babalarımız başta olmak üzere dünya ve ahiret namına bizler bir şey bilmezken bizleri hayata hazırlayan yaşlılarımıza ihtimam göstermeyi, onların hayatlarını kolaylaştırmayı, tecrübelerinden faydalanmayı ve onlara hürmeti vazife addetmeliyiz.

Allah ömür verirse bir gün yaşlanacağımızı hatırdan çıkarmamak gerekir. Yaşlandığımız zaman bizlere nasıl davranılmasını istediğimizin duygudaşlığını kurmamıza vesile olması adına Enes b. Malik’in (r.a.) Hz. Peygamber’den (s.a.s.) rivayet ettiği şu hadisi zikretmekte fayda görüyoruz: “Bir genç, bir ihtiyar kimseye yaşından dolayı hürmet ederse, Allah da ona yaşlılığında kendisine hürmet edecek birini hazırlar.” (Tirmizi, Birr, 75)

TAKINTI MI, KAYGI MI, YOKSA YARDIM ÇAĞRISI MI?

Doç. Dr. Hakan ÖCÜTLÜ

Çocukluk ve ergenlik döneminde bazı davranışlar ilk bakışta alışkanlık, titizlik, evham ya da fazla hassasiyet gibi görünebilir. Bir çocuk ellerini sık sık yıkayabilir, eşyalarının belirli bir düzende durmasını isteyebilir, kapının kilitli olup olmadığını tekrar tekrar kontrol edebilir ya da “Ya kötü bir şey olursa?” düşüncesine takılıp kalabilir. Bu davranışlar zaman zaman her çocukta görülebilir. Ancak bazı durumlarda bu tekrarlar; çocuğun günlük yaşamını, okul başarısını, sosyal ilişkilerini ve aile içi huzurunu belirgin şekilde etkilemeye başlar. İşte bu noktada, obsesif kompulsif bozukluk yani OKB açısından dikkatli olmak gerekir.

OKB, çocuk ve ergenlerde sanıldığından daha sık görülebilen bir ruh sağlığı problemidir. Çocuk ve ergenlerin yaklaşık yüzde 1–3’ünde görülebileceği bildirilmektedir. OKB, çocuğun istemediği hâlde zihnine gelen, yoğun kaygı yaratan düşüncelerle ve bu kaygıyı azaltmak için yaptığı tekrarlayıcı davranışlarla kendini gösterir. Bu belirtiler zaman alıcı hâle geldiğinde ve günlük işlevselliği bozduğunda mutlaka değerlendirilmelidir.

Burada önemli noktalardan biri şudur: OKB, çocuğun inat etmesi, dikkat çekmeye çalışması ya da abartması değildir. Çocuk çoğu zaman bu düşüncelerden ve davranışlardan rahatsızdır

fakat onları durdurmakta zorlanır. Hatta birçok çocuk, yaşadığı şeyin mantıksız olduğunu bir yanıyla fark eder ama kaygısı o kadar yoğun olur ki rahatlayabilmek için tekrar tekrar aynı davranışı yapma ihtiyacı hisseder. Bu nedenle OKB’yi yalnızca “takıntı” kelimesiyle geçiştirmek çocuğun iç dünyasında yaşadığı yoğun zorlanmayı gözden kaçırmamıza neden olabilir.

Obsesif Kompulsif Bozukluk Nedir?

Obsesif kompulsif bozukluk, obsesyon ve kompulsiyonlardan oluşan bir tablodur. Obsesyonlar; kişinin zihnine istemsizce gelen, rahatsız edici, tekrarlayıcı düşünce, görüntü ya da dürtülerdir. Çocuk bu düşünceleri istemez hatta çoğu zaman onlardan korkar, utanır ya da rahatsız olur. Örneğin, “Ellerim mikrop kaptı.”, “Annemin başına kötü bir şey gelecek.”, “Bir şeyi eksik yaptıysam felaket olur.”, “Kötü bir düşünce aklıma geldi; bu, benim kötü biri olduğum anlamına mı gelir?” gibi düşünceler obsesyonlara örnek olabilir. Kompulsiyonlar ise bu obsesyonların yarattığı kaygıyı azaltmak için yapılan tekrarlayıcı davranışlar ya da zihinsel ritüellerdir. El yıkama, kontrol etme, sayma, dua etme, belirli kelimeleri içinden tekrar etme, eşyaları simetrik hâle getirme, aynı soruyu tekrar tekrar sorma ya da aileden sürekli güvence isteme kompulsiyonlara örnek verilebilir.

OKB'de çocuk çoğu zaman bir döngünün içine sıkışır. Önce zihnine rahatsız edici bir düşünce gelir. Bu düşünce yoğun bir kaygı yaratır. Çocuk, kaygısını azaltmak için bir davranış sergiler. Davranış kısa süreli bir rahatlama sağlar; fakat zamanla beyin, bu davranışı "kaygıyı azaltmanın tek yolu" gibi öğrenir. Böylece çocuk aynı düşünce tekrar geldiğinde aynı davranışı yeniden yapmak zorunda olduğunu hisseder. Bu

döngü giderek güçlenebilir ve çocuğun yaşam alanını daraltabilir.

Hangi Belirtiler Aileyi Düşündürmelidir?

OKB, çocuklarda her zaman kolay fark edilmeyebilir. Bazı çocuklar, yaşadıkları düşüncelerden utandıkları ya da ailelerini kaygılandırmaktan korktukları için belirtilerini saklamaya çalışabilir. Bu nedenle ailelerin yalnızca görünen davranışlara değil

çocuğun huzursuzluk, içe kapanma, okulda zorlanma, günlük rutinlerde aşırı yavaşlama ya da sık sık güvence arama gibi değişimlerine dikkat etmesi önemlidir.

Ergenlik döneminde belirtiler bazen daha içsel ve görünmez hâle gelebilir. Dinî, ahlaki ya da cinsel içerikli rahatsız edici düşünceler, zarar verme korkuları, sürekli zihinsel analiz yapma ya da "Ya kontrolümü kaybedersem?" gibi düşünceler görülebilir.

Ergen, bu düşüncelerden utandığı için yardım istemekte zorlanabilir. Bu nedenle ailelerin yargılayıcı olmayan, güven veren bir tutumla yaklaşması çok önemlidir.

OKB ile Günlük Alışkanlıklar Nasıl Ayırt Edilir?

Çocukların günlük yaşamında bazı tekrarlar, düzen arayışları ve küçük kontrol davranışları görülebilir. Yatmadan önce çantasını kontrol etmek, sevdiği eşyaların belli bir yerde durmasını istemek ya da ellerini kirli hissettiğinde yıkamak tek başına bir sorun anlamına gelmez. Çocukluk döneminde rutinler çoğu zaman güven duygusunu destekler; düzen ve tekrar, gelişimin doğal bir parçası olabilir.

Ancak OKB'de durum farklıdır. Burada davranış, artık çocuğun hayatını kolaylaştıran bir alışkanlık olmaktan çıkar; kaygıyı azaltmak için yapılması "zorunlu" hissedilen bir ritüele dönüşür.

Bu nedenle OKB'yi anlamanın önemli yollarından biri şu soruyu sormaktır: "Bu davranış, çocuğun yaşamını düzenlemesine mi yardımcı oluyor yoksa yaşamını giderek daha fazla mı kısıtlıyor?"

Erken Fark Etmek ve Müdahale Etmek Neden Önemlidir?

OKB'nin ortaya çıkmasında tek bir neden yoktur. Genetik yatkınlık, beyindeki bazı nörobiyolojik farklılıklar, kaygıya duyarlılık, mizaç özellikleri ve çevresel

stres faktörleri birlikte rol oynayabilir. Ailede OKB ya da kaygı bozuklukları öyküsünün bulunması riski artırabilir ancak bu durum, OKB'nin yalnızca kalıtsal olduğu anlamına gelmez.

Burada özellikle vurgulanması gereken nokta şudur: OKB, ailenin çocuğa yanlış davranması nedeniyle ortaya çıkan bir bozukluk değildir. Ailelerin, "Acaba biz mi fazla titiz davrandık?", "Çocuğumuzu çok mu kaygılı yetiştirdik?" gibi düşüncelerle suçluluk duyması sık görülür. Oysa OKB, biyolojik ve psikolojik birçok etkenin birlikte rol oynadığı bir "ruh sağlığı" problemidir. Bu nedenle, ailelerin görevi suçlu aramak değil çocuğun yaşadığı zorlanmayı anlamak ve doğru desteğe ulaşmaktır.

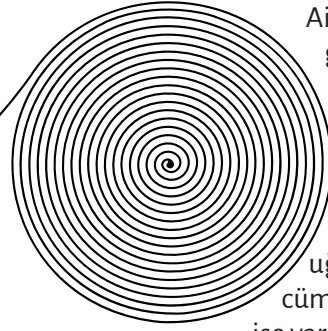
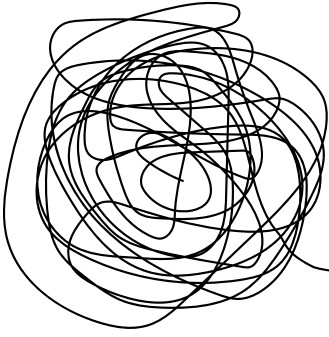
OKB, biyolojik ve psikolojik birçok etkenin birlikte rol oynadığı bir "ruh sağlığı" problemidir.

Bu nedenle, ailelerin görevi suçlu aramak değil çocuğun yaşadığı zorlanmayı anlamak ve doğru desteğe ulaşmaktır.

OKB, erken dönemde fark edilip ele alınmadığında çocuğun hayatında giderek daha geniş bir alan kaplayabilir. Başlangıçta yalnızca yatmadan önce yapılan küçük bir kontrol davranışı zamanla okul hazırlığını, ders çalışma süresini, arkadaş ilişkilerini ve aile içi düzeni etkileyebilir. Çocuk, ritüelleri nedeniyle geç kalabilir, ödevlerini yetiştiremeyebilir, arkadaşlarının yanında zorlanabilir ya da sosyal ortamlardan kaçınmaya başlayabilir.

Aile ortamındaki bazı tepkiler de OKB döngüsünü istemeden güçlendirebilir. Örneğin, çocuğun her güvence sorusuna uzun uzun yanıt vermek, her ritüeline uyum sağlamak ya da ev düzenini tamamen OKB'ye göre şekillendirmek kısa vadede çocuğu rahatlatılabilir ancak uzun vadede belirtilerin sürmesine katkıda bulunabilir. Bu nedenle erken müdahale, yalnızca çocuğun belirtilerini azaltmak için değil ailenin bu döngüye nasıl yaklaşacağını öğrenmesi açısından da önemlidir.

OKB, yalnızca davranışsal bir sorun değildir; çocuğun öz güvenini ve benlik algısını da etkileyebilir. Çocuk, "Ben neden böyle düşünüyorum?", "Bende bir sorun mu var?", "Kötü biri miyim?" gibi düşüncelerle kendini suçlayabilir. Özellikle ergenlerde bu durum; depresif belirtiler, yoğun kaygı, sosyal geri çekilme ve akademik performansta düşüşle birlikte görülebilir.

Aileler Ne Yapabilir?

Ailelerin ilk yapması gereken şey çocuğun yaşadığı durumu küçümsememektir. “Bunu düşünme.”, “Abartıyorsun.”, “Saçma şeylerle uğraşıyorsun.” gibi cümleler çoğu zaman işe yaramaz hatta çocuğun daha fazla utanmasına ve yalnız hissetmesine neden olabilir. Çünkü OKB’de çocuk zaten çoğu zaman bu düşüncelerden rahatsızdır. İhtiyacı olan şey, yargılanmak değil anlaşılma ve doğru desteğe ulaşmaktır.

Bu nedenle aileler, belirtiler çocuğun günlük yaşamını etkilemeye başladığında vakit kaybetmeden bir çocuk ve ergen psikiyatristinden değerlendirme almalıdır. OKB belirtileri bazen kaygı bozuklukları, depresif belirtiler, tikler, dikkat sorunları ya da başka ruhsal güçlüklerle birlikte görülebilir. Kapsamlı bir psikiyatrik değerlendirme, hem tanının doğru konması hem de çocuğa en uygun tedavi planının oluşturulması açısından çok önemlidir.

Ailelerin bu süreçte daha sakin ve destekleyici bir dille yaklaşması önemlidir. “Bu düşüncenin seni çok zorladığını görüyorum.”, “Bunu yapmak zorunda hissediyor olabilirsin ama birlikte yardım alabiliriz.”, “Bu senin suçun değil; bununla baş etmeyi öğrenebilirsin.” gibi cümleler, çocuğun kendini daha güvende hissetmesini sağlar.

Erken müdahale OKB döngüsünün güçlenmesini engeller. Çocuk; kaygı geldiğinde ritüel uygulamak zorunda olmadığını, düşüncelerin her zaman gerçek anlam taşımadığını ve kaygının zamanla azalabileceğini öğrenebilir. Ne kadar erken destek alınırsa çocuğun okul, aile ve sosyal yaşamındaki kayıplar o kadar azaltılabilir.

OKB Tedavi Edilebilir mi?

OKB, tedavi edilebilir bir bozukluktur. Çocuk ve ergenlerde OKB tedavisinde en etkili yöntemlerden biri bilişsel davranışçı terapidir. Özellikle maruz bırakma ve tepki önleme yöntemi OKB tedavisinin temel bileşenlerindendir. Bu yöntemde çocuk, korktuğu düşünce ya da durumla güvenli ve kontrollü biçimde karşılaşmayı ve ardından kaygısını azaltmak için yaptığı ritüeli ertelemeyi ya da yapmamayı öğrenir. Böylece beyin, zamanla “Kaygı gelse bile ritüel yapmadan da geçebilir.” deneyimini kazanır.

Bu süreç, çocuğa bir anda “Artık hiçbir şeyi kontrol

etmeyeceksin.” demek değildir. Tam tersine, tedavi adım adım ilerler. Önce çocuk ve aile OKB döngüsünü tanır. Hangi düşüncelerin kaygı artırdığı, hangi davranışların kısa süreli rahatlama sağladığı ve döngünün nasıl sürdüğü birlikte anlaşılır. Daha sonra çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun bir şekilde küçük hedefler belirlenir. Amaç, çocuğu zorlamak değil kaygıyla baş etme kasını güvenli biçimde güçlendirmektir.

Bazı çocuk ve ergenlerde ilaç tedavisi de gerekebilir. Özellikle belirtiler orta-ağır düzeydeyse, çocuk terapiye katılmakta çok zorlanıyorsa, okul ve sosyal yaşam ciddi biçimde etkilenmişse ya da eşlik eden depresyon ve yoğun kaygı belirtileri varsa çocuk ve ergen psikiyatristi tarafından ilaç tedavisi değerlendirilebilir. Tedavi planı, her çocuk için bireysel olarak yapılmalıdır. Bazı çocuklarda psikoterapi yeterli olurken bazı çocuklarda psikoterapi ve ilaç tedavisinin birlikte yürütülmesi daha uygun olabilir.

ÇİÇEK DEFTERİ

■ Nagihan AYDIN

Gözlerimi açtığımda binlerce yıldız, karanlığın içinde parlayan gözlerle bana bakıyordu. Üzerime sardıkları kalın, yamalı yün battaniyeye sokuldum. Babaannemin dizinde, güvenli ve huzur içinde köye yolculuğum başlamıştı. Söylediklerine göre yaylaya bu son gidişimmiş. Bundan sonra köyde kalıp tarla işlerine yardım edecekmişim. Büyümüşüm.

Yayla evimizden çıkarken annem babamla vedalaştı. İki taraflı sustular. Annemin un kavurup kıvamını suyla açtığı ve içine pirinç attığı çorbasından içerken birbirlerine bakışlarını gördüm. Babam, “Biraz daha sabır, çobanın düğününü de yaptık mı bundan sonra birlikte gidip döneceğiz.” diyordu. Annem çaresizce çorbadan bir yudum daha aldı ve başını yana eğip yazmasını alnına doğru çekti. Hep böyle olurdu; annem ne zaman üzülse içindekiler gözlerinden gizlice süzülürdü. Babam yine erken ayrılıkları yok edecek, soluğunu her an yanımızda duyacağımız

o sebebi; traktör almayı ertelemişti.

Babaannem yaylaya çok gelmezdi. Müzmin hastalıkları ve eskiden geçirdiği bel ameliyatından kalma aksak bir yürüyüşü vardı. Yayla işleri ağır olur, size de yük olmayayım, derdi. Hem gelse ne olur, yayla evimizde kalacak yer de yoktu. Ev dediysem tek gözlü taş bir odaydı. İçinde kerpiçten yapılmış odun ateşiyle harlanan bir ocak yeri ve üzerinde duran sacayağı, duvara yaslı tahta bir sofra, üzerinde yılların verdiği yorgunluğun izlerini taşıyan bakır sini, annemin ekmek yapmak için hamur kardığı ahşap, büyükçe bir leğen, üç döşek ve dört tane yün yorgan vardı. Bir de her sene gittiğimde babamın benim için sakladığı, üzerine başımı koyar koymaz masaldan masala koştüğüm kanaviçe işi çiçeklerle bezenmiş küçük yastığım.

Ev, kapının yanında önüne tahta bir çıkıntıda gaz lambası sığacak kadar küçük, üstü boyalı ve açılmayan bir penceresi, uzun duvarı dağın

sırtına bitişik dar bir odaydı. Babam, duvardaki taşların arasında bulunan oyuklara okuduğu takvim yapraklarını koyardı. Ben de babamın gün içinde koyun otlatırken benim için topladığı çiçekleri saklardım. Herkesten sakladığı siyah kalın defteri yine aynı yerde, duvara tutturduğu tahta rafın üzerinde dururdu.

Defterini sadece eve dönünce açar, az zaman sonra kapatırdı. Tavanda, yaylaya gitme vakti geldiğinde köyden getirdiği küçük hasır erzak sepeti asılıydı. Ne zaman en yakın ilçeye gitse sepeti dolu getirirdi: Lokum, bisküvi, leblebi... Evimize misafir geldiğinde çocuklara sepetin içindikilerden çayın yanına

ikram ederdi. Sepet, köyümüze geldiği vakitlerde de içi kurutulmuş ve saplarından bağlanıp demet yapılmış yayla çiçekleriyle dolu hâlde yattığı odada tam karşısında asılı dururdu. Kendince gittiği yerlerin arasında kopmayan gizli bir bağla, ümidini ve azığını hep başının üstünde taşırdı.

Annemin elleri büyük ve her zaman gri renklidir. Kül ile bulaşık yıkar, tencerelerin dışını kaplardı. Tencereleri yıkarken is lekesi sökülüp gidince ondan mutlusu olmazdı. Yıkadığı çamaşırları kuruluğun bir ucundan diğerine astığı kalın ipten kurutur, katlayıp sepete yerleştirirdi. Bütün ailemizin

kiyafetleri tek bir sepette, üzeri tülbentle örtülü dururdu. Yayladan köye dönerken de sepet aynı titizlikle taşıırdı. Koyun derisinden yapılmış seccadesinde namazını kılar, beyaz başörtüsünü katlayıp seccadenin baş ucuna koyardı. Tespihinde üç tane renkli taş ayrımları vardı. Gece uyumadan önce eline alır, uykuya onunla dalardı. Naylon ayakkabılarımızı gece dışarıda bırakmaz, mutlaka içeriye kapının yanına; en başa babamın, sonra kendisinin, en sona da benim ayakkabılarım gelecek şekilde sıralardı. Dışarıdan bakıldığında teskin eden hâli huzurla içimizi ısıtırdı. Kimi zaman da sessizliği en büyük çekincemiz olurdu.

Ardıç Yaylası'nın sisi, yağmuru eksik olmazdı. Geçen sene babam, çobanla birlikte koyun sürüsünü erkenden getirip ağıla kapattı. Annem yaklaşan tehlikeyi sezmiş olacak ki

daha onlar gelmeden çamaşır yıkamak için dışarıda odun ateşinde kaynatdığı suyu temiz ve büyükçe bir bakraca doldurup içeriye aldı. Ardından yanan ateşi söndürdü. Evin önünde sabahtan kaynatıp gereksiz suyun süzülmesi için beyaz kumaşa sardığı peynir leğeni ve yıkadığı kap kacağı da eve taşıdı. Su kaynatmak için yanan ateşin yanına taşıdığı odunları tekrar evin yanındaki kuruluğa götürüp dizdi. Ben de ona yardım ettim. Öğle saatlerinde bastıran karanlığın ardından büyük bir gürültüyle evin çatısı dövmeye başladı. Hepimiz dua ediyorduk. Babam aniden yerinden fırladı, "Dolu bu!" dedi. Gök gürültüsünün şiddeti şimşegin aydınlığına kafa

tutuyor, sırtımızı dayadığımız dağ bizi üzerinden söküp atmak için homurdanıyordu. Babam çobana da seslendi. Tahta kapıdan çıkıp ağıla doğru koştu. Gece geç saatlere kadar karanlık odanın içinde, ağır yün yorganın altında aklıma doluşan korkularla savaştaydım. Gök gürültüsünün ve yağın yağmurun sesini duymamak için annemin anlattığı eski masalları düşünüyordum. Ne zaman zihnimi susturup uykuya daldığımı hatırlamıyorum.

Sabah olduğunda babam bitkin bir hâlde eve döndü. Gelişyle evin içine derin bir sessizlik çöktü. Sanki olanları annem sormaya, babam

da anlatmaya korkuyordu. Ortaya serilen çiçekli bir örtünün üzerine konulan sofrada bütün tedirgin yüzler buluştu. Babam, annemin yaptığı sütlü aşıklık çorbasını içerken anlatmaya başladı. Ağılın çatısı uçmuş, içi ve dıştaki açık yerler sular altında kalmış. Koyunlar gece boyu yağın yağmurun altında gün ışıyana kadar korkuyla dönüp durmuşlar. Gebe koyunlardan ve yeni doğan süt kuzularından telef olanlar varmış. “Zayiat büyük, tamir için de elde para yok.” derken de sesi titriyordu. Annem olanları başını kaldırmadan, ellerini dizlerine vurarak dinliyordu. Babam her zamankinden farklı annemi rahatlatmak için kelime etmiyordu. Tek geçim kaynakları olan yaylacılık o yıl da istedikleri gibi olmamış, aksine borca girmişlerdi. Kış boyunca ne yiyip içeceklerdi. En son, çobanın ekmeği bölerken gözündeki yaşların yanağına doğru indiğini gördüm. Usulca korkak sesiyle “Emeklerimiz...” dedi ve sustu.

Çobanımız evin tek oğluymuş. İki ablası da evlenip gidince annesi akrabamız olduğu için babama yanına almasını söylemiş. Küçük yaşta yetim kalmaları sebebiyle babam da kıramamış, daha küçük yaştan ona çobanlığı öğretmeye başlamış. Yaşlı anacığına bir nebze olsun bakabilmek adına her söyleneni anında öğrenip babamın yükünü büyük oranda almaya başlamış. Kendisine emanet edilen yetime gözü gibi bakan babam da onun bu gayretli hâllerine gıpta

ederdi. İsterdi ki ardında bir hayır duası bırakabilsin. Dünya malına pek az düşkünlüğü olan babamı en çok etrafındaki çocukları ve gençleri sevindirmesiyle bilirim. Ahiret azığının gönül sevindirmede olduğunu söyleyip her sene ısrarla “Artık vakti geldi şu köydeki eve bir oda daha katıp dışını sıvatalım.” diyen anneme, “Dünya malına bunca hizmet neden, sanki öbür dünyaya götürebilecek miyiz?” diye sorardı. Annem de çaresiz, o vaktin geleceği günleri beklerdi.

Yıllar yılları kovaladı. Köye geldiğimizden beri bir daha yaylaya gitmedim. Babam aynı sene koyunların yarısını satın emaneti olan çobanın üç gün üç gece düğününü yaptı. Ertesi sene eldeki koyunlarla birlikte döndüler. Kalan koyunları da satın bir traktör aldı. Artık baba ocağına, köye kesin dönüş yaptı. Abimle birlikte dededen kalma tarlalara pirinç ve buğday ekip hasat ettiler.

Büyüdüm. Evlenip baba evinden gittiğim günden beri ellerim çiçek kokusuna hasret kaldı. Çok geçmeden yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayan babam Hakk’ın rahmetine kavuştu. Baş ucunda çobanımız “Benim merhametli babam.” diye ağlıyordu. Annem yine yazmasını kaşlarının üzerine kadar indirmiş gizleniyordu. Hangi yana baksam razı olmuş kalplerin vefalı sesleri yükseliyordu. Hasır sepetinden ikram ettiği lokum, bisküvi, leblebiler için cömertliğine dem vuruluyordu. Bir karıncayı

bile incitmeden gönüllere değip gitmişti.

Aradan bir yıl geçti. Seneidevriyesinde bir ikram sofrası kurup ruhuna Kur’an-ı Kerim okuttuk. Vefatından az önce bana ısrarla ezberletip, “Ben ölürsem ardından okursun.” dediği Ayet-el Kürsi’yi de... Dünyada yaşayıp gittiğine herkes şahitti ama kimsede zerre kadar alacağı ve üzerinde tek bir emanet kalmamıştı.

O gün akşam olduğunda annem, elinde siyah kalınca bir defterle çıkageldi. Bana doğru uzattı. Şaşırarak bakışlarla defteri tuttum. Verirken, içine kaçan sesiyle “Baban bu defteri ölmeden önce sana vermemi istedi.” dedi. Evdeki misafirlerin gitmesini bekledim. Etraf çekilince defteri alıp evime gittim. Ellerim titriyordu. Sanki müşfik gözleriyle beni izliyordu. Defteri açtım. Sayfaları çevirirken her birinin arasına konulmuş farklı tür ve kokuda çiçekler karşılıyordu beni. Her biri ellerinden süzülüp bu sayfalara damlamıştı. Fakat hiçbir sayfada tarih ve yazı yoktu. Bir sayfa çevirdim ardından bir tane daha. Ortalara doğru geldiğimde bir not ilişti gözüme: “Bugün kızım doğdu.” İçimdeki tarifsiz o boşluk dolmuştu. Babam doğduğum güne tanıdığım en uzun ömürlü, kurusa da kokusunu kaybetmeyen yayla çiçeğinden bir dal koyup bu notu yazmış, yetim kalmış bir gönle daha sevgi emanetini teslim etmişti. Dünya malıysa yine dünyada kaldı.

ANADOLU'NUN MANEVİ KANDİLİ Şeyh Şâbân-ı Velî

■ Dr. Lamia LEVENT ABUL

Anladım bir bahr-i bî-pâyan imiş Şâbân Dede
"Küntü kenz" in gevherine kân imiş Şâbân Dede

Mahvî

Sufilerin yaşayarak, zevk ederek ortaya koydukları ilmin adı tasavvufur. Onlar, tasavvufu kal değil hâl ilmi olarak tanımlarlar. İslam'ın, zahir dediğimiz görünen bâtin dediğimiz manevi yönü vardır. Dinin zahir yönü Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarına riayet etmektir. Bâtin yani manevi yönü ise dinin buyruklarını ihsan şuuru ile yerine getirmektir. İhsan, Cenab-ı Hakk'a onu görüyor gibi kulluk etmek demektir. Kulun, ihsan mertebesinde kulluk etmek için nefsinı tezkiye ve kalbini tasfiye etmesi gerekir. Yani nefsi kötü ve çirkin alışkanlıklarını terbiye etmek ve sonra kalbi arındırıp temizlemek gerekir. Bu aynı zamanda dinin ahlak boyutunu ifade eder. Bu ahlak da Peygamber Efendimizin ahlakı ile ahlaklanmaktır. Sufilerin deyimiyle, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Resulullah gibi yaşamaya çalışmaktır. Büyük mutasavvıf Cüneyd-i Bağdadi'ye göre tasavvuf, dünyayla ilgili azla yetinme, Allah'a kalbiyle dayanma, ibadet ve taate yönelme, dünyevi arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, masivadan uzaklaşıp Allah'a dönme, Allah'ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlası gerçekleştirme, şüpheye karşı yakın elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerir. Bu güzel hâle

ulaşmak sufilerin "seyrüsülûk" dedikleri uzun ve meşakkatli bir manevi eğitim süreci ile mümkündür.

İslam dininin öğretilerinin, Efendimizin üstün ahlakının geniş halk kesimleri arasında aşkla ve şevkle yaşanması için sufiler büyük gayretler ortaya koymuşlardır. Onlar zühd ve takvaya dayalı mütevazı yaşantılarıyla halka örnek olmuşlar; dergâh ve zaviyelerinde müritlerinin manevi terbiyeleriyle meşgul olmanın yanı sıra vaaz ve sohbetleri ile de halkın irşadı için hizmet etmişlerdir. Anadolu'nun, İslam'ın mayası ile mayalanmasında mutasavvıfların büyük katkıları olmuştur. Anadolu'da büyük hizmetleri olmuş manevi direklerden biri de Şeyh Şâbân-ı Velî Hazretleridir.

İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan Halvetiye tarikatının Şabaniyye kolunun kurucu piri olan Şeyh Şâbân-ı Velî Hazretleri, tahmini olarak 1481 yılında Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybederek yetim ve öksüz kalan Şâbân-ı Velî'yi adı dahi bilinmeyen hayırsever bir kadın kendi evladı gibi bağrına basarak büyütmüş, ona Kur'an-ı Kerim'i öğretmiştir. O, ilk tahsilini Kastamonu'da yapmış, hafızlığını tamamlamıştır. Buradaki tahsili esnasında

kendisindeki ilmî kabiliyeti, kavrama ve tahlil gücünü fark eden hocaları onu İstanbul'a yönlendirdiler. İstanbul'da, Fatih Sultan Mehmet tarafından temeli atılan ilim ve fikir hayatı altın devrini yaşıyordu. Zahir ve bâtin uleması arasındaki münazara ve tartışmaların en üst sevide devam ettiği yıllarda Şeyh Şâbân-ı Velî, bir taraftan Fatih'teki medreselerde tahsiline devam ederken diğer taraftan ilmî meclislerde cereyan eden bu fikrî müzakereleri dikkatle takip ediyordu (Mustafa Kara, *Şeyh Şâbân-ı Velî*, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 58). Şâbân-ı Velî, İstanbul'da yüksek öğrenimini tamamlayıp icazetini aldı. Ancak zahiri olarak bir diplomaya sahip olsa da manevi yönden arayışı devam etmekteydi.

Şeyh Şâbân-ı Velî, kırk yıl aynı dergâhta aşkla hizmette bulundu. Onun tasavvuf anlayışında öne çıkan husus keramete değil istikamete önem vermesi ve şeriat, tarikat dengesini gözetmesidir.

Memleket-i Asliye/Aslına Dönüş

Medrese tahsili esnasında aradığı itminanı bulamayan Şâbân-ı Velî tasavvufa yöneldi. İstanbul tekkelerini dolaşarak bir mürşit arayışına girdi. Kimi zaman hücrelerinde derin tefekküre dalarken kimi zaman da arkadaşlarıyla sohbetler yaparak manevi arayışını dile getirirdi. İstanbul'da tasavvufi çevrelerle irtibat içinde bulunmasına rağmen aradığı mürşidi bulamadı. Şâbân-ı Velî, uzun tahsil hayatının sonunda bir rüya görür. Rüyasında kendisine "Vatan-ı aslinize gidiniz!" şeklinde bir tavsiye alır. Bu rüyayı âdetâ manevi arayışına bir cevap, bir işaret olarak görerek beş arkadaşı ile Kastamonu'ya doğru yola çıkarlar.

Bolu ile Düzce arasındaki Konrapa mevkiindeki Hayreddin Tokadî Hazretlerinin dergâhına yakın bir handa konaklarlar. Ancak gece dergâhtan gelen zikir sesleri onları âdetâ cezbeder ve handan ayrılarak Hayreddin Efendi'nin dergâhına varırlar. Halveti Şeyhi Çelebi Sultan Cemâl-i Halvetî'nin halifelerinden olan Hayreddin Tokadî Hazretleri ile sohbe başlarlar. Sohbet esnasında Hayreddin Efendi, Şâbân-ı Velî'ye bir ayetin anlamını sorar. O da çeşitli müfessirlerin görüşleri çerçevesinde ayetin tefsirini yapar. Akabinde Hayreddin Tokadî Hazretleri ayetin ledünnî anlamını izah eder. Bu izahat o güne kadar almış olduğu eğitimden çok farklıdır ve onun gönlünde

büyük bir tesir bırakır. Ayrıca sohbet sonrasında katıldığı zikir halkası ile daha derin bir vecd hâli yaşar. Şâbân-ı Velî nihayet aradığı mürşid-i kamili bulmanın sevinci içinde Hayreddin Tokadî Hazretlerine intisap ederek onun manevi terbiyesi altında seyrüsülûküne başlar (Mustafa Tatçı, Hazreti Pir Şeyh Şabanı Veli, I, *Uluslararası Şeyh Şabanı Veli Sempozyumu*, Kastamonu 2012, s. 30-32).

Şâbân-ı Velî, gönül dünyasının arayışlarına cevabı Halvetî dergâhında bulmuştur. Artık hayatında yeni bir dönem başlıyordu. O, İstanbul'daki tahsili sırasında birçok tarikat ve tekkeye gitmişti. Ancak nihayet menzilini bulmuş ve farklı bir atmosferin içine girerek duyduğu, gördüğü tasavvufi esasları bazen hâl ile bazen söz ile bazen de hizmet ile teneffüs ediyordu. Tasavvufi eğitimde, şeyhin hizmetinde ve sohbetinde bulunmak manevi eğitimin bir parçasıdır. Hizmetle nefsin kibir ve enaniyeti kırılır, sohbetle gönüller manen irşat olur. Bu aşamada samimiyet ve teslimiyet sınavlarını geçmek zordur. Tüm bu safhaları başarıyla geçen Şâbân Efendi, seyrüsülûkünde halvet safhasına gelir. Halvet, dervişin şeyhinin gözetiminde insanlardan uzaklaşarak halvetanede inzivaya çekilmesidir. Dış dünya ile temasını kesen derviş ibadet, tefekkür ve zikir ile ruhunu arındırır. Tasavvufi terbiyede dünya telaşından, halkın dedikodusundan, şöhret

ve şehvetin tuzaklarından uzaklaşarak Rabb'iyle baş başa kalmak şeklinde girilen halvet, geçici bir süreliğine yapılırdı. Genellikle kırk günlük halvetin sonunda derviş, yeniden halkın arasına karışır. Burada halvet ve celvetin farkını, hizmet ve sohbetin tadını, şehvet ve şöhretin kahrını hisseden Şâbân Efendi'nin gönül dünyasının imarı uzun yıllarını aldı. Nihayet 1519'da başlayan bu riyazet ve mücahede 12 yılın sonunda tamamlanmış oldu (Kara, a.g.e., s. 61-63).

İslam dininin öğretilerinin, Efendimizin üstün ahlakının geniş halk kesimleri arasında aşkla ve şevkle yaşanması için sufiler büyük gayretler ortaya koymuşlardır. Onlar zühd ve takvaya dayalı mütevazı yaşantılarıyla halka örnek olmuşlar; dergâh ve zaviyelerinde müritlerinin manevi terbiyeleriyle meşgul olmanın yanı sıra vaaz ve sohbetleri ile de halkın irşadı için hizmet etmişlerdir.

Üryan Geldik Üryan Gideriz

Şeyh Şâbân-ı Velî, 12 yıl şeyhine hizmet eder, manevi eğitimini yani seyrüsülûkünü ikmal eder ve sonunda müşşidi onu memleketi Kastamonu'ya halife tayin eder. O yıllar, Kastamonu'da pek çok tarikatın kendisine yer bulduğu, yeni dergâhların açıldığı bir dönemdi. Bunun yanı sıra tarikatlar arasındaki farklılıkların da konuşulup tartışıldığı bir ortam vardı. Böyle bir dönemde kırk yıl boyunca irşat makamında bulunmak, derviş yetiştirmek büyük emek ve çaba gerektiriyordu. Şeyh Şâbân-ı Velî, tüm bu tartışmaların dışında kalarak vazifesini yapma azminde oldu. Kendini yani manevi makamını gizleyerek büyük bir mahfiyet içerisinde hizmet etti. Hatta insanlar onun ümmi olduğunu zannedecek kadar mütevazı bir yaratılışa sahipti. İnsanların önem verdiği keramet, tasarruf gibi konulara ehemmiyet göstermezdi. O; şeriat, tarikat, hakikat ve marifet yolculuğunu en iyi şekilde sürdürme peşindeydi.

Daha Tokadî dergâhından çıkıp Kastamonu'ya doğru yol aldığında enaniyetten uzak, nasıl bir mahfiyet içinde olduğunu göstermişti. Şehre gireceği gün Bayramî şeyhlerinden İsa Dede birkaç dervişine, "Bolu cânibinden Kastamonu'ya bir kâmil boyacı geliyor, karşılan!" diyerek dervişlerini onu karşılaması için gönderir. Dervişler, Derbent ve Suluk isimli yere geldiklerinde

bir Halvetî dervişinin yaya olarak tek başına geldiğini görürler. Hazret, onların kendisini karşılamaya geldiğini bilmesine rağmen hâlini gizler. Şeyh Şâbân-ı Velî ile selamlaşan dervişler onunla biraz konuşurlar ancak kemaline ve hilafetine dair bir işaret almadıklarından aradıkları şahsın o olmadığını zannederek geri dönerler. Durumu İsa Dede'ye anlatınca İsa Dede de, "Mübarek olsun." deyip hazretin sırrını faş etmez (Tatçı, a.g.m., s. 34).

Hazret-i pir, Kastamonu'da önce Halvetî şeyhlerinden Seyyid Sünnetî Efendi'nin Hisarardı semtindeki zaviyesine yerleşti. Sonra Cemal Ağa Camii'nde inzivaya çekildi. Bu esnada saf bir köylü, onu garip gurebadan aç birine benzeterek kendisine çobanlık yapmasını teklif etti. Bunun üzerine Şâbân-ı Velî, irşat vazifesini kastederek buraya halkı gütmeye geldiğini söyledi. Daha sonra tekrar Seyyid Sünnetî Mescidi'ne dönüp burada birçok erbain çıkardı. Bu mescit şehir dışındaydı, bu nedenle dervişlerinin ısrarı üzerine şehir merkezindeki Honsalar Camii'ne taşındı. Bundan sonra halk tarafından tanınıp kerametleri dilden dile dolaşmaya başladı. Bir yangında bu cami yanınca Hisarardı'nda Şâbânîyye tarikatının asitanesi olacak eve taşındı. Uzun yıllar burada irşat faaliyetlerini yürüttükten sonra 1569 tarihinde rahmet-i Rahmana kavuştu. Tekkesinin bahçesine defnedildi (Mustafa

Tatçı, Cemal Kurnaz, Şâbân-ı Velî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 38, s.209).

Şeyh Şâbân-ı Velî, kırk yıl aynı dergâhta aşkla hizmette bulundu. Onun tasavvuf anlayışında öne çıkan husus keramete değil istikamete önem vermesi ve şeriat, tarikat dengesini gözetmesidir. "Şeriat bademin kabuğu, tarikat özüdür." sözü onun bu konudaki hassasiyetini gösterir. Zahir ilimlerindeki bilgisinin yanı sıra bâtın ilmine de olan vukufiyeti neticesinde ulemadan pek çok kimse kendisine intisap etmiştir. O riyâzata, halvete ve itikâfa çok önem verir; vaktini tefekkür ve zikrullah ile geçirirdi. Menakıbında geçtiği üzere bir gün halvet hâlinde iken bir derviş gelerek hırkasını yıkamak ister. O da hırkasını çıkarıp verir. Ancak derviş suyu koyup hırkayı ıslayınca eskimiş olan hırka parça parça olur. Derviş, mahcup şekilde durumu Hazret-i Pir'e haber verir. O da, üzülmeye, der: "Üryan geldik üryan gideriz." diyerek servet ve şöhetten sakındığını ifade eder.

Şeyh Şâbân-ı Velî, sohbet ve muhabbetiyle binlerce insanı etrafında topladı. Müridi olsun olmasın herkesin gönlünü fethetti. Hatta gayrimüslimlerin dahi sevgisini kazandı. Halifelerini Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına göndererek daha fazla insanın yetişmesine vesile olmuş bir gönül erenidir. Allah dostu büyük veli, dünyada garip bir yolcu gibi yaşadı ama geride bıraktığı manevi چراغ hâlâ insanları irşada devam etmektedir.

DİJİTAL AYAK İZİ: GÖRÜNMEZ BİYOGRAFİMİZ

■ Meryem KILIÇ

Sosyal medya platformları, çevrim içi alışveriş siteleri, arama motorları, mobil uygulamalar ve dijital iletişim araçları sayesinde insanlar her gün sayısız dijital etkileşim gerçekleştirmektedir. Ancak bu etkileşimlerin her biri sırasında farkında olunmadan geride kalıcı izler bırakılmaktadır. Dijital ayak izi olarak adlandırılan bu durum, kullanıcının çevrim içi alandaki tercihlerinin, ilişkilerinin, davranışlarının ve psikolojik eğilimlerinin kayıt altına

alınmasını ifade etmektedir. Bununla birlikte bireyler çok sayıda veri üretmektedir. İnternet aramaları, çevrim içi alışveriş alışkanlıkları, kredi kartı kullanımları, konum verileri, çerezler, mobil uygulamaların topladığı bilgiler ve GPS kayıtları bu görünmez veri akışının parçalarıdır. Her biri tek başına önemsiz gibi görünse de bu veriler bir araya getirildiğinde bireyin yaşam tarzı, sosyal çevresi ve kişisel tercihleri hakkında son derece ayrıntılı bir profil oluşturulabilmektedir.

Günümüzde dijital ayak izi, yalnızca bilgisayar ve telefon kullanımıyla sınırlı değildir. Akıllı saatler, güvenlik kameraları, ev asistanları, sağlık sensörleri, konum takip cihazları ve bağlantılı otomobiller de sürekli veri üretmektedir. “Nesnelerin İnterneti” (IoT) olarak adlandırılan bu sistemler, kullanıcıların sağlık durumu, günlük hareketleri, uyku düzeni, ev içi alışkanlıkları ve konum geçmişi hakkında ayrıntılı bilgiler toplayabilmektedir. Bu nedenle dijital mahremiyet,

yalnızca sosyal medya paylaşımlarını değil gündelik yaşamın neredeyse her alanında üretilen verileri de kapsayan geniş bir güvenlik meselesi hâline gelmiştir. Bu durumun önemli sonuçlarından biri, kullanıcıların psikolojik ve sosyal özellikleri doğrultusunda hedeflenebilmesidir. Gelişmiş yapay zekâ sistemleri ve veri analitiği teknikleri sayesinde dijital ayak izlerinden hareketle insanların kişilik özellikleri, siyasi eğilimleri, tüketim alışkanlıkları, korkuları, sosyal ilişkileri ve ekonomik durumları hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Böylece şirketler, reklam verenler ve çeşitli kuruluşlar bireylere özel içerikler ve mesajlar sunabilmektedir. Örneğin bir kişinin sık sık sağlık ve diyet içeriklerini ziyaret etmesi, ona zayıflama ürünleri veya özel beslenme programlarıyla ilgili reklamların gösterilmesine neden olabilir. Fakat mesele reklamcılıkla sınırlı kalmamaktadır. Aynı yöntemler, haber akışlarında belirli görüşlerin öne çıkarılması, toplumsal tartışmaların yönlendirilmesi veya bireylerin tüketim ve yaşam tarzı tercihlerinin etkilenmesi amacıyla da kullanılabilir.

Dijital ayak izleri farklı risk türlerini de beraberinde getirmektedir. Kimlik odaklı riskler, kullanıcıların kişisel bilgilerinin ele geçirilmesi veya taklit edilmesiyle ortaya çıkar. Davranışsal riskler, bireylerin alışkanlıklarının ve gündelik rutinlerinin izlenmesiyle ilgilidir. Çıkarım riskleri ise farklı veri

parçalarının birleştirilerek kişi hakkında hassas sonuçlara ulaşılmasını ifade eder. Ayrıca verilerin değiştirilmesi veya yanlış yorumlanması bireyler hakkında hatalı kararlar alınmasına neden olabilir. Tüm bu riskler, dijital ortamda bırakılan izlerin yalnızca görünür paylaşımlardan ibaret olmadığını göstermektedir.

Dijital ayak izlerinin bir diğer önemli boyutu, çevrim içi kimlik ve itibar üzerindeki etkisidir. Yıllar önce yapılan bir sosyal medya paylaşımı, unutulmuş bir forum yorumu ya da eski bir fotoğraf günün birinde yeniden ortaya çıkabilir. Bu nedenle dijital ayak izi, bireyin profesyonel ve sosyal yaşamını doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle veri ihlalleri sonucunda sızdırılan bilgiler, dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığı gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler karşısında bireylerin dijital ayak izlerini azaltmak için çeşitli adımlar atmaları mümkündür. Kullanılmayan hesapların kapatılması ve gereksiz kişisel bilgilerin kaldırılması dijital görünürlüğü azaltan etkili yöntemler arasındadır. Ayrıca eski e-posta hesapları, forum üyelikleri ve sosyal medya profilleri gözden geçirilerek artık kullanılmayan hizmetlerden çıkış yapılmalıdır. Bunun yanı sıra, kullanıcıların uygulamalara verdikleri izinleri düzenli olarak kontrol etmeleri gerekmektedir. Birçok uygulama kamera, mikrofon, konum, rehber ve fotoğraf galerisi gibi hassas verilere erişim talep etmektedir. Bu izinlerin gereksiz olanlarının kaldırılması, veri paylaşımını önemli ölçüde

sınırlandırmaktadır. Benzer şekilde Google, Apple veya sosyal medya hesapları üzerinden bağlanılan üçüncü taraf uygulamaların da düzenli olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir. Dijital ayak izini azaltmanın bir diğer yolu gizlilik ayarlarını bilinçli biçimde yönetmektir. Sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların herkese açık olması yerine yalnızca güvenilir kişilerle sınırlandırılması, konum paylaşımının kapatılması ve arama motorlarında görünürlük ayarlarının kontrol edilmesi önemlidir. Çerezlerin sınırlandırılması, reklam kişiselleştirme seçeneklerinin kapatılması ve tarayıcı geçmişinin düzenli olarak temizlenmesi de kullanıcıların çevrim içi izlenmesini azaltabilir. Ayrıca güçlü ve benzersiz şifreler kullanmak, çok faktörlü kimlik doğrulamayı etkinleştirmek, güvenilmeyen bağlantılara tıklamamak ve herkese açık Wi-Fi ağlarında dikkatli davranmak dijital güvenlik açısından temel önlemler arasındadır.

Sonuç olarak dijital ayak izi, günümüzde bireyin görünmez biyografisi olarak değerlendirilebilir. Her tıklama, arama, paylaşım ve çevrim içi işlem bu biyografiye yeni bir sayfa eklemektedir. Tam anlamıyla dijital dünyadan silinmek günümüzde neredeyse imkânsız olsa da bilinçli davranışlar, bireylerin dijital ayak izlerini önemli ölçüde azaltabilmektedir. Dijital çağda mahremiyet artık yalnızca kişisel bir tercih değil aynı zamanda bireysel özgürlüklerin korunması açısından temel bir gereklilik hâline gelmiştir.

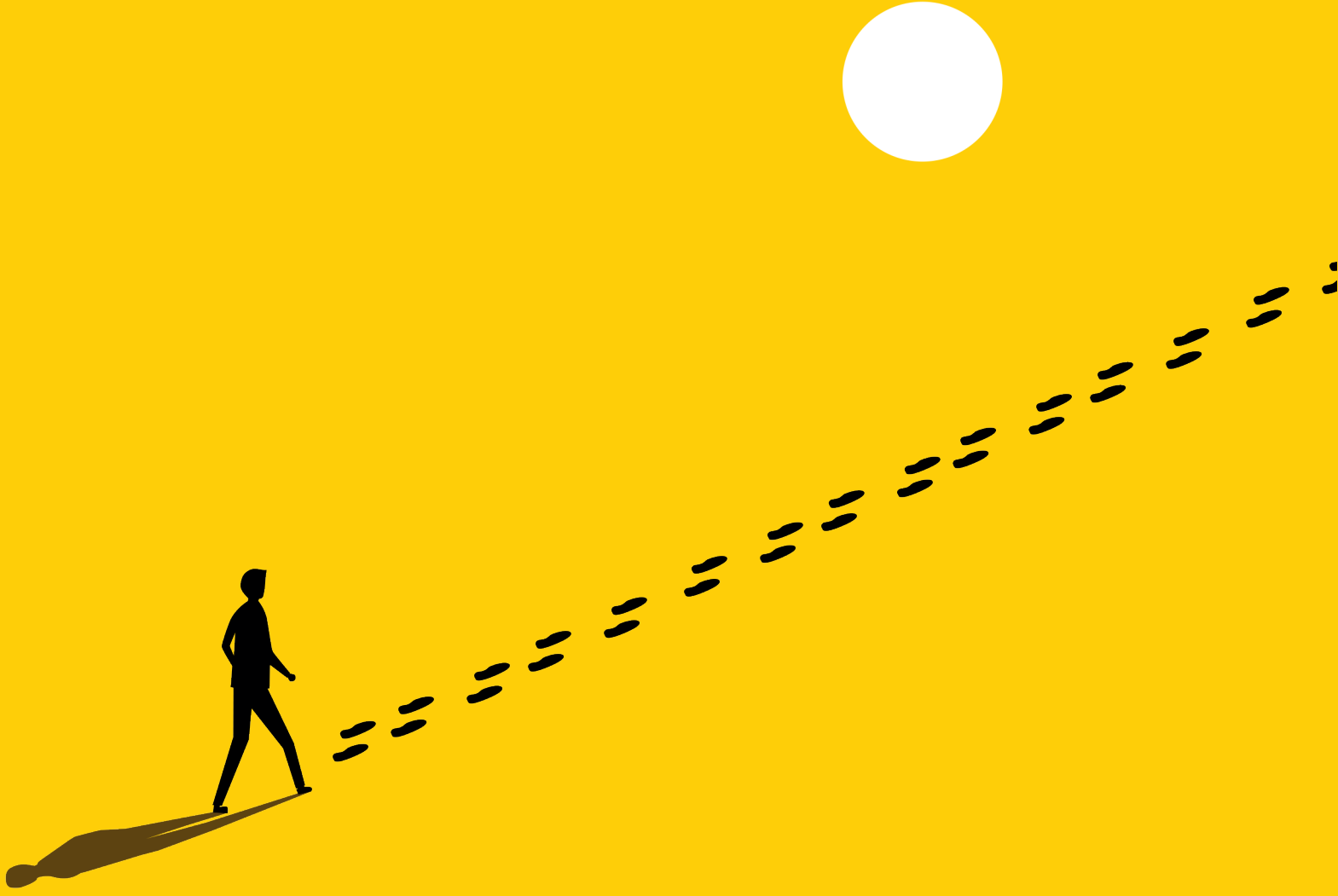
gelecek kaygısı mı, kader mi?

■ Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Gençler, çeşitli belirsizliklerle anılan bir dünyada yön bulmaya çalışmaktadır. İklim krizi, ekonomik kırılganlıklar ve dijital dönüşüm gibi küresel ölçekli değişimlerin beraberinde getirdiği belirsizlikler, gençlerin dünyasında gittikçe kronikleşen bir gelecek kaygısına zemin hazırlamaktadır. Amerikan Psikoloji Derneğinin (APA) yıllık “Stress in America” raporları, Z kuşağı kaygı düzeyinin diğer bazı kuşaklardan daha yüksek

olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum, klinik bir tablo olarak değerlendirilmek yerine derin bir varoluşsal soru ile ifade edilmelidir: *Birey, kontrol edemediği bir gelecek tablosu karşısında kendisine nasıl bir rota çizmelidir?* Bu sorudaki kontrol kaygısının teorik boyutuna Byung-Chul Han’ın “performans toplumu” kavramı ışık tutmaktadır. Bugün gençlerin bu toplum tipinin dinamikleri karşısında varlık mücadelesi verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü performans toplumunda birey, kendini sürekli gerçekleştirmek,

projelendirmek ve ayakta kalmak için her koşulda başarılı olmak zorundadır. Başarısızlık ise bütünüyle bireysel bir yetersizlik hâli olarak görülür. Ancak bu bakış açısının ürettiği yapısal baskı duygusal kırılganlıkları beraberinde getirmektedir. İşte tam da bu noktada, “kader” olgusunun kapsamını netleştirmek, tartışmanın zeminini sağlamlaştıracaktır. Kader, genellikle “Allah’ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi, takdir etmesi ve hükmetmesi” olarak tanımlanmaktadır (Yavuz, 2001, 24/58). Bu tanım

ilk bakışta insanın hiçbir söz hakkının olmadığı, her şeyin önceden çizilmiş bir senaryoya göre yaşandığı, insan iradesinin ise edilgen ya da pasif olarak konumlandırıldığı bir çaresizlik tablosunu çağırıştırabilmektedir. Ancak Allah'ın olacakları önceden bilmesi, onu gerçekleştirenin iradesini ortadan kaldırmaz. Tıpkı maziye bilmenin geçmiş üzerinde zorlayıcı etkisi olmadığı gibi, geleceği bilmek de insanı atide gerçekleşecek olaylar karşısında pasifleştirmez. Bu noktada, kaderin bireyin gündelik tutum ve davranışlarına nasıl

yansıdığı sorusu gündeme gelmektedir. Bu durumda ayrımı netleştirmek gerekir: *Kader inancı ile kadercilik (fatalizm) aynı değildir.*

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, bu iki olgu arasındaki kavramsal ve psikolojik farklılığa dikkat çekilmektedir. Kader inancında birey, her şeye hâkim olan aşkın bir kudrete ve kendi özgürlüğüne atıfta bulunurken kadercilikte sorumluluk genellikle şans, baht, talih gibi belirsiz ve gayrişahsi güçlere havale edilmektedir. Kader inancı

bireyde sabır, şükür, tevekkül ve rıza gibi psikolojik iyi oluşu destekleyen tutumların zeminini hazırlarken kadercilik, umutsuzluk ve öğrenilmiş çaresizlik gibi olumsuz ruh hâllerini beslemektedir (Doğan, 2021, 653). Nitekim kadercilik eğilimi üzerine yapılan çalışmalar da bu eğilimin pasiflik ve tedbirsizlik gibi davranış örüntüleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Kaya ve Bozkur, 2015, 937). Bu nedenle, gelecek kaygısıyla başa çıkma yollarından biri olarak kaderciliğe sığınmak, kısa vadede rahatlatıcı bir davranış

gibi görünse de zamanla bireyi sorumluluklarından uzaklaştırarak pasifize etme riski taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in konuya dair vurgusu dikkat çekicidir: "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." (Necm, 53/39) Bu vurgu, kaderin insanı eylemsizliğe sevk eden bir mazeret olarak kullanılamayacağını; aksine çabanın kendisinin kaderin bir parçası olduğunu kanıtlamaktadır. Zira Âşık Yunus'un yerinde tespitiyle "*kader gayrete âşıktır*". Bu kapsamda "Gelecek kaygısı mı, kader mi?" sorusunun yanlış kurgulanmış bir ikilem olduğu anlaşılmaktadır. Esasen mesele, kaderi inkâr etmek ya da ona sığınmak değil kaderin insana açtığı özgürlük alanını ve yüklediği sorumlulukları doğru tespit etmektir. Bu noktada, tevekkül kavramına değinilmelidir. Zira tevekkül de anlamı çarpıtılarak genellikle "edilgenlik" şeklinde algılanan olgulardandır. "Allah'a güvenmek" anlamındaki *vekl* kökünden türetilen tevekkül, "birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; işini ona havale etme ve güvenme" anlamlarına gelmektedir (Çağrı, 2012). İmam Gazali'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*'inde tevekkül, insanın üzerine düşeni yerine getirdikten sonra sonucunu sadece Allah'tan beklemesidir. Sebepler âleminde gerekeni yapmak, tevekkülün ön şartıdır (Gazali, 2022). Bu anlayışın veciz bir ifadesi, Enes b. Mâlik'ten nakledilen rivayette bulunabilir: "Bir adam, 'Ey

Allah'ın Resulü! Devemi bağlayıp da mı Allah'a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı?' diye sorar. Resulullah (s.a.s.), 'Önce onu bağla, sonra Allah'a tevekkül et!' buyurur." (Özafşar vd., 2013, 305). Bu kısa aktarım, sorumluluk-tevekkül dengesini özetlemektedir: *İrade ve eylem önce gelir; sonuca ilişkin kaygı ise Yaratıcı'ya bırakılır*.

Tevekkülün özündeki bu bilgeliğe farklı bir dil ve yöntemle de ulaşılabilir. Nitekim Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*'nda şöyle der: İnsandan bir şey dışında her şey alınabilir. O da "insan özgürlüklerinin sonuncusu" olan belli koşullar altında kendi tutumunu belirleme ve

kendi yolunu seçme yetisidir. Zira koşulları kontrol edemese de onlara yüklenen anlam ve tepkinin kontrolü insanın elindedir.

Albert Bandura'nın öz-yeterlilik kuramı ise meselenin eylem boyutunu aydınlatmaktadır. Ona göre bireyin bir işi/ görevi başarabileceğine dair inancı, o işe/göreve yönelik motivasyonunu ve performansını doğrudan etkiler. Tevekkül, bireyin bu öz-yeterliliğini imha etmez aksine ona, çabasını sürekli kılmak için gereken iç huzurunu sağlar. Zira sonuçtan bağımsızlaşmak, çabayı yok etmek değil onu çok daha sürdürülebilir kılmaktır.

Bu anlatımlar, genç bireyin yön arayışı bakımından çeşitli anlamlarla yüklüdür. Bu noktada "eylemli huzur" şeklinde bir sentez önerilebilir. Eylemli huzur, bireyin şu üç aşamalı anlamlandırma yolculuğunu gerektirir:

- **Sebeplere sarılmak:** Bireyin, elindeki tüm imkânları ve iradesini seferber etmesidir. Planlamak, çalışmak, geliştirmek, denemek... Gazali'nin ifadesiyle amaç "sebepler âleminde üzerine düşeni yapmak"tır.
- **Sınırları kabullenmek:** Bireyin, kontrolünde olmayan değişkenlerin farkına varmasıdır. Ekonomik konjonktür, küresel krizler ve başkalarının kararları iradesinin kapsamı dışındadır.
- **Sonucu bırakmak:** Bireyin, elinden gelenin

Bugünün
gençliğinin en çok
ihtiyaç duyduğu
şey, ne tam kontrol
yanılsaması ne de
körü körüne bir
teslimiyettir. Aksine
ikisi arasındaki
ideal dengeyi
yakalayarak mutlak
hakikat çizgisinde
ve mümince bağlar
kurarak yaşanacak
iradesi dipdiri bir
hayattır.

en iyisini yaptıktan sonra kaygılanmanın çözüm getirmeyeceğini kabullenmesi ve iç huzurunu korumaya çalışmasıdır. Bu tutum, acziyetin ya da çaresizliğin değil olgunlaşmanın işaretidir.

Bu aşamada kaderi hem ilahi takdire (sorumluluk) hem de insan iradesine (özgürlük) alan açan bir çerçevede değerlendiren bireylerin, başa çıkma süreçlerinde daha aktif ve sağlıklı tutumlar geliştirdiği araştırma sonuçlarıyla da desteklenmektedir (Doğan, 2021, 667). Bu sentezin sınındığı yer, kaygının bizatihi kendisinin reddedilmemesi gereken bir gerçeklik olduğudur. Sonuçta gelecek kaygısı, dijital çağın yeni gerçekliği ve meşruiyet çerçevesidir. Küresel ölçekte artan ekonomik eşitsizlikler, iklim kriziyle derinleşen varoluşsal tehdit algısı ve sosyal medyanın körüklediği karşılaştırma kültürü, genç bireyin zihnini kronik bir alarm seviyesinde tutmak için

yeterli motivasyonu fazlasıyla sağlamaktadır.

Bu duyguyu küçümsemek ya da “Sadece iman et, kaygılanma.” gibi yüzeysel telkinlerle geçiştirmek bir basitleştirme olur. Kaygı gerçektir. Öyleyse sahici soru şudur: *Kaygı çağına doğan genç birey ona nasıl yanıt verecektir?* Gün geçtikçe artan kaygının varoluşsal bir açmaza dönüşmesi, bireysel sağlık ve toplumsal üretkenlik açısından sürdürülebilir değildir. Bununla birlikte tevekkül inancı doğru anlaşıldığında, ne pasif bir kadercilik ne de naif bir iyimserlik vadeder; aksine o, bireyi önce eyleme, ardından huzura davet eder: *Önce bağlan, sonra O'na tevekkül et (sığın)!* Bu cümlelerin içinde hem bir eylem felsefesi hem de dingin bir ruh sağlığı ilkesi saklıdır. İşte bugünün gençliğinin en çok ihtiyaç duyduğu şey, ne tam kontrol yanılması ne de körü körüne bir teslimiyettir. Aksine ikisi arasındaki ideal dengeyi yakalayarak mutlak hakikat çizgisinde ve mümince bağlar kurarak yaşanacak iradesi dipdiri bir hayattır.

Kaynaklar

- America Psychological Association. “Stress in America”. APA, ts. <https://www.apa.org/pubs/reports/stress-in-america>
- Bandura, Albert. *Self-Efficacy*. New York: W.H. Freeman and Company, 1. Basım, 1997.
- Çağrı, Mustafa. “Tevekkül”. *İslam Ansiklopedisi*. 41/3-4. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2012.
- Doğan, Mebrure. “Üniversite Öğrencilerinin Kader Algıları: Metaforik Bir Araştırma”. *Kader* 19/2 (Aralık 2021), 645-677.
- Frankl, Viktor E. *İnsanın anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okuyan Us, 3. Basım, 2009.
- Han, Byung-Chul. *Yorgunluk Toplumu*. çev. Samet Yalçın. İstanbul: Açılım Kitap, 5. Baskı., 2019.
- İmam Gazzali. *İhya Tercümesi*. çev. Mustafa Çağrı. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. Basım, 2022.
- Kaya, Âlim - Bozkur, Binaz. “Kadercilik Eğilimi Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/3 (2015), 935-946.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslam*. 4 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2. Basım, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”. *İslam Ansiklopedisi*. 24/58-63. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001.

MEHMET TAHİR İKİLER İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mahir KILINÇ

Kukla, Karagöz ve meddahlık genç kuşağa şunu söyler: Kendi hikâyesi unutma. Çünkü insan kökünü kaybederse sesi de incelir, hafızası da eksilir. Gelenekli sanatlar ise o sesi yeniden kalınlaştıran, çocuğa hem oyun hem hafıza veren canlı birer emanettir.

Geleneksel Türk tiyatrosunun içinde doğmuş, çocukluğu turne ve çadır tiyatrolarında geçmiş ve sahne sanatlarının diploması sayılan “peştamal kuşanma” töreniyle ustalık makamına yükselmiş bir sanatçısınız. Ustasının rahle-i tedrisinden geçen ve o dönemin usta-çırak ilişkisini gören Mehmet Tahir İnkiler bugünkü modern sanat hakkında neler söyler?

Ben modern sanata geleneğin karşısından bakmıyorum çünkü gelenek benim için geride kalmış bir sandık değil; kapağı her açıldığında bugüne de kokusu sinen bir emanettir. Bu mesleği önce ailemin yanında, sonra ustalarımın dizinin dibinde öğrendim. Usta-çırak ilişkisi bana yalnız kuklayı, Karagöz’ü, meddah sözünü ya da sahne tekniğini öğretmedi; sabrı, edebi, beklemeyi, seyirciye hürmeti ve sahneye çıkmadan önce insanın kendi içini toparlaması gerektiğini öğretti. Bugünün modern sanatı elbette büyük imkânlar taşıyor. Işık, ses, görüntü, teknoloji, yeni sahne biçimleri sanatçının elini güçlendiriyor. Ama ben şuna inanırım: Sahne çok parlayıp da insanın gönlü karanlıkta kalıyorsa orada eksik bir şey vardır. Sanatta asıl mesele sadece yeni görünmek değil insana dokunabilmektir. Gelenek bize kök verir, modern sanat ise kanat açar. Kök olmazsa savruluruz, kanat olmazsa yürüdüğümüz yerde kalırız. Aradığımız bu dengedir: Geçmişin edebini bugünün diliyle buluşturmak.

Kurucusu da olduğunuz Başkent Tiyatrolarında idari görevlerin yanı sıra binlerce gence tiyatro eğitimi verdiniz. Uzun soluklu bir kamusal sanat vizyonu inşa ederken halkı tiyatroyla buluşturma noktasında motivasyon kaynaklarınız ve karşılaştığınız zorluklar nelerdi?

Başkent Tiyatroları benim için yalnızca oyun sahnelediğim bir yer olmadı; yıllar içinde emekle kurduğumuz bir çatı, bir okul, bir sanat ocağı hâline geldi. 1994’te başlayan bu yolculukta sadece perde açmayı değil o perdenin arkasında bir düzen, bir disiplin, bir seyirci alışkanlığı ve bir eğitim iklimi kurmayı dert edindim. Okul gibi yönetmeye çalıştım çünkü tiyatrodan da insan yetişir, seyirci yetişir, sanatçı yetişir. Bir tiyatronun çatısını kurmak elbette kolay olmadı. Taşı tek tek yerine koyarsınız; oyuncular, öğrenciler, aileler, tiyatro severler, emek veren insanlar o yapının harcına karışır. Öğrencilerimin ve tiyatroyu sevenlerin desteği sayesinde yolu tamamlamış olduk. 2019 yılında ayrıldığımda geride; biletleri aylar öncesinden tükenen, yıllık 130 bine yakın seyirciye ulaşan, gelenekli sanatlarla çocuk tiyatrosunu ve nitelikli sahne üretimini buluşturan bir tiyatro bırakmıştım. Bu rakam benim için sadece seyirci sayısı değil yıllar boyuncailmekilmek örülen bir güvenin karşılığıdır. En büyük motivasyon ise halkın tiyatroya gelmesi, çocukların sahneye

tanışması, gençlerin kendini ifade edecek bir alan bulması... Çünkü tiyatro yalnız alkış alınan bir yer değildir. Tiyatro, doğru kurulursa insanın içindeki kapalı kapıları usulca açan bir anahtardır.

Kaleme aldığınız ve sahneye koyduğunuz eserlere/oyunlara baktığımızda; Somuncu Baba, Yunus Emre, Akşemseddin, Aziz Mahmud Hüdayi gibi medeniyetimizin manevi mimarlarını işlediğinizi görüyoruz. Bir anlatıcı ve oyun yazarı olarak millî-manevi değerleri sahne ışıklarıyla harmanlarken gözettiğiniz temel estetik ve toplumsal gaye nedir?

Tiyatroda uzun yıllar hissettiğim şey şuydu: Bizim sahnemizde insanın acısı, neşesi, kavgası, aşkı anlatılıyordu ama kader, iman, teslimiyet, irfan ve gönül terbiyesi tarafında sanki eksik bırakılmış bir oda vardı. O oda bana hep seslendi. Bir süre sonra yazdığım oyunların çoğunu bu hissiyatla kaleme aldım. Çünkü bizim medeniyetimizin manevi mimarları sadece tarih kitaplarında kalacak isimler değildir; onlar insanın iç yolculuğunu, arayışını, tevazusunu ve hakikatle imtihanını anlatan büyük aynalardır. Bu yolda yaptığım çalışmalarda hep aynı sorunun peşinde oldum: Bu büyük insanların sözü bugünün insanının kalbine nasıl değebilir?

Peygamber Efendimizin Asr-ı Saadet döneminden

beslenen bir oyunu da sahneye koydum. Bu metin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından incelendi ve sahnelenmeye değer bulunarak onaylandı. Bu benim için çok kıymetliydi. Çünkü böyle konularda sahne dili kadar edep, hassasiyet ve sorumluluk da gerekir. Benim temel gayem, millî-manevi değerleri sahneye sadece anlatı olarak taşımak değil seyircinin gönlünde bir iz, bir soru, bir iç muhasebe bırakabilmektir. Sahne ışığı yalnız dekoru aydınlatmasın; insanın içine de küçük bir kandil yaksın isterim.

Tiyatronun yanı sıra kukla, meddahlık, karagöz ve gölge oyunu gibi kültürel mirasımızı canlı tutan disiplinlerde de derin çalışmalarınız ve koleksiyonlarınız bulunuyor. Küreselleşen ve dijitalleşen dünyada bu “kadim ve canlı” anlatı türlerinin genç kuşağın zihin dünyasına ve toplumsal hafızamıza nasıl bir katkı sunduğunu düşünüyorsunuz?

Başkent Tiyatrolarındaki vazifem süresince çocuk tiyatrosunun içinde kuklayı, Karagöz’ü ve gelenekli sahne sanatlarını hep diri tutmaya çalıştım. Neredeyse her yıl repertuvara içinde kukla ya da Karagöz’ün yer aldığı bir oyun koydum. Çünkü ben bu sanatları yalnız eski zaman hatırası olarak görmedim; çocuğun kalbine giden en sıcak yollardan biri olarak gördüm. Bununla yetinmeyip atölyeler açarak kuklayı, Karagöz’ü, gölge oyununu tanıttık. Hatta Ankara’nın sokaklarına, özel olarak tasarlanan gezici kukla otobüsüyle çıktık. Çocuklar

salondan önce kendi sokağında kuklayla, Karagöz’le, sahneyle tanıştı. O küçük perde bir mahallenin ortasında açıldığında tiyatro binasının kapısı da çocukların gönlünde aralanıyordu. Sonra şunu gördük: Sokağında kuklayı seyreden çocuk artık tiyatroya gelmek istiyordu. Karagöz’le gülen, kuklayla konuşan, gölge perdesine şaşıran çocuk sahnenin yolunu öğreniyordu.

Kukla, Karagöz ve meddahlık genç kuşağa şunu söyler: Kendi hikâyeni unutma. Çünkü insan kökünü kaybederse sesi de incilir, hafızası da eksilir. Gelenekli sanatlar ise o sesi yeniden kalınlaştıran, çocuğa hem oyun hem hafıza veren canlı birer emanettir.

Gerek 6 Şubat depreminde çocuklara uzattığınız el gerekse kalbinizin bir parçasının attığı Gazze’deki masumlar için yaptığınız çalışmalar aslında insanlık onurunu ve çocukların gülüşünü korumaya yönelik atılmış adımlardır. Geleneksel tiyatromuzun özünde var olan

o “gönül gözü” ve “merhamet” duygusunun bugün dünyanın ihtiyaç duyduğu evrensel barışa ve insan kalabilme mücadelesine sanatsal bir katkısı olabilir mi?

Deprem bölgesi benim için 6 Şubat’tan önce de vardı. Marmara depreminde kalabalık bir oyuncu kadrosuyla şehir şehir dolaşıp günde 25-30 etkinlik yaparak çocukların yüzünde küçücük de olsa bir tebessüm aramıştık. O günlerde şunu öğrenmiştim: Bazen bir kukla, enkazın yanında çocuğun elinden tutan sessiz bir dost olur.

6 Şubat depreminde ise bu defa yola tek başıma çıktım. Bir minibüsü kukla sahnesine çevirdim; hem o minibüsü kullandım hem gösterilerimi onunla yaptım hem de günlerce onun içinde yatıp kalktım. Depremin on ikinci gününden itibaren İskenderun’dan başlayarak şehirleri dolaştım. Her şehirde iki üç gün kaldım; çadırların arasında, yıkıntıların gölgesinde, sokak sokak gezerek masallar anlattım, kukla gösterileri yaptım. Bu yolculuk tek seferlik bir ziyaret değildi. Ankara’ya yaklaşık 15 günde bir dönüyor, 3-5 günlük aradan sonra yeniden deprem bölgesine gidiyordum. Bir buçuk ay boyunca daha önce hiç girmediğim sokaklara giriyor, çocukların gözünde aynı şeyi arıyordum: Bir anlığına da olsa korkunun yerini oyuna, sessizliğin yerini masala bırakması.

Gazze’ye baktığımda da içim

aynı yerden sızlıyor. Nerede bir çocuk ağlıyorsa insanlık orada sınavdadır. Keşke Gazze'ye de gidebilsem; o yıkıntıların arasında bir masalla, bir kuklayla, bir küçük tebessümle çocukların gönlüne dokunabilsem. İnşallah bir gün sanatımız, merhametin dili olarak oradaki çocukların da yarasına dokunur.

Yetiştirdiğiniz öğrencilerin Kültür Bakanlığı Kültürel Miras Taşıyıcı listesine girdiklerini görmek sizi nasıl etkiliyor? Bu vesileyle, geleneksel sahne sanatlarının en önemli tılsımı olan “hikâyeyi insandan insana aktarma” misyonunu hayat felsefesi yapmış biri olarak başta gençlere ve bu işe gönül vermiş olanlara neler tavsiye edersiniz?

Bir usta olarak bunu görmek elbette beni mutlu ediyor. Çünkü insan, yanında yetişenlerin yol aldığını, emeklerinin görünür olduğunu, geleneği kendi

nefesleriyle taşımaya başladığını görünce sevinir. Bu, her usta için güzel bir duadır. Elbette devletin kültürel mirasa sahip çıkması kıymetlidir; öğrencilerimin bu imkândan faydalanması da beni ayrıca memnun eder. Bununla beraber, sanatın ve sanatçının değerinin sahne ve seyirci tarafından verildiğine de inanıyorum. Bir komisyon önünde sınava tabi tutularak sanatçı olmanın yanında seyircinin gönlüne ulaşmayı, çocukların gözünde bir tebessüm yakalamayı, kukla ve ortaoyunu ile insana dokunabilmeyi öncelemeyi sanat ve sanatçı açısından daha kıymetli buluyorum. Yaptığım işin ecrinin sahne ve seyirci tarafından verilmesi benim nazarımda daha değerlidir. Belki de benim için en büyük berat, yıllarca sahneye çıkabilmekte ve bir çocuğun “Bir daha gelecek misin?” sorusundaki samimiyette gizlidir. Unutulmamalıdır ki geleneksel sanatlarımızda ustalığın en büyük ödülü yetiştirilen çırağın başarısı, çocukların yüzünde bırakılan tebessüm ve seyircinin gönlünde edinilen yerdir.

Gençlere de şunu söylemek isterim: Bu yola ünvan almak, görünür olmak için çıkmayın. Önce işi sevin, ustayı dinleyin, sahne arkasını öğrenin, malzemeye dokunun, seyirciye hürmet edin. Gelenek, omuzda taşınan bir yük değil gönülden gönüle aktarılan bir emanettir. O emaneti taşıyan kişi önce iyi insan, sonra iyi sanatçı olmaya gayret etmelidir.

Öz Geçmiş

Mehmet Tahir İkiler, sahne sanatlarını kitaplardan önce hayatın içinden, ailesinden ve ustalarından öğrendi. Çocukluğu turnelerde, çadır tiyatrolarında, sahne arkasında, kuklanın, Karagöz'ün, meddah sözünün ve gelenekli tiyatronun nefesiyle geçti. Usta-çırak geleneği içinde yetişti; peştamal kuşanma töreniyle bu sanat yolunda “ustalık” makamına kabul edildi. Uzun yıllar Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkent Tiyatrolarında sanatçı, yönetmen, yazar ve eğitimci olarak görev yaptı. Aynı zamanda kurumun, kuruluş ve gelişim süreçlerinde yer aldı; binlerce çocuk ve gence tiyatro, drama, kukla ve geleneksel sahne sanatları alanında eğitim verdi. Bugün, Ankara'da köklü bir eğitim kurumunda çocukların yüreklerine sanatla dokunmaya, kültürel mirasımızı atölyeler ve sahne çalışmaları yoluyla yeni kuşaklara taşımaya “Benim için sanat, yalnız sahneye çıkmak değil gönülden gönüle emanet taşımaktır.” düsturuyla aktarmaya devam ediyor.

İKİ ARTI İKİ DÖRT EDER Mİ?

■ Ahmet ÖZCOŞAR

Balçova Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı

Modern zamanların en büyük yanılgısı, insanın yalnızca ölçülebilen bir varlık olduğuna inanmasıdır. Oysa insan, rakamların içine sığmayacak kadar derin bir mahluktur. Bir insanı maaşıyla, diplomasıyla, takipçi sayısıyla tarif etmeye başladığınızda onun kalbini, kırgınlıklarını, merhametini ve içindeki sessizliği görmez hâle gelirsiniz. Bugün dünya bize sürekli saymayı öğretiyor: Kaç odalı evin var, kaç kişi seni tanıyor, hesabında ne kadar para birikti? Fakat insanın asıl meselesi hiçbir zaman yalnızca çoğaltmak değildir. Çünkü bazı çoğalışlar vardır ki insanı büyütmez, aksine eksiltir.

Eskiden insanlar hayatı biraz daha yavaş yaşırdı. Akşam olunca sofraya sadece yemek değil muhabbet de kurulurdu. Bir çayın etrafında saatlerce oturulabilir, küçük bir odanın içine koca bir huzur sığabilirdi. Şimdi ise her şey çoğaldı; fakat insanın içindeki ferahlık aynı oranda artmadı. Evler büyüdü ama ailelerin birbirine ayırdığı vakit küçüldü. İnsan, dünyanın öbür ucuyla saniyeler içinde konuşabiliyor ama aynı evin içindeki sessizliği aşamıyor. Modern hayat insana sürekli bir eksiklik hissi veriyor. Sahip olduklarımızın kıymetini öğretmek yerine sahip olmadıklarımızı gösteriyor. Bir şeye ulaştığımız anda yenisinin arzusu başlıyor. Çünkü bu çağ, kanaatle değil tüketimle besleniyor. Oysa insan ruhu, sürekli isteyen bir makine değildir. Ruh bazen durmak, elinekinde bakmak ve “Bu bana yeter.” diyebilmek ister. İşte tam burada unuttuğumuz bir kelime çıkıyor karşımıza: Bereket. Bereket, yalnızca çokluk demek değildir. Bazen bir lokmanın bütün bir günü doyurmasıdır. Bazen az bir vaktin büyük bir huzura dönüşmesidir. Bazı evlerde imkân azdır ama kalpler geniştir; bazı hayatlarda

ise her şey vardır fakat insan yine de içindeki boşluğu susturamaz. Çünkü bereket, eşyanın değil kalbin meselesidir. Belki de bu yüzden hayat matematik kadar kesin işlemiyor. Her şey toplama ve çıkarma hesabıyla açıklanamıyor. İnsan, bazen çok şeye sahip olup büyük bir yoksulluk hissediyor; bazen de az şeyle derin bir zenginlik yaşayabiliyor. Onun için ben hep şöyle düşünürüm: “İki artı iki bazen beş eder bazen üç... Bereket varsa az çoğalır; bereket yoksa çok eksilir.”

Bugün, güzellik anlayışımız bile bu hız çağının yorgunluğunu taşıyor. Eskiden güzel denildiğinde insanın aklına bir yüzün ışığı kadar bir gönlün inceliği de gelirdi. Şimdi ise güzellik, daha çok görünmekle ve kusursuz görünmeye çalışmakla eş tutuluyor. İnsan, kendi yüzüne bile tahammül edemez hâle geldi. Filtrelenmiş hayatların arasında gerçek olanın sesi giderek kısıılıyor. Oysa insanı güzel yapan şey, biraz da kusurlarıydı. Bir tebessümün samimiyeti, bir bakışın içtenliği, bir yüzün yaşanmışlığıydı.

Bugün insanın omzundaki en ağır yük, sahip oldukları değil; sahip olmak zorunda hissettikleridir. Sürekli yetismeye çalışan, sürekli kendini ispat etmeye çalışan bir insan var karşımızda. Her şey hızlandı ama insanın ruhu bu hıza ayak uyduramadı.

Çünkü kalp, makine gibi çalışmıyor. Yoruluyor,

Modern hayat insana sürekli bir eksiklik hissi veriyor. Sahip olduklarımızın kıymetini öğretmek yerine sahip olmadıklarımızı gösteriyor. Bir şeye ulaştığımız anda yenisinin arzusu başlıyor. Çünkü bu çağ, kanaatle değil tüketimle besleniyor.

daralıyor ve bazen sessizce içine kapanıyor.

Belki de modern insanın en büyük yalnızlığı burada başlıyor. Kalabalıkların içinde görünür olmak ama gerçekten anlaşılmamak... Çok şeye sahip olmak ama içindeki eksikliği susturamamak. Sayılar büyürken insanın iç dünyasının küçülmesi. İnsan bugün gökdelenler yaptı, ekranları büyüttü, rakamları çoğalttı. Fakat bütün bu artıların arasında belki de eksilen en önemli şey kendi ruhuydu. Çünkü insan, yalnızca hesap yapan bir varlık değildir; aynı zamanda hisseden, özleyen, mana arayan bir yolcudur.

Ve bazı hakikatler vardır ki matematik onları açıklayamaz. Bu yüzden, iki artı iki her zaman dört etmez.

OTLARIN MİSTİK DÜNYASINDA

■ Enise ERKOÇ

Yıllardır çarşı içindeki dört beş metrekairelik aktar dükkanını işletiyordu (Bu arada kelimenin aslı “attar”. İtr, Arapçada “koku” anlamına gelir. Türkçede attar yerine akustik ve linguistik yani lafzi açıdan daha kullanışlı olduğundan zamanla “aktar”a dönüşmüştür). *Mantıku’t Tayr*’ın nâzımı olan Feridüddin Attar’ın, Yüce Allah’ın kâinata bir ikramı ve kudretinin nişanesi olan tabiat eczanesinden derlediği bu mekânla bir ülfeti ve ünsiyeti olmadan bir hikmet çeşmesine dönüşmesi mümkün-i muhal di(imkânsız) sanıyorum. Bu yaşına kadar bu köşe onun ekmek teknesi, yağmur çamura karşı altına durduğu sığınağıydı. Haftada bir iki kere de olsa hemen oracıkta, bir iki dostuyla bir araya gelince oturup iki kıtlamayla içtiği muhabbetle daha da demlenen bir

fincan çayı tarif et deseler, o anlarda yaşadığı duygu yoğunluğundan dağarcığına sözcükleri dizemezdi bile. Dili olsa o küçük mekân onunla birlikte pek çok ana şahitlik ederdi besbelli. İçeriye girince onun hissiyatının duvarlarla bütünleştiğini hissetmemek imkânsızdı. O gülümseyince duvara gün ışığı sicim gibi sızar, o hüzünlü olduğunda boyası kararan duvar onunla inler gibiydi. Yılların darbesiyle hafif eğilen belinin inikâsını (yansıma) bu yorgun duvarlarda kolaylıkla görebilirdiniz. Sesi, ailesinden aldığı terbiyenin bir nişanesi olarak edebini yansıtırcasına daima alçak tonda idi. Rabb’ine olan imanı ile yüklü iffetli bakışı, bazıları gibi müşterinin gözlerini delip geçmezdi. Hafif bir ihtiram uyandıran duruşu karşısında siz de saygıyla eğilme ihtiyacı hissederdiniz. Caminin duvarı dibindeki yaşlı ağaç gibi ufak

bir rüzgârla heyecanlanıp cuşuhuruşa gelmiyordu. Ancak güçlü bir fırtına onu avazı çıktığı kadar bağırtabilirdi bu saatten sonra. Oysa üç dört sene öncesinde, pandemi miydi duyguları körelten, cümleyi hissizleştiren, ruhları öğüten bir rende miydi bilinmez. Dükkân komşularıyla beraber öyle bir mali darbeyle sarsılmıştı ki... İşte öldürmeyen Allah öldürmüyordu. Biraz Arapça bilse “Bir gün gençliğimle karşılaşma şansım olsa, ona ihtiyarlığın bana ettiklerini bir bir anlatırdım” diyecekti besbelli. O gün

Sesi, ailesinden aldığı terbiyenin bir nişanesi olarak edebini yansıtırcasına daima alçak tonda idi. Rabb’ine olan imanı ile yüklü iffetli bakışı, bazıları gibi müşterinin gözlerini delip geçmezdi. Hafif bir ihtiram uyandıran duruşu karşısında siz de saygıyla eğilme ihtiyacı hissederdiniz.

yine “Ya Bismillah tevekkeltü Alallah la havle ve la kuvvete illa billah” diyerek evinden çıktı. Aklında yaşlı anacığının bakım masrafları, dükkanın birikmiş kirası, araları bir türlü düzelmek bilmeyen kız kardeşi, oğlunun düğün telaşı derken... Üstelik hayatın cilvesi ya, analiz sonucunu sabırsızlıkla beklediği kendisine ait sağlık raporu... Burası her noktasında güle oynaya ayrılacağın bir oyun parkı değildi ki. Yine de dilinde Rabb’ine teslimiyetini yenileyen usulca zikri, arada aklına gelen düşüncelerle inkitaya (kesinti) uğrayıp durdu. Bir an ne yapacağını bilememenin telaşıyla bir içeri girip bir dışarı çıktı.

Karşısındaki dükkan kendisiyle aynı şeyleri satıyordu. Sabahın erken saatlerinde henüz dükkanların çoğunun kepenkleri açılmamıştı bile. Ama karşıdaki dükkanın önünde biriken müşteri kalabalığı gözüne çarptı. Oysa hemen yan sokakta o dükkanın ikinci bir şubesi açılmıştı. İçeriye girip çıkan müşterinin haddi hesabı yoktu. “Kimisine Allah, yürü ya kulum diyor” diye mırıldandı. İçinden “Ya Rabbi, hâlimi biliyorsun, bugüne kadar beni hiç yarı yolda bırakmadın. Duamı icabetsiz, sana yakarışımı karşılıksız bırakmadın. Kurbanın olayım bir güzellik yap bana da... Sana dayandım.” diye geçirdi. Az sonra uzaktan sokağa giren

müşterinin farkında bile olmadı. “Ah,” dedi yine “Cennet mekân ecdat nasıl da güzel yaşamış. Eğer yan yana bitişik bir dükkâna bir müşteri gelip alışveriş yapsa, dükkân sahibi ikinci müşteriyi komşusuna gönderir, ben siftahımı yaptım bari şu adamcağız da yapsın, ne de olsa çoluk çocuğu var o da nimetlensin.” derdi. Bu düşünceler içinde şeytanın dürtmesiyle cebelleşirken müşterinin içeriye girdiğini çok sonra fark etti. Çıkarken minnet dolu gözlerle “Rabb’im, sen sesimi, nefesimi, sinemden geçenleri duyansın. Sana sonsuz şükürler olsun.” dedi. Az önceki müşteri ücreti ödeyip çıktığında göz pınarlarında birikmiş gözyaşlarını usulca sildi.

MESCİTTEN KERVANSARAYA MEDENİYETLERİN İZİNDE KAYSERİ

■ Sümeyra YAMAN

Kayseri, Anadolu'nun ortasında yüzyılların hatırasını taşıyan Hititlerden

Selçuklulara, Osmanlıdan Cumhuriyete uzanan köklü geçmişle her köşesinde başka bir hikâye barındırır. Bu şehirde yükselen camiler, türbeler, kervansaraylar ve külliyeler sadece taş mimarisinin nadide

örneklerini değil aynı zamanda zengin bir insanlık mirasının ruhunu yansıtır.

Camileri: İnancın Mimariye Bürünmesi

Kayseri Ulu Camii 12. yüzyılda Danişmentliler Dönemi'nde inşa edilmiş olup Anadolu'nun en eski camilerindendir. Selçuklu mimarisinin erken

örneklerinden olan bu yapı, sade fakat vakur duruşuyla dikkat çeker. Kalın taş duvarları ve çok sütunlu planı camie hem sağlamlık hem de dinginlik kazandırır. Süsleme bakımından sadelik hâkimdir fakat mihrap çevresindeki taş işçiliğinde ince geometrik motifler görülür. İnce dikdörtgen tuğlalarla şerefeye kadar örülmüş olan minare, çini üzerine nefis kûfî yazı ile yazılmış bir ayet hattıyla tamamlanmıştır.

Kurşunlu Camii Osmanlı Dönemi'nin zarif mimarisini taşır. Mimar Sinan'a atfedilen bu yapı klasik Osmanlı üslubunun Kayseri'deki en güzel örneklerinden biridir. Kurşun kaplı kubbesinden dolayı bu ismi almıştır. Caminin mermer giriş kapısı en dikkat çekici parçasıdır. Kurşunlu Camii iç mekânının genişliği, kubbesinin zarif kalem işi süslemeleriyle

huzur ve estetiğin bir arada hissedildiği yerdir.

Türbeleri: Sükûnetin Derinliği

Melikgazi Kalesi'nin eteğinde yer alan Melik Gazi Türbesi, Danişment hükümdarı Emir Melik'in istirahatgâhıdır. Türbenin alt kısmı ince ve yassı tuğlalarla örülüdür. Tamamen tuğladan inşa edilmiş yapı çeşitli geometrik şekillerde dizilmiş olup ustalıklı taş işçiliğiyle dikkat çeker.

Seyyid Burhaneddin Türbesi, Kayseri'nin manevi dokusunu derinden hissettiren önemli ziyaretgâhlardandır. 13. yüzyılda yaşamış ve Mevlana'nın hocalarından olan Seyyid Burhaneddin Muhakkik'e ait bu türbe sade

fakat etkileyici bir mimariye sahiptir. Taş yapısı Selçuklu geleneğinin izlerini taşıırken iç mekândaki deruni atmosfer ziyaretçileri sükûnete davet eder.

Tarihî Talas: Kültürlerin Buluştuğu Mahalle

Talas, Anadolu'nun köklü geçmişini bugüne taşıyan en özel yerleşimlerden biridir. Roma ve Bizans dönemlerinden izler taşıyan bu bölge, özellikle Osmanlı Dönemi'nde önemli bir yerleşim yeri hâline gelmiştir. Uzun yıllar boyunca Müslümanlar, Ermeniler ve Rumlar burada birlikte yaşamış ve bu durum Talas'ın kültürel ve mimari dokusuna derin bir

zenginlik kazandırmıştır. Talas denildiğinde akla ilk gelen hiç şüphesiz taş konaklarıdır. Kesme taşlardan inşa edilen bu evler sağlamlıkları ve estetik görünümüleriyle dikkat çeker. Kalın duvarları iklim şartlarına uygun olarak tasarlanmış ve iç mekânlarda ahşap işçiliği ön plana çıkmıştır. Evlerin içlerinde yer alan tavan süslemeleri, dolap nişleri ve sedirler geçmişin zarif yaşam anlayışını gözler önüne serer.

Gevher Nesibe Darüşşifası: Şifanın ve Hikmetin Buluşma Yurdu

Günümüzde Erciyes Üniversitesi Tıp Tarihi Müzesi olarak kullanılan bu yapı Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun'un vasiyetini yerine getirmek üzere inşa edilmiştir; medrese ve dârüşşifâdan oluşmaktadır. Burası dünyanın ilk tıp fakültelerinden biri olarak kabul edilir. Yapılan kazılarda dikkati çeken buluntulara dayanarak binaların yakındaki bir hamamdan getirilen buharla alttan merkezî bir sistemle ısıtıldığı düşünülmektedir. Revaklara açılan küçük odalarda öğrencilerin kaldığı, derslerin yazın büyük eyvanlarda yapıldığı, ayrıca bu eyvanların dışarıdan gelen hastaların muayeneleri için de kullanılmış olduğu bilinmektedir. Taş duvarları arasında hem hastalar tedavi edilmiş hem de hekimler yetiştirilmiştir. Bu yapı, ilmin ve merhametin birleştiği nadir eserlerdendir.

Hunat Hatun Külliyesi: Taşın Estetikle Buluştuğu İlim Yuvası

Hunat Hatun Külliyesi, Anadolu Selçuklu Dönemi'nin en görkemli ve anlamlı eserlerinden biridir. 13. yüzyılda, Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın eşi Mahperi Hunat Hatun tarafından yaptırılan külliye, cami, medrese, hamam ve türbeden oluşur. Bu yapı topluluğu yalnızca mimari bir eser değil aynı zamanda bir yaşam tarzının somut göstergesidir.

Külliye'nin kalbinde yer alan cami sade fakat etkileyici bir mimariye sahiptir. Kesme taşlardan inşa edilen yapı, sağlamlığı ve dengeli oranlarıyla dikkat çeker. İç mekânda yer alan mihrap, ince taş işçiliğiyle bezenmiş olup Selçuklu sanatının zarafetini gözler önüne serer. Kubbe ve tonozlarla örtülü alan, ışığın dengeli dağılımı sayesinde huzurlu bir atmosfer sunar.

Külliye'nin içinde yer alan medrese Selçuklu Dönemi'nde eğitim verilen önemli merkezlerden biri olmuştur. Burada dinî ilimlerin yanı sıra çeşitli bilim dallarında dersler verilmiş ve talebeler yetiştirilmiştir. Bu yönüyle yapı yalnızca bir mimari eser değil aynı zamanda bir ilim yuvasıdır. Taş duvarlar arasında yankılanan ders sesleri, bugün bile bu mekânın ruhunda hissedilir.

Taç kapıdaki zengin taş süslemeleri, geometrik ve bitkisel motiflerle âdeta bir sanat şaheseri oluşturur. İç

Kurşunlu Camii

mekânda ise sadelik hâkimdir. Külliye'de yer alan hamam dönemin sosyal yaşamına ışık tutar. Sıcaklık, ılıkılık ve soğukluk bölümlerinden oluşan bu yapı, Selçuklu hamam mimarisinin klasik özelliklerini taşır. Kubbelerde yer alan küçük ışık delikleri, iç mekâna loş ve mistik bir aydınlık kazandırır. Hunat Hatun'un kabri de bu külliye

içinde yer alır. Türbe, sade ama anlamlı bir mimariye sahiptir. Sekizgen planlı yapı, Selçuklu türbe geleneğini yansıtır. İç mekânda gösteriştikten uzak bir düzen hâkimdir.

Kültepe: Yazının Ana yurdu

Kültepe, Anadolu'nun en eski yerleşim ve ticaret merkezlerinden biri olarak eşsiz bir ören yeridir. Kayseri yakınlarında yer alan bu kadim merkez yalnızca bir arkeolojik alan değil aynı zamanda medeniyetin ilk adımlarının atıldığı bir sahnedir. Bu dönemde yapılan ticaret, yalnızca mal alışverişiyle sınırlı kalmamış kültür, dil ve yazı da bu topraklara taşınmıştır. Kültepe bu yönüyle Anadolu'da yazının ilk kez kullanıldığı yer olarak kabul edilir. Kültepe kazılarında bulunan binlerce çivi yazılı tablet buranın tarihî önemini gözler önüne serer. Kerpiçten yapılan evler, dar sokaklar ve düzenli yerleşim planı dönemin şehircilik anlayışını yansıtır.

Kayseri Ulu Camii

Kervansaraylar: İpek yolu Yolcularının Sığınakları

Kayseri, yüzyıllar boyunca doğu ile batıyı birbirine bağlayan yolların uğrak yeridir. Bu yollar üzerinde ilerleyen kervanlar kültür, bilgi ve medeniyet de taşımıştır. İşte bu büyük yolculukların önemli duraklarından ikisi Karatay Hanı ve Sultan Hanı'dır.

13. yüzyılda Selçuklu vezirlerinden Celâleddîn Karatay tarafından yaptırılan Karatay Hanı, Selçuklu kervansaray mimarisinin güçlü ve sade örneklerinden biridir. Bu yapı, kalın kesme taş duvarlarıyla âdetâ bir kale görünümündedir. Çünkü İpek Yolu'nda seyahat eden tüccarlar için güvenlik hayati bir konuydu. Han, açık avlu ve kapalı kışlık bölümden oluşur. Yaz aylarında avluda konaklayan kervanlar kışın kapalı mekâna çekilirdi. İç mekânda hayvanlar için ayrılmış alanlar, tüccarların dinlenebileceği odalar ve depo bölümleri bulunur.

Sultan Hanı, Anadolu Selçuklu kervansaraylarının en büyük ve en görkemli örneklerinden biri olup 13. yüzyılda I. Alaeddin Keykubad döneminde inşa

edilmiştir. Sultan Hanı'nın en dikkat çekici bölümü hiç şüphesiz görkemli taş kapısıdır. Derinlikli taş oyma süslemeleri, mukarnaslı nişleri ve geometrik desenleriyle bu kapı Selçuklu sanatının zirve temsilcilerinden biridir. Âdetâ bir anıt gibi yükselen bu giriş, hanın ihtişamını daha ilk bakışta hissettirir. Hanın iç kısmı geniş bir avluya sahiptir. Avlunun ortasında hem ibadet hem de dinlenme için kullanılan küçük bir mescit yer alır. Kışlık kapalı alan ise tonozlu yapısıyla dikkat çeker ve sert Anadolu kışlarına karşı korunaklı bir barınak sunar.

Müzeleri: Tarihin Katmanlarına Yolculuğun Sergileri

Kayseri, zengin tarihini yalnızca yapılarla değil müzeleriyle de anlatan bir şehirdir. Bu müzeler geçmişten günümüze uzanan kültürel bir yolculuğu temsil eder.

Kayseri Arkeoloji Müzesi, bölgenin en eski dönemlerinden başlayarak Roma ve Bizans'a kadar uzanan geniş bir tarih yelpazesini gözler önüne serer. Müzenin en dikkat çekici eserleri Kültepe kazılarında çıkarılan çivi yazılı tabletlerdir. Bu tabletler, Anadolu'da ticaretin ve yazının nasıl geliştiğini gösterir.

Etnografya Müzesi, Kayseri'nin geleneksel yaşam kültürünü yansıtan önemli bir mekândır. Müze, Osmanlı dönemine ait bir konakta yer alır ve bu yönüyle mimarisi de dikkat çeker. İçeride el dokuması halılar, yöresel kıyafetler, takılar, mutfak

Hunat Hatun Külliyesi

eşyaları ve günlük yaşamda kullanılan araçlar sergilenir.

Millî Mücadele Müzesi, Türkiye'nin bağımsızlık sürecini anlatan önemli bir kültür mekânıdır. Kayseri'nin Kurtuluş Savaşı yıllarındaki rolünü ve halkın fedakârlıklarını gözler önüne serer. Müzede döneme ait belgeler, fotoğraflar, silahlar ve çeşitli objeler bulunur.

Kayseri'de bu tarihî zenginlikleri gezerken insan şunu fark eder; tarih sadece geçmişte yaşanmış bir zaman dilimi değildir, bugünü şekillendiren bir bilinçtir de. Bir caminin gölgesinde dururken, bir türbenin kapısında dua ederken ya da bir müzenin koridorlarında yürürken insan kendi geçmişinden gelen seslere kulak verir.

Sultan Hanı

Gevher Nesibe Darüşşifası

TÜKETİM ÇILGINLIĞINA DUR DEMEK

■ Ahmet Melih KARAÜÇÜZ

Akşam yemeğinden sonra elimize telefonu alıp parmağımızı ekranda gezdirmeye başlarız. Bir tanıdığın denize karşı kahvaltısı, bir başkasının yeni arabasının direksiyonundan çekilmiş fotoğrafı, üçüncü bir hesabın kutu kutu açtığı alışveriş paketleri... Birkaç

dakika içinde onlarca hayatın en parlak anına misafir oluruz. Sonra telefonu bırakıp kendi salonumuza, kendi soframıza, kendi günümüze döneriz ve içimizde tarif etmesi güç bir eksiklik duygusu belirir. Oysa hayatımızda nesnel olarak değişen hiçbir şey yoktur; değişen yalnızca kıyas ölçeğimizdir.

Türkiye bu deneyimi yoğun biçimde yaşayan ülkelerden biri. We Are Social ve Meltwater'ın yayımladığı Dijital 2025 Türkiye verilerine göre ülkemizde 58,5 milyon insan sosyal medya kullanıyor ve günde ortalama 2 saat 43 dakikasını bu mecralarda geçiriyor. Bu süre, dünya ortalamasının

yarım saate yakın üzerinde. TÜİK'in araştırması da tabloyu tamamlıyor: 16-74 yaş arasındaki bireylerin yaklaşık onda dokuzu internet kullanıyor, yarısından fazlası ise internetten alışveriş yapıyor. Yani vitrin artık sokakta, çarşıda değil; uyandığımız andan uykuya daldığımız ana kadar cebimizde.

Eski Bir Hastalığın Yeni Yüzü

Başkalarına sahip olduklarını gösterme arzusu elbette sosyal medyayla doğmadı. İktisatçı ve sosyolog Thorstein Veblen, daha 1899'da kaleme aldığı *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabında bu davranışı "gösterişçi tüketim" olarak adlandırmıştı. Veblen'in tespiti basit ama kalıcıdır. Belli bir refah seviyesinin ötesinde insanlar, bir malı ihtiyaçları olduğu için değil sahip olabilecek durumda olduklarını çevrelerine duyurabilmek için satın alır. Pahalı saat, ısmarlama elbise, görkemli tatil; hepsi aslında konuşan birer işarettir.

Aradan geçen bir asırda düşünürler bu fikri derinleştirdi. Guy Debord, 1967'de yazdığı *Gösteri Toplumu*'nda, modern hayatta doğrudan yaşanan deneyimin yerini giderek onun temsiline yani gösterilmiş hâline bıraktığını söyledi. Jean Baudrillard ise tükettiğimiz nesnelerin artık işe yararlılıklarıyla değil taşıdıkları anlamla yani "gösterge değeriyle" satın alındığını öne sürdü. Bir çanta alırken çoğu zaman deri ve dikiş yerine

o çantanın bize giydirdiği imaja para öderiz. Zygmunt Bauman da çağdaş bireyin önce tüketici, sonra başka her şey olarak şekillendiğini; kimliğin satın alınıp sergilenen şeyler üzerinden kurulduğunu anlattı.

Sosyal medyanın yaptığı, bu eski eğilimi alıp ona görülmemiş bir hız ve seyirci kalabalığı eklemek oldu. Veblen'in çağında insan ancak mahallesine, akrabasına gösteriş yapabiliyordu. Bugün ise binlerce takipçinin önünde, üstelik silinmeyen bir arşivle birlikte sahne alıyoruz. Hayatın eskiden "sahne arkası" denen, kimseye göstermediğimiz

İzleyici, gördüğü her yeni eşyada kendi hayatında bir eksik keşfediyor ve bu eksiği kapatmak için kısa süre sonra benzer bir siparişi veriyor. Böylece herkes, hem seyirci hem de bir başkasının reklam panosu hâline geliyor; kimse bilerek istemese de gösterişin bu sessiz zinciri elden ele dolaşılıyor.

sıradan ve dağınık tarafı yavaş yavaş kayboldu; geriye ışıkları hiç sönmeyen, özenle düzenlenmiş bir vitrin kaldı.

Görünen Vitrin, Görünmeyen Fatura

Bu kültürün soyut bir tartışma olmadığını rakamlar gösteriyor. Ticaret Bakanlığının verilerine göre Türkiye'de e-ticaret hacmi bir yılda yüzde 61,7 artarak 3 trilyon liranın üzerine çıktı. Dikkat çekici olan, bu alışverişin neye gittiği: İnternette alışveriş yapanların dörtte üçünden fazlası giyim, ayakkabı ve aksesuar satın aldı. Yani dijital ekonominin motoru, büyük ölçüde kendimize çekidüzen verme, daha doğrusu kendimizi başkalarına gösterme isteğimiz.

Madalyonun öteki yüzü borçta görünüyor. Türkiye'deki kredi kartı sayısı 142 milyonu aştı; nüfusumuzdan fazla. Daha düşündürücü olanı, bu kartların yükünü taşımakta zorlananların sayısı. Risk Merkezi verilerine göre borcunu ödeyemediği için yasal takibe düşen kişi sayısı son bir yılda yüzde 14 artarak 2 milyonu geçti. Ekranlarda dönüp duran o sınırsız bolluk gösterisinin bir de sessizce ödenen faturası var demek ki ve bu fatura giderek ağırlaşıyor.

Bu satın alma iştahını besleyen yeni bir kültür de gelişti. Takipçisi yüksek hesapların paylaştığı ardı ardına açılan alışveriş paketlerini gösteren "haul" videoları bir ürün pazarlamıyor aslında, bir yaşam tarzını pazarlıyor.

İzleyici, gördüğü her yeni eşyada kendi hayatında bir eksik keşfediyor ve bu eksiği kapatmak için kısa süre sonra benzer bir siparişi veriyor. Böylece herkes, hem seyirci hem de bir başkasının reklam panosu hâline geliyor; kimse bilerek istemese de gösterişin bu sessiz zinciri elden ele dolaşiyor.

İsraf da aynı resmin parçası. Türkiye İsrafi Önleme Vakfının verilerine göre ülkemizde her yıl yaklaşık 23 milyon ton gıda çöpe gidiyor; günde yaklaşık 12 milyon ekmek israf ediliyor. Giyim tarafında durum daha çetrefilli: Dünyada tekstil üretimi son çeyrek asırda iki katından fazla artarken kullanılmış tekstilin yeniden kumaşa dönüşme oranı yüzde birin altında kaldı. Bir mevsim bile dayanmayan “hızlı moda” koleksiyonları, dolaplarımızı bir kez giyilip unutilan kıyafetlerle doldururken çöp dağlarını da büyütüyor. Üstelik bu nesnelerin çoğu, fotoğrafı çekilip paylaşıldıktan sonra unutuluyor; yani asıl işlevini çoktan görmüş oluyor.

Neden Durmakta Bu Kadar Zorlanıyoruz?

Bütün bu rakamların ardında insanın çok eski bir eğilimi yatıyor. Sosyal psikolog Leon Festinger, 1954’te ortaya koyduğu sosyal karşılaştırma kuramında, insanın kendi değerini ölçmek için sürekli başkalarına baktığını ve özellikle kendinden “biraz daha iyi” gördüğü kişilerle kıyaslandığını anlatmıştı. Bu kıyas, yüz yüze ilişkilerde

sınırlıyken sosyal medyada hiç bitmeyen, üstelik herkesin en güzel anını sergilediği bir akışa dönüşüyor. Kendi sıradan günümüzü, başkalarının özenle seçilmiş kareleriyle karşılaştırmak baştan haksız bir terazidir ve bu terazi hep aleyhimize tartar. Bu sürekli kıyasın bir adı da var: Psikologların “gelişmeleri kaçırma korkusu” dediği, kısaca FoMO olarak bilinen kaygı. Başkalarının biz yokken güzel şeyler yaşadığına dair o huzursuz his, hem ekrana daha çok bağlanmamıza hem de plansız alışverişe yönelmemize yol açıyor. Yirmi bir ülkeden

yarım milyondan fazla insanı kapsayan kapsamlı bir derleme çalışması, yoğun sosyal medya kullanımının artan kaygı, stres ve uyku bozukluğuyla; azalan öz saygı ve yaşam doyumuyla ilişkili olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye ve Almanya’daki üniversite öğrencilerini karşılaştıran yeni bir araştırma ise sosyal medya ve FoMO düzeyi arttıkça plansız satın almanın da arttığını, üstelik bu eğilimin Türkiyeli öğrencilerde daha güçlü olduğunu gösteriyor.

Burada hatırlanması gereken önemli bir nokta var: Bu kıyas ve satın

alma dürtüsü tamamen bizim zayıflığımızdan kaynaklanmıyor. Bizi sürekli kaydıran uygulamalar, dikkatimizi mümkün olduğunca uzun süre ekranda tutmak ve bir sonraki satın almaya ikna etmek üzere tasarlanıyor. Yetersizlik hissi ile “Hemen şimdi al!” dürtüsü çoğu zaman bu tasarımın bir ürünü. Bunu bilmek bile başlı başına bir savunma; çünkü mekanizmayı gördüğümüzde ona kapılmak zorunda olmadığımızı fark ederiz.

Ölçüyü Hatırlatan Bir Çerçeve

İlginçtir, geleneğimiz bu meselenin özüne akademik literatürden çok önce işaret etmiş. Tekasür suresi, çoklukla övünmenin insanı nasıl oyaladığını dile getirir: “Çoklukla övünmek sizi, kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı.” (Tekasür, 102/1-2) Bugün “beğeni” ve “takipçi” üzerinden sürdürdüğümüz yarış, bu çokluk yarışının yeni kılığından başka bir şey değil. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadisi ise meselenin can damarına dokunur: “Zenginlik, mal çokluğu değildir; asıl zenginlik, gönül tokluğudur.” (Buhari, Rikak, 15)

Bu hatırlatmaların serveti ya da güzel giyinmeyi kötülemediğini görmek gerekiyor. Araf suresindeki “Yiyin, için, fakat israf etmeyin.” buyruğu ölçülü bir tüketime çağırır; Furkan suresi de övülen kulu “harcadığında ne saçıp savuran ne de cimrilik eden, ikisi arasında dengeli olan” kişi diye tanımlar. Mesele, ne kadar harcadığımızdan çok

Çocuklar değerlerini büyüklerinden öğrenir; her anı sergiye dönüştüren bir evde büyüyen çocuk, kendi kıymetini sahip olduklarıyla ölçmeyi öğrenir. Oysa ona yetinmeyi, paylaşmayı ve elindekiyle huzur bulmayı göstermek bırakılabilecek en sağlam miraslardan biri.

harcama eyleminin bizi neye dönüştürdüğü. Elimizdeki nimet bir şükür vesilesi mi oluyor yoksa başkasına üstünlük taslamanın aracı mı?

Peki Ne Yapabiliriz?

Tüketim çılgınlığına dur demek, telefonu çöpe atmak ya da dünyadan el etek çekmek değildir. Daha mütevazı ama işe yarar adımlar atmak gerekir. Bu adımlara baktığımızda sosyal ağlarda ve başkalarının profillerinde ne kadar zaman harcadığımızı görünür kılmak geliyor. Telefonların kendi ekran süresi araçları, günün ne kadarını hangi uygulamada geçirdiğimizi gösterir; ölçebildiğimiz şeyi yönetmek kolaylaşır. İkincisi, sepete eklemek ile satın almak arasına bir gün koymak. Çoğu

plansız alışveriş, yirmi dört saat beklendiğinde kendiliğinden anlamını yitirir. Üçüncüsü, takip ettiğimiz hesapları gözden geçirmek. Bizi sürekli eksik hissettiren içeriklerin yerini bir şey öğreten, üreten hesaplar aldığında o haksız kıyasın dozu kendiliğinden düşer.

Ailede ise en güçlü panzehir, paylaşılan sade vakitler. Birlikte kurulan bir sofraya, telefonsuz geçen bir akşam sohbeti, çocukla beraber tamir edilen eski bir oyuncak; bunların hiçbirisi paylaşılacak parlak bir kare üretmez ama gösteriş kültürünün “kaçırıyorsun” baskısına karşı en sahici cevaptır. Çocuklar değerlerini büyüklerinden öğrenir; her anı sergiye dönüştüren bir evde büyüyen çocuk, kendi kıymetini sahip olduklarıyla ölçmeyi öğrenir. Oysa ona yetinmeyi, paylaşmayı ve elindekiyle huzur bulmayı göstermek bırakılabilecek en sağlam miraslardan biri.

Rakamlar bize çok acı bir şeyi söylüyor. Nüfustan fazla kredi kartı, günde milyonlarca israf edilen ekmek, ekranlarda kaybolan saatler. Ama bu tablo bir kader değil. Veblen’in bir buçuk asır önce tarif ettiği gösteriş döngüsünü sonsuz kaydırma çağında kıracak olan, ölçüyü ve gönül tokluğunu hatırlayan kişiler ve haneler olacak. Belki de yapılması gereken tek şey, bir sonraki satın almadan önce kısa bir an durup şunu sormak: Bunu gerçekten ben mi istiyorum yoksa az önce ekranda gördüğüm için mi istemeye başladım?

GÖRÜNMEZ ADAM NURETTİN TOPÇU'DA UYSALLIK VEYA USSALLIK

■ Dr. Refika SOYAL

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

51. vefat yıl dönümünde (10 Temmuz 1975) minnet ve rahmetle...

Uysallık; munis ve muti hayvan, çocuk ve insanlar için kullanılır. Mevcut sisteme icmalî olarak koşulsuz biçimde teslim olmayı ifade eder. Hakkaniyete aykırı durumlarda dahi uyumculuk sürdürülür; ta ki kişinin kötülük karşısında tavır alışın kendisinden asla beklenmeyeceği “uysal varlık” hüviyetine bürünmesine ve uysallığı mizaç edinmesine kadar... Toplum uysallardan müteşekkildir. Bunun böyle olmasında da esas olarak büyük fayda mevcuttur. Fakat bu uysallığın uysallığın yaygın olduğu toplumlarda makbul olduğu bir hakikattir. Toplumu idare eden eğitimci, bürokrat ve siyasilerin ne derece uysal olduğu bu noktada belirleyici unsurdur. Bireylerin uysal

olmadığı bir memlekette ise yönetici ve eğitim tabakasının yeterli kısmının uysal olması da beklenemez.

Gelişmekte olduğu umulan toplumlarda zekat ve sadakanın teşvikinde sosyal devlet kurumsallaşmasındaki eksikliğin payı göz ardı edilmemelidir. Sınavlarda kopya çekilmesi, başkasına ait olanın gasp edilmesi gibi ahlaka mugayir pek çok eylem uysallık aşamasına geçemeyip uysallık düzeyinde kalmış toplumlarda kanıksanmış durumdadır. Öyle ki eylemsizlik menşeli bu tutumlar sosyal normların yerini alır ve kişiler bunları hukukun ve dinin kutsal yasalarını muhafaza edencesine koruma altına alırlar. İşte bu anlaşılmaz görünen

tablonun temelini teşkil eden eylemsizlik hâli, uysallığın zıddı olan uysallıktır.

Nurettin Topçu, Fransa'da üstün başarı elde etmesine medar olan doktora tezini "Conformisme et Révolte" şeklinde başlıklandırmıştır. Çalışmaya yönelik incelemelerde bu başlık uyumculuk ve itaat biçiminde tercüme edilmiş olsa da Topçu, konformizm sözcüğünü uysallık olarak çevirmiştir. Bu çalışmada -konformizmin karşıtı olarak ele alınmış olan isyan yerine uysallık kavramının uygun düşeceği kanaatiyle-Topçu'nun felsefesinin *uysallık ve uysallık* kavramları ekseninde özetlenmesi önerilmektedir. Topçu'nun devam-ı hâle yönelik koşulsuz tarafgirlik ve tutkunluğun (konformizm ve uysallığın) karşıtı olarak ele aldığı isyan kavramı uysallığın tam da karşısında yer alır. Devam-ı hâlin yıkıcılığına ve memleketin ikbalini söndüreceği besbelli olmasına rağmen hâlen arzulanıyor oluşu, konformizm; bir başka deyişle uysallıktır. Bu türden bir uysallık hayvanın insana, çocuğun yetişkine, eşlerin birbirine gösterdiği türden bir yüce gönüllülük değildir. Aksine kolektif duyarsızlık ve gönülsüzlüğün tezahürü olup bireyselliğin tam da zıddını teşkil eden ben merkezci güdülere dayanmaktadır. Topçu'nun uysallığın karşısına koyduğu isyan ise yıkıcı

İnsan onuru kavramını içselleştirdiğine kuşku bulunmayan bu zarif ve tutkulu düşünür; toplumun uysalca kanıksadığı, âdeta norm hâline getirdiği aldatmak, dilenmek, rüşvet, torpil gibi davranışları hareket kapsamında ele almayı vakarı yerle bir eder işler olarak değerlendirmiştir.

değil eğitici ve dönüştürücü/evrimsel bir isyandır. İsyân, kişinin hadise ve olguları daima bir hareket ve ahlaki tavır alış ile sorgulaması, itiraz ortaya koyabilmesidir. Hareket, değiştirme iradesini gerçekleştirmektir. Burada sözü edilen isyan her şeyden evvel kişinin kendi ahlakiliği ile başlar. Fakat bu ahlakiliği mümkün kılan özgürlüğün mücadelesi de isyana dâhildir. Bizzat ahlaki davranan kimsenin kolektif beklenti içerisine girmesi de tabiidir. Nurettin Topçunun *kolektifetik* anlayışı estetik boyutlarına da ulaşır. Zira o, kendini Garplı olarak tanımladığı üzere ağırlıklı olarak Batı'nın muaşeret adabını benimsemiştir. Bununla beraber Topçu, Batı'nın etik ve moral anlayışının İslâm'da da kökenlerini bulduğu görüşündedir. O, bir tür teolojik felsefe yaparak toplumu kendi

dinamikleri çerçevesinde yeni bir Türkiye'ye hazırlamanın zaruri olduğu görüşündedir. Eleştirileri, sıklıkla halkın fertlerine yöneliktir. Zira o, bireyselliğin, toplumun bireyi yanlış kalıplara sokmasının karşısındaki tek güç olduğunun farkındadır.

Usluluk da gündelik dilde uysallık anlamında kullanılmakla beraber temelde akılcılık manası taşır. Burada birey, toplumdan hukuki veya sosyal anlamda itilme korkusundan dolayı değil özgür iradesinin zorunlu kılmasına bağlı olarak uyum gösterir; uyumun irade tarafından tercih edilmediği hâllerde ise birey kendini ifade eder. Bu uysallık ve isyan birkaç on veya yüz kişinin taşkın faaliyetleri olmayıp içsel bir eyleme dayanır; teker teker fertlerin vicdan ve aklında teşekkül eden şuurun, kolektif olanı kuşatması ve kolektif sahada etkin olma hedefini hayatına hâkim kılmasıdır. Topçu, isyan ahlaki ve uysallık kavramları çerçevesinde iki unsuru dışlar: İlki, uysallığın uysallığın yerini alması ve fertlerin birey gibi değil sürünün bir parçası olarak hareketsiz kalması, ikincisi ise anarşizm/kötülük dışında kalanlara karşı yıkıcı isyan... Deyim yerinde ise evi temizlemek yerine yakmak anarşizm; evi temizlemek ise Topçu'nun ahlaki isyanıdır.

İsyan, potansiyel bir itiraz gücüdür. İtiraz yetisi ise özgürlük ve harekete dayanır. Ussallığı tercih eden ve hakkaniyete uygun olmayan koşullarda uysallığı reddeden fert, ilgili hususta dönüşüm ve gelişimi tetikler veya mikro düzeyde de olsa yapıcı bir tavırla değişime katkı sunar.

Topçu'nun görüşlerinde ne sağ ne de sol ideolojilere yakın olduğu söylenebilir! Belki bu ikisi arasındaki denge ve köprü vazifesini görmektedir. Ömrü boyunca idealizmin temsilcisi olan Topçu, kamu hukuku bakımından önde olan Batı toplumunun mezkûr hususlarda örnek alınması konusunda kompleks taşımaz; benzer biçimde dinin felsefi bir okumaya tabi tutulmasını, dinin çağın ihtiyaçlarına cevap

verir biçimde güncellenmesini elzem görür. Günlük hayatın her alanında "etik üstü"nü de gerekli görmekte, pazarlık ve dilencilik gibi tabloların insan onuruna ve ahlaka mugayir olduğunu savunmaktadır. Dilencilik ona göre insan onurunun aşağılanması merhamet vehmedilmesi; pazarlık ise dolandırıcılık ile dilencilik terkibi bir arızadır. Topçu'ya göre yapılıyor olanın tekrarı hareket değildir; taklitte özgürlük ve irade yoktur. Zira taklit yeni bir şey üretmez. Özgürlük ve iradenin olmadığı yerde ise us ve ussallıktan söz edilemez. Topçunun ahlak etiği, meslek etiği, dostluk etiği ve komşuluk etiği mevcut toplumumuzda etik üstü konuma tekabül etmektedir. İnsan onuru kavramını

içselleştirdiğine kuşku bulunmayan bu zarif ve tutkulu düşünür; toplumun uysalca kanıksadığı, âdeta norm hâline getirdiği aldatmak, dilenmek, rüşvet, torpil gibi davranışları hareket kapsamında ele almayı vakarı yerle bir eder işler olarak değerlendirmiştir. İnsan onuru noktasındaki hassasiyeti onu "görünmez adam" hâline getirmiş, ömrü boyu yok sayılmasına neden olmuştur. Fransa Sorbonne Üniversitesinde üstün başarı ile elde ettiği doktora ve Türkiye'de aldığı doçentlik derecesine rağmen kendisine üniversitede kadro verilmemiştir. Ömrü boyu ortaöğretim kurumlarında tüm kırgınlığıyla beraber şevkle çalışan Nurettin Topçu, zoru basitçe anlatma yetisi ile felsefe ve mantık gibi bilimlerde ders kitapları telif etmiştir. Ömrü boyunca devam eden sitemler kolektif şefkat ve mesuliyet bilincinden kaynaklanmaktadır.

Son derece olumsuz koşullarda yetişmiş ve uysallık yerine ussallığı tercih ederek daima hareket üzere kalan Nurettin Topçu bilhassa günümüz gençlerine tanıtılması gerek akademik gerekse entelektüel camiada öne çıkarılması gereken şahsiyetlerdendir. Örneğin ülkemizde öğretim ve öğreniminin neredeyse imkânsız olduğu mantık sahasında kaleme almış olduğu kitabı, izlediği yöntem ve berrak örnekleri ile son derece verimli bir eser olup ders kitabı olarak okutulmayı hak etmektedir.

BİR KELİMEYLE DEĞİŞEN HAYATLAR

UBEYDULLAH TANRIÖVER

■ Ahmet Mahmut ŞEN

İnsanlık tarihi boyunca hakikati arayanlar kadar onu başkalarına ulaştırmak için gayret edenler de olmuştur. Bazen bir kitap bazen bir sohbet bazen de samimi bir tebessüm insanların hayatında yeni kapılar açabilir. Özellikle farklı kültürlerden ve inançlardan insanların bir araya geldiği şehirlerde, doğru kişiye denk gelmek büyük bir önem taşır. Dünyanın dört bir yanından milyonlarca insanın ziyaret ettiği İstanbul da bu buluşma noktalarından biridir. İşte bu şehrin tarihî camilerini birer tebliğ ve tanışma mekânı olarak gören isimlerden biridir Ubeydullah Tanrıöver.

Fatih'te dünyaya gelen Ubeydullah Tanrıöver, öğrenim hayatına İstanbul'da devam eder. Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Mühendisliği Bölümünü tamamlar. Ardından Marmara Üniversitesinde yüksek lisans eğitimi alır. Üniversite yıllarında İslami ilimlere ve dinî araştırmalara yönelir. Öğrendiklerini yalnızca kendisinde tutmak yerine çevresindeki insanlarla paylaşmaya gayret eder. Bu süreçte davet ve irşat çalışmalarına ilgi duyar. Hâlen Kültürlerarası İletişim

Merkezi Vakfında (KİM Vakfı) yönetici olarak hizmetlerine devam etmektedir.

Bu hikâyenin başlangıcı ise 2010 yılında Bahreyn'de gerçekleşen bir ziyarete uzanır. Bahreyn'de turistlerin yoğun olarak ziyaret ettiği bir camide, gelen yabancılara İslam'ın sistemli bir şekilde anlatıldığına şahit olunur. Bu çalışmadan etkilenen KİM

Vakfının kurucuları, iki haftalık metodolojik bir eğitim programına katılarak farklı ülkelerden gelen insanlara İslam'ın nasıl anlatılabileceğini öğrenirler. Türkiye'ye döndüklerinde ise aynı yöntemi İstanbul'un tarihî camilerinde uyguladılar. Böylece dünyanın en çok ziyaret edilen ibadet mekânlarından olan Sultanahmet, Fatih ve Beyazıt camileri yeni bir hizmet alanına dönüşür. Namaz vakitlerinde camilerin açılmasını bekleyen yabancı turistler, vakıf gönüllülerinin ikram ettiği bir bardak çay veya kahve eşliğinde İslam hakkında sohbet etmeye başlarlar. İlk bakışta sıradan görünen bu karşılaşmalar zamanla insanların hayatlarını değiştiren

yolculuklara dönüşür. Aynı yıl içerisinde, Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilere İslam'ı doğru kaynaklardan tanıtmanın bir sorumluluk olduğuna inanan akademisyenler ve iş insanları tarafından KİM Vakfı kurulur. Vakfın temel amaçlarından biri de dünya genelinde giderek yaygınlaşan İslamofobi ile mücadele etmektir. Sultanahmet Camii'nde başlayan bu çalışma, yıllar içerisinde İstanbul'un birçok camisine ve farklı şehirlere yayılır. Bugün yerli ve yabancı onlarca gönüllü, bu tarihî camilere gelen turistler başta olmak üzere binlerce ziyaretçiye rehberlik ederek İslam'ın temel esaslarını anlatmaya devam etmektedir.

Camilerin çeşitli noktalarına yerleştirilen sabit dijital bilgilendirme tabletleri sayesinde ziyaretçiler, cami ve İslam hakkında farklı dillerde bilgi edinebilirler. Pek çok ihtida sürecinin ilk adımı da bu ekranlar aracılığıyla atılır. Yakalarında “Cami Gönüllüsü” yazılı kartlar taşıyan gönüllüler, ziyaretçilere ücretsiz olarak bilgi verdiklerini ifade ederler. Böylece başlayan sohbetlerde caminin mimarisinden ibadetin anlamına kadar pek çok konu ele alınır. “Neden yerde halı var?”, “Camilerde neden kiliselerdeki gibi görseller yok?”, “Namaz nedir?”, “Günde kaç defa kılınır?” gibi sorularla başlayan konuşmalar, zamanla Allah’a iman, peygamberlik ve ahiret inancı gibi temel meseleleri kapsayan derin sohbetlere dönüşür. Özellikle Hristiyan ziyaretçilerle yapılan görüşmelerde Hz. Âdem ve Hz. Havva kıssası Kur’an ayetleri eşliğinde anlatılır. Ehl-i kitap olanların aşına olduğu anlatılar üzerinden İslam’ın tevhit anlayışı açıklanır. Günah çıkarma, vaftiz ve din adamlarının aracılığı gibi konulara gelindiğinde ise İslam’da kul ile Allah arasında doğrudan bir bağ bulunduğu ifade edilir. İslam’ın fıtrata uygun bir din olduğu, Hz. Muhammed’in ise Hz. İsa’dan sonra gönderilen son peygamber olduğu anlatılır. Tanrıöver ve arkadaşları, Kur’an-ı Kerim’de sıkça geçen “Hiç düşünmez misiniz?”, “Akletmez misiniz?”, “Tefekkür etmez misiniz?” çağrılarını hatırlatarak İslam’ın insanı sorgulamaya, araştırmaya ve Rabb’ini tanımayla davet ettiğini

vurgularlar. Tefekkürün, insanı hakikate ulaştıran en önemli ibadetlerden biri olduğunu ifade ederler.

Bazen bir sohbetin sonunda ziyaretçinin yalnızca kelime-i şehadet getirmesi kalır. Bu noktada gönüllüler, İslam’a giriş için herhangi bir törenin veya aracının gerekli olmadığını, kişinin samimiyetle şehadet getirmesinin yeterli olduğunu anlatırlar. Böylece yıllar içerisinde onlarca insanın Müslüman olmasına vesile olurlar. Vakıf kayıtlarına göre bugüne kadar yaklaşık iki bin kişinin ihtidasında doğrudan rol oynamıştır. Ancak hizmet bununla sona ermez. Yeni Müslüman olan kardeşlerimiz yalnız bırakılmaz. İhtida sonrasında da iletişim sürdürülür. Soruları cevaplanır, ihtiyaç duyduklarında destek sağlanır ve İslam’ı daha yakından tanımalarına yardımcı olunur. Vakıf merkezinde düzenlenen buluşmalarda yeni Müslümanlar bir araya gelir; ikramlar eşliğinde sohbet edilir ve cuma namazı gibi ibadetlere katılmaları teşvik edilir. İhtiyaç duyanlara geçici konaklama imkânı da sunulur. Bu süreçte dikkat çeken bir başka husus ise Müslüman olan birçok kişinin daha sonra gönüllü olarak aynı hizmetlerde yer almasıdır. Bir zamanlar kendilerine İslam’ı anlatan insanların yanında saf tutan yeni Müslüman kardeşlerimiz, artık başkalarının hakikatle tanışmasına vesile olmaktadır.

Yürütülen çalışmalar yalnızca yüz yüze görüşmelerle sınırlı kalmaz. KİM Vakfı, teknolojinin sunduğu imkânlardan da

faydalanır. Yapay zekâ destekli çeviri sistemleri ve çevrim içi platformlar aracılığıyla dünyanın farklı bölgelerindeki insanlarla iletişim kurulmakta, dijital ortamda da irşat faaliyetleri yürütülmektedir. Böylece fizikî olarak ulaşılabilen coğrafyalardaki insanlar da İslam hakkında doğru bilgiye erişebilmektedir.

Bugün vakıf; İstanbul’un yanı sıra Bursa, Ankara, Antalya, Alanya, Edirne, Konya ve Kuzey Kıbrıs’ta faaliyet göstermektedir. Uluslararası seminerler, eğitim programları ve konferanslar düzenlemekte; Kur’an-ı Kerim meallerini yirmi beş farklı dilde insanlarla buluşturmaktadır. Ayrıca yeni Müslüman olanların hazırladığı bilgilendirici eserler farklı dillerde yayımlanarak geniş kitlelere ulaştırılmaktadır. Başta İngilizce olmak üzere Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Rusça, Ukraynaca, Bulgarca, Japonca ve Çince gibi birçok dilde hizmet veren gönüllüler, dünyanın dört bir yanından gelen insanlara İslam’ı anlatmaya devam etmektedirler.

Ubeydullah Tanrıöver, tarihî camilerde başlayan kısa bir sohbetin, bazen bir ömrü bazen de ebedî hayatın yönünü değiştirebildiğine yakından şahit olur. Bugün de aynı inançla çalışmalarını sürdürmekte, İstanbul’un tarihî camilerinden dünyanın farklı ülkelerine uzanan iyilik ve davet yolculuğuna katkı sunmaya devam etmektedir. Çünkü o, samimiyetle kurulan bir cümlemin bir insanın kalbinde yeni bir başlangıca vesile olabileceğine inanmaktadır.

İSLAM KÜLTÜRÜNDE SU VE ÇEVRE İLİŞKİSİ

■ Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

Hayatin kaynağı ve vazgeçilmez unsuru olan su, yerkürenin yapısı ve canlıların yaşaması için hayati bir öneme sahiptir. İnsan için içilecek ve kullanılacak suyun temini oldukça önemlidir. Zira su, temel ve sağlıkla ilgili bir ihtiyaç olmasının yanı sıra görsel ve işitsel etkisiyle dinlendirici mekânların oluşmasına da imkân sağlamaktadır.

İslam kültüründe su, sadece biyolojik bir ihtiyaç değil aynı zamanda temizliğin aracı ve Allah'ın bir emaneti olarak görülür. Kur'an'da çeşitli vesilelerle suyun yağmur, nehir, pınar ve deniz gibi çeşitli kaynak ve görünüşlerinden söz edilir. Suyun değeri, kıymetli bir kaynak olmasına rağmen insanlar tarafından genellikle bilinmez.

Peygamber Efendimizin hadislerinde suyun önemi, kaynakları, korunması, kirlenmemesi; maddi ve hükmi temizlikte, içme ve sulamada kullanılmasıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar yer alır. Suyun israf edilmemesi (Tirmizi, Taharet, 43) ve kirlenmemesi (Buhari, Vuđû, 26/ 68) öğütlenmiş; su kaynaklarının kirlenmesi, lanete sebep olacak davranışlar arasında sayılmıştır (Ebu Davud, Taharet, 14).

Hz. Peygamber, suyun temizliği ve ölçülü kullanımıyla ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. O günkü şartlarda saklanan suların temiz kalması için, "Kapların üzerini örtün, su tulumlarının da ağzını iyice bağlayın." (Müslim, Eşribe, 99) buyurmuştur. Değişik kaplar içinde saklanan suların temiz kalması için ise "Biriniz

uykudan uyandığında, eline iki veya üç defa su dökmeyen, yani elini yıkamadan, kabın içine daldırmasın." (Tirmizi, Taharet, 19) şeklinde uyarıda bulunmuştur. İçme sularının kullanımı konusunda da "Biriniz su içeceği zaman kabın içine solumasın. Tekrar su içmek istediği takdirde kabı ağzından uzaklaştırıp soluk alsın, ardından içmeye devam etsin." (İbn Mace, Eşribe, 23) buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in "Sadakanın en faziletlisi su teminidir." (Ebu Davud, Zekât, 41) hadisi sebebiyle çeşme, sebil ve şadırvan gibi su yapılarının inşa edilmesi, önemli hayırların başında gelmektedir. Bu çerçevede zengin bir kültür ve medeniyet ortaya çıkmıştır. Kur'an ve hadislerin teşvikleri Müslüman toplumlar da etkisini göstermiş; çeşmeler, sebiller, su kemerleri, hamamlar, şadırvanlar, havuzlar, kaplıcalar ve edebî eserlerdeki su temalarıyla İslam medeniyeti âdeta suyun coşturulduğu motiflerle bezenmiştir.

Allah, insanlara temiz ve güzel olandan giyinmeyi, yemeyi ve içmeyi emretmiş fakat her türlü aşırılık ve israftan da sakınmamızı istemiş, israf edenleri sevmediğini bildirmiştir (Araf 7/31). Her canlının muhtaç olduğu suyun tasarruflu kullanılması bir tercih değil zorunluluktur. Hiç kimse kullandığı suyun bedelini ödese bile onu israf etme hakkına sahip değildir. Kaynaktan çıkan ve dağıtılmak üzere sisteme aktarılan suda herkesin hakkı vardır. Dolayısıyla suyun israfı,

aynı zamanda başkalarına karşı yapılmış bir haksızlıktır.

Suyun Temiz Tutulması

Suyun, kaynağından itibaren temiz tutulması gerekir. Bu temizlik, sadece konut ve iş yeri gibi mekânlarla sınırlı olmayıp çeşme, havuz, dere, kanal, nehir, gölet ve deniz gibi akan veya durağan hâlde bulunan bütün sular için söz konusudur. Zira bu suların doğal yapısının bozulması, suların içinde yaşayan canlılar ve çevre için büyük bir felakettir. Sanayi tesisleri başta olmak üzere çevrede oluşan atık suların filtre edilmeden açıktan akması; dere, nehir ve denizlere dökülmesi çevreye yapılabilecek büyük haksızlıklardandır. Bazen de insanlar, bireysel olarak akan veya durağan hâlde bulunan suları kirletmekte yahut kendi elleriyle bu sulara toprak, taş, cam parçası, demir, şişe ve poşet gibi maddeler atarak suyun tabii hâlini bozmaktadır. Hz. Peygamber'in, "Lanete sebep olan üç şeyden kaçının: Su kaynaklarının yakınına, yol üstlerine ve insanların dinlendikleri gölgeliklere pislemek." (Ebu Davud, Taharet, 14) mealindeki hadisi, su başlarını kirletmeyi açık bir biçimde yasakladığı gibi, kirletilen maddeler suya ulaşmayacak olsa bile su kaynaklarına yakın yerlerin kirletilmesinin, oralardan geçenlere ve suya ulaşmak isteyenlere eziyet vereceği için aynı şekilde hoş karşılanmadığını göstermektedir.

Kısacası, bir yandan mevcut su kaynaklarını her türlü kirlenme ve tehlikeye karşı korumak, diğer yandan da kullandığımız suyu israf etmeden, en verimli ve sürdürülebilir anlayışla kullanmak göreviyle karşı karşıyayız.

Çevrenin kirlenmesi, ekosistemin dengesini bozarak küresel ısınmaya yol açmaktadır. Topraklar; yanlış tarımsal uygulamalar, endüstriyel atıkların kullanımı ve benzeri nedenlerden ötürü her geçen gün daha fazla kirlenirken bu kirlilik hem toprak yapısının zarar görmesine hem de iklim değişikliğinin hızlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, bütün canlı türleri için büyük bir tehlike arz etmektedir.

Su, hava ve gürültü kirliliği; doğanın tahrip edilmesi ve çarpık kentleşme gibi insanlığın çevreye verdiği diğer zararların artması da canlı türlerinin nesillerinin devamı açısından ciddi riskler oluşturmaktadır.

Nihayetinde çevresel problemlerin temel nedeni, insanın hizmetine verilen kaynakların yine insanlar tarafından aşırı, bilinçsiz ve sorumsuz şekilde kullanılmasına yol açan pervasız davranışlardır. Ucuz ve değersiz bir şey olarak görülen su; küresel ekonomiyi, gıda güvenliğini, insanların ve bütün yeryüzünün refahını destekleyen son derece kıymetli ve vazgeçilmez bir kaynaktır.

ANADOLU'DA BİR YÜZYIL BOYUNCA SÖNMEYEN ATEŞ **CELÂLÎ İSYANLARI**

■ Gülay ASLAN ALBAYRAK

Osmanlı Devleti'nde devlet düzeninin bozulmasına bağlı olarak Anadolu'da siyasi, ekonomik, sosyal ve idari alanlarda yaşanan olumsuzluklara karşı ortaya çıkan ayaklanmaların genel adıdır "Celâlî İsyanları". Bu isyanlar adını, Yavuz Sultan Selim döneminde 1519 yılında Tokat civarında dinî ve sosyal içerikli bir ayaklanma başlatan Bozoklu Celâl'den almıştır. Daha sonraki yıllarda Anadolu'da meydana gelen benzer tüm karışıklıklar da aynı adla anılmaya başlanmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde ortaya çıkan ilk Celâlî hareketleri kısa sürede bastırılmış ve devlet otoritesi yeniden sağlanmıştır. Duraklama dönemi olarak kabul edilen XVII. yüzyılda çıkan Celâlî İsyanları ise hemen bastırılmamış, neredeyse bir yüzyıl devam ederek devleti zor durumda bırakmıştır. Celâlî İsyanları sadece bir isyan değildi; bozulmaya başlayan devlet düzenine, askerî sisteme ve ekonomiye verilen genel tepkinin göstergesiydi. Peki, ne olmuştu da Anadolu'daki isyanlar bu kadar uzun süre devam etmiş, devlet de bu isyanları bastırmakta zorlanmıştı?

İsyanların Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerindeki şehzadeler, genç yaşta sancaklara gönderilir; burada devlet yönetimini, orduyu, bulundukları bölgelerde halkı çok yakından tanır,

tahta çıkmadan tecrübe sahibi olurlardı. I. Ahmet 1603 yılında 13 yaşında tahta çıkınca sancağa çıkamamış ve devlet tecrübesinden yoksun kalmıştı. I. Ahmet'ten sonra padişahlar da onun gibi genç yaşta tahta çıkmak zorunda kaldılar. Nitekim Genç Osman 14 yaşında, IV. Murad 11 yaşında, IV. Mehmed ise henüz 6 yaşındayken tahta çıktı. Sancağa çıkma geleneği de terk edilince devlet yönetiminde padişah eşleri etkili olmaya başladı. Bu durum, saray içerisinde güç mücadelelerini de beraberinde getirdi. Dönemin en dikkat çekici rekabetlerinden biri, IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan ile babaannesi Kösem Sultan arasında yaşandı. Saraydaki bu çekişmeler, devletin büyüyen sorunlarına çözüm bulunmasını zorlaştırırken merkezî otoritenin de zayıflamasına neden oldu.

Devlet içerisindeki güç mücadeleleri yalnızca sarayla sınırlı değildi. İstanbul'daki kapıkulu askerleri ve özellikle Yeniçeri Ocağı da devlet içindeki yönetimde güç merkezi hâline geldi. Öyle ki, padişahların tahta çıkmalarında, tahttan indirilmelerinde, sadrazamların ve diğer devlet adamlarının göreve gelmelerinde ve görevden alınmasında söz sahibi oldular. Bu durum, padişahların ve devlet adamlarının görevlerini hakkıyla yapmalarına engel oldu. Sadrazamlık görevine getirilen Köprülü Mehmet Paşa

birtakım ön şartlar ileri sürmek zorunda kaldı ve bu şartların kabulü ile görevini hakkıyla yapabildi.

Merkezî otoritenin zayıflaması, askerî ve ekonomik alanlarda da ciddi sorunlara yol açtı. Osmanlı Devleti artık eski dönemlerde olduğu gibi kısa sürede zafer kazanamıyordu. Uzun süren savaşlar hem ekonomiyi hem de halkı yıpratıyordu. Girit'in fethi yaklaşık 25 yıl sürmüştü, Avusturya ve İran savaşlarının uzun sürmesi nedeniyle devlet, halktan yeni vergiler toplamak zorunda kalmıştı. Özellikle geçimini topraktan sağlayan köylüler bu durumdan ağır şekilde etkilendi. Bu dönemde uygulanmaya başlanan "iltizam sistemi" de Anadolu'daki huzursuzluğun büyümesinde önemli rol oynadı.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde ordunun en önemli ve büyük bir kısmını eyalet askerleri denilen tımarlı sipahiler oluşturuyordu. Toprağa bağlı olan bu askerler, bulundukları bölgenin gelirleriyle geçinir, savaş zamanında asker yetiştirerek orduya katılırlardı. Barış dönemlerinde ise bulundukları yerin güvenliğini sağlardı. Ancak uzun süren savaşlar ve devletin artan nakit ihtiyacı nedeniyle "iltizam sistemi" yaygınlaşmaya başladı. İltizam sistemi, bir bölgeden toplanacak vergi miktarının önceden belirlenmesi ve vergi toplama hakkının açık artırma yöntemi ile en yüksek bedeli ödeyen

kişilere devredilmesi idi. Devlet bu yöntemle yıl sonunda köylülerden alınacak vergiyi önceden alarak acil para ihtiyacına çözüm getirmiş oluyordu. Ancak bu durum, halk üzerindeki baskının daha da artmasına neden oldu. İltizam sahibi olan mültezimler, devlete peşin ödedikleri vergiyi yıl sonunda köylülerden her şartta tahsil etmeye çalışıyordu. Ağır vergiler altında ezilen halk da zamanla toprağını terk etmek zorunda kaldı. Öyle ki 1603-1610 yılları arasında yaşanan ve tarihe “Büyük Kaçgun” olarak geçen dönemde yüz binlerce köylü can ve mal güvenliği kalmadığı için köylerini terk etmek zorunda kaldı.

Tımar sisteminin bozulması yalnızca köylüyü değil Osmanlı ordusunun yapısını da derinden etkiledi. Sistemin çözülmesiyle birlikte devlet, Anadolu’daki gençlerden “sekban” adı verilen tüfekli geçici askerler toplamaya başladı. Ancak savaşlar sona erdiğinde bu askerlerin büyük bölümü işsiz kaldı. Geçim sıkıntısı yaşayan bu askerler zamanla Anadolu’da çeteler kurarak ve köylere baskın düzenleyerek halktan zorla para toplama yoluna gitti. Böylece Anadolu’daki başka bir sorun olan güvenlik sorunu ortaya çıkmaya başladı ve gün geçtikçe sorunlar daha da büyüdü.

Celâî isyanlarının bir başka önemli nedeni de Osmanlı parasının değer kaybetmesiydi. Coğrafi keşiflerden sonra

Osmanlı Devleti’nde devlet düzenin bozulmasına bağlı olarak Anadolu’da siyasi, ekonomik, sosyal ve idari alanlarda yaşanan olumsuzluklara karşı ortaya çıkan ayaklanmaların genel adıdır “Celâî isyanları”.

Osmanlı Devleti’nin duraklama dönemini yaşamasında en önemli olaylarından biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Avrupa’ya büyük miktarda altın ve gümüş girmiş, bu da Osmanlı Devleti’ni olumsuz yönde etkilemiş, devletin gümüş para birimi olan akçenin değerinin giderek düşmesine neden olmuştu. Paranın değer kaybetmesiyle birlikte fiyatlar yükselmiş, hayat pahalılığı artmıştı. Vergiler çoğu zaman akçe üzerinden belirleniyor, ancak akçenin değer kaybetmesine rağmen vergi miktarlarında düzenlemeye gidilmiyordu. Akçenin değer kaybı halkın

alım gücünü düşürürken vergilerin aynı şekilde sürdürülmesi toplumsal huzursuzluğu daha da artırdı.

Celâî isyanlarının büyümesindeki önemli etkenlerden biri de bazı devlet adamlarının başlattığı ayaklanmalardı. Görevinden haksız bir şekilde alındığını düşünen ya da beklediği makama getirilmeyen paşalar veya beyler, emrindeki askerlerle birlikte Anadolu’da isyan hareketleri başlatıyordu.

Celâî isyanları ve Bastırılması

Duraklama döneminin en büyük Celâî liderlerinden biri Karayazıcı Abdülhalim’di. Uzun süren Osmanlı-Avusturya savaşlarının yarattığı karışıklıktan faydalanan Karayazıcı, etrafına topladığı gruplarla Urfa ve çevresinde büyük yağmalar gerçekleştirdi. Osmanlı Devleti bir yandan Avusturya ve İran savaşlarıyla uğraşırken diğer yandan Anadolu’daki bu isyanları bastırmakta zorlanmıştı. Karayazıcı’nın ölümünden sonra isyan hareketinin başına kardeşi Deli Hasan geçti. Kütahya ve Afyonkarahisar çevresinde etkili olan Deli Hasan’ın isyanı uzun süre kontrol altına alınamadı. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi farklı bir yöntem uyguladı ve Deli Hasan’ı Bosna Beylerbeyliği görevine getirdi. Bir isyan liderinin yüksek bir devlet makamına atanması, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu çaresizliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak bu

durum da isyanları tamamen sona erdiremedi: Deli Hasan, Haydaroğlu, Gürcü Abdünnebi ve Katırcıoğlu gibi Celâlî reislerinin ünü Anadolu'ya yayıldı. Hatta bazı isyan liderlerinin ölümünden sonra bile adamları onların mücadelelerini sürdürmeye devam etti.

Celâlî liderleri yalnızca devlete isyan etmiyorlar bir yandan da kendi adamlarının yiyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle sık sık köylere baskınlar düzenliyor, halktan zorla yiyecek ve para topluyorlardı. Bazı gruplar köyleri, kasabaları ve şehirleri yağmalıyor; direnişle karşılaştıklarında ise buraları ateşe veriyorlardı. Anadolu'da yaşayan halk için Celâlî isyanları, yalnızca siyasi bir sorun değil aynı zamanda büyük bir can ve mal güvenliği sorunu haline de gelmişti.

Celâlî isyanları, genellikle şiddet ve askerî yöntemlerle bastırılmaya çalışıldı. Ancak sorunların temelinde yatan ekonomik ve sosyal problemler çözülemediği için isyanlar uzun yıllar boyunca devam etti. İsyânların bastırılmasında en sert yöntemleri uygulayan isimlerden biri Kuyucu Murad Paşa oldu. IV. Murad döneminde sadrazamlık yapan Kuyucu Murad Paşa, Anadolu'daki Celâlîlere karşı oldukça kanlı bir mücadele yürüttü. Binlerce isyancı öldürüldü, pek çok kişi korku nedeniyle sessiz kalmayı tercih etti. Celali liderinin ölümü

üzerine isyanlar bitmiş gibi gözüксе de daha sonraları tekrar alevlenmeye başladı. Örneğin Genç Osman'ın öldürülmesinden sonra Erzurum Beylerbeyi Abaza Paşa isyan etti ve Anadolu'da yeniden karışıklıklar başladı. Bu isyanın bastırılmasının ardından Anadolu'da bir süre büyük çaplı Celâlî hareketleri görülmedi. Özellikle IV. Murad'ın 1632 yılında devlet yönetimini doğrudan ele almasıyla birlikte Anadolu'da daha sakin bir dönem yaşandı. Köprülü Mehmet Paşa sadrazam olana kadar geçen süreçte birçok yerel isyan çıktı. Bu dönemin en etkili Celâlî lideri Katırcıoğlu bir süre çevresini yağmaladıktan sonra devletten af istedi. Daha sonra Karaman Beylerbeyi olarak görevlendirildi ve hatta Celâlîlere karşı devlet adına mücadele etti. Bu dönemden sonra Anadolu'da Osmanlı Devleti'ni uzun süre sarsacak

büyük Celâlî ayaklanmaları görülmedi.

Sonuçları

Celâlî isyanları, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki otoritesini derinden sarsan olaylardan biri olmuştur. Yaklaşık bir yüzyıl boyunca süren isyanlar sonucunda devlet otoritesi zayıflamış, ekonomik düzen bozulmuş, halk isyanlardan büyük zarar görmüş, köylü toprağını terk etmek zorunda kaldığı için üretim azalmış ve Anadolu'nun birçok bölgesi güvensiz hâle gelmiştir.

Osmanlı Devleti isyanları çoğu zaman askerî güç kullanarak bastırmaya çalışmıştır. Sorunların kaynağına inilmeden uygulanan sert yöntemler kalıcı bir çözüm sağlanmasına engel olmuş, Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemini yaşamasında en önemli olaylarından biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Tarihte bu ay neler oldu?

İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet Köprüsü açıldı.
(03 Temmuz 1988)

Diyanet Radyo yayın hayatına başladı.
(09 Temmuz 2013)

Türk Dil Kurumu kuruldu.
(12 Temmuz 1932)

Diyanet TV yayın hayatına başladı.
(19 Temmuz 2012)

Hatay Türkiye'ye katıldı.
(23 Temmuz 1939)

CİĞERLERİNİZ KONUŞABİLSEYDİ

"BİR NEFES ARA VERİN BİZE!"

■ Dr. Mustafa YAŞAR

Hayatınızda hiç durup da "Ne güzel nefes alıyorum ya, harika bir şey bu!" dediniz mi?

Muhtemelen hayır. Çünkü nefes almak o kadar doğal bir durum ki biz farkında bile olmadan ciğerlerimiz günde yaklaşık yirmi bin kez şişip söner. Gece uyurken bile! Yani siz rahat rahat uyurken ciğerleriniz gece vardiyasında çalışmaya devam eder. Düşünsenize; hiç mola vermeyen, hiç tatile çıkmayan, şikâyet bile etmeyen bir çalışan...

İşte solunum sisteminiz tam olarak böyle bir kahramandır.

Peki, bu sistem nasıl çalışır? Burundan ya da ağızdan aldığımız hava, önce yutak

ve gırtlaktan geçer; oradan nefes borusuna yani trakeaya iner. Nefes borusu göğüste ikiye ayrılarak bronşları oluşturur; bunlar da dallanıp budaklanarak küçücük bronşiyollere dönüşür. En sonunda hava, üzüm salkımı gibi dizilmiş "alveol" denen milyonlarca hava keseciğine ulaşır. İşte bütün sihir burada gerçekleşir: Temiz oksijen kana geçer, kullanılmış karbondioksit ise nefes verilerek dışarı atılır. Kısacası, ciğerleriniz vücudun havalandırma sistemidir; pencereleri açamazsınız ama ciğerleriniz sizin için bunu yapar.

Ne var ki bu muhteşem sistem bazen sıkıntıya düşer. Soğuk algınlığı ve grip en klasik sorunlardır; burun tıkanır, boğaz yanar, öksürük başlar, insan

kendini bir kamyonun altında kalmış gibi hisseder.

Bronşit geldiğinde bronşlar iltihaplanır, göğüste bir sıkışma hissi olur ve öksürük insanın yakasını bırakmaz.

Astım ise hava yollarının daralmasıdır; nefes almak birdenbire ince bir pipetten hava çekmeye döner.

Sinüzit, burun çevresindeki boşlukların iltihaplanmasıdır; baş ağrır, yüzde basınç oluşur, koku alma desenez yoktur.

Bir de alerjik rinit vardır ki bahar geldi mi çiçek açacağına gözler yaşarır, burun akar, aksırık tutturur. Sanki vücut çiçeklere, "Siz kimsiniz, gidin buradan!" diye bağırır.

İşte tam bu noktada kadim bilgiler yine imdadımıza yetişiyor. Atalarımız, yüzyıllardır solunum yollarını rahatlatmak, öksürüğü dindirmek ve nefes almayı kolaylaştırmak için bazı bitkileri kullanmış. Bu bitkiler ne antibiyotik ne de astım ilacıdır ama solunum sistemine, "Gel, seni biraz rahatlatayım." diyen şefkatli birer dost gibidir. Haydi, gelin tanışalım.

İlk dostumuz okaliptüstür. Okaliptüsün yapraklarından elde edilen yağ, tıkalı bir burnu açmakta âdeta sihir gibi çalışır. Bir kâse kaynar suya birkaç damla okaliptüs yağı damlatıp buharını solumak, sinüslerin, "Aaa, demek dünya böyle kokuyormuş; unuttuk vallahi!" demesi için yeterlidir. Okaliptüs göğüsteki sıkışıklığı da gevşetir, balgamı sulandırarak atılmasını kolaylaştırır. Kış aylarının vazgeçilmez bitkisidir.

İhlamur, bizim memleketin süperstarıdır. Soğuk algınlığı mı kaptınız; annenizin ilk yapacağı şey bir bardak ıhlamur demlemektir, değil mi? Bu gelenek boşuna değildir. İhlamur, terlemeyi artırarak vücut ısısını düşürmeye yardımcı olur, boğaz ağrısını yumuşatır ve hafif yatıştırıcı etkisiyle hastayken rahat uyumanızı sağlar. Bir bardak ıhlamura bir kaşık bal ve birkaç damla limon ekleyin; ortaya hem lezzetli hem de şifalı bir iksir çıkar.

Kekik, mutfak baharatı olmanın çok ötesindedir. İçindeki timol maddesi, doğal bir antiseptik gibi çalışır; solunum yollarındaki mikroplarla savaşır, öksürüğü yatıştırır ve bronşlardaki iltihabı azaltır. Kuru kekiği çay olarak demleyebilir ya da taze kekiği kaynar suda haşlayıp buharını soluyabilirsiniz. Öksürük krizlerinde bir fincan kekik çayı, gırtlığa âdeta sıcak bir kucaklama gibi gelir.

Zencefil, sindirim yazımızda da karşımıza çıkmıştı; bu bitki neredeyse her derde dermandır. Solunum söz konusu olduğunda iltihap giderici ve balgam söktürücü özellikleriyle öne çıkar. Boğaz ağrısına iyi gelir,

soğuk algınlığının süresini kısaltmaya yardımcı olabilir. Taze zencefil rendeleysin, kaynar suya atın, bal ve limon ekleyin; kışın en güçlü kalkanını hazırlamış olursunuz.

Hatmi çiçeği, kökünde bulunan müsilaj denen kaygan madde sayesinde boğazda ve solunum yollarında koruyucu bir tabaka oluşturur. Kuru öksürüğü yumuşatır, boğazdaki tahrişi azaltır. Yani boğaza, “Merak etme, ben seni sarıp sarmalayacağım.” diyen yumuşacık bir battaniye gibidir. Kurutulmuş kökü, soğuk suda sekiz saat bekletilerek ya da kaynar suda demlenerek tüketilir.

Adaçayı, boğaz enfeksiyonlarında halk arasında en çok başvurulan bitkilerden biridir. Antiseptik ve iltihap giderici özellikleri sayesinde boğaz ağrısını dindirir. Adaçayı çayıyla gargara yapmak, boğazdaki mikroplara, “Buranın yeni patronu benim!” demek gibidir. Çay olarak da içilebilir ama fazla tüketmekten kaçınmak gerekir; günde iki fincandan fazlası önerilmez.

Son olarak naneyi unutmayalım. Nanedeki mentol maddesi burun tıkanıklığını açar, solunum yollarını ferahlatır ve öksürüğü yatıştırır. Nane çayı içmek veya nane yağıyla buhar solumak, ciğerlere taze bir rüzgâr estirmek gibidir. Üstelik o ferahlatıcı etkiyi daha ilk yudumda hissedersiniz.

Gelelim en etkili formüle. Adını “Ciğerlerin Bahar Esintisi Çayı” koyalım.

Ciğerlerin Bahar Esintisi Çayı

Bir bardağa bir tatlı kaşığı kuru kekik, bir tatlı kaşığı ıhlamur çiçeği, yarım tatlı kaşığı kuru nane yaprağı ve iki ince dilim taze zencefil koyun. Taze zencefiliniz yoksa yarım tatlı kaşığı toz zencefil de olur. Üzerine bir büyük bardak fokur fokur kaynar su dökün.

Bardağın ağzını kapatıp on dakika demlenmeye bırakın. Bu sürede uçucu yağlar buharla kaçmasın, suyun içinde kalsın. Süzün, bir tatlı kaşığı bal ekleyin ve birkaç damla limon sıkın. Ilık olarak yudumlarken derin derin nefes alın; o buharı solumak bile burnu ve göğsü ferahlatacaktır.

Soğuk algınlığı ve grip dönemlerinde günde iki ila üç fincan içebilirsiniz. Sağlıklı günlerde ise günde bir fincan yeterlidir.

Her zaman olduğu gibi şunu da hatırlatalım: Bu bitkiler, solunum sistemine destek olan doğal yardımcılardır; doktorun ve ilacın yerini almazlar. Nefes darlığınız varsa, öksürüğünüz uzun süredir geçmiyorsa veya astım gibi kronik bir rahatsızlığınız varsa mutlaka bir göğüs hastalıkları uzmanına başvurun. Hamilelik ve emzirme döneminde bitkisel ürünlere başlamadan önce doktorunuza danışmayı ihmal etmeyin.

Sonuç olarak ciğerleriniz, hayatınız boyunca sizin için durmaksızın çalışan, karşılık beklemeyen sadık birer dosttur. Onlara temiz hava, düzenli hareket ve arada bir bu güzel bitki çaylarını ikram edin. O zaman ciğerleriniz, her nefeste size, “Yaşasın, bugün de güzel bir gün!” diye fısıldayacaktır.

Sağlıklı nefesler dilerim!

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Malezya'daki ünlü cami	→	Âdet, usul	↓	Eylem	↓	Monitör	→	Sinop'un bir ilçesi	→	Uzaklık bildirir Kur'an-ı Kerim'in son suresi	↓	Mekân	↓	Atom düzeyinde
Eş, yol arkadaşı	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Tasdik	→	↓	↓	↓	↓	İlkel kutsal
Kocaman	→	↓	↓	↓	↓	Düş	→	Tanınırlık	↓	↓	↓	Çevre bilimi	→	↓
Yeni olmayan	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Uzak	→	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	Unsur	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Engelleme
Yağma	→	↓	↓	↓	↓	Anıtsal	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Hayat	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Asıl konu	↓	Coşkun duygusal	↓	Şebnem, jale	→	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	Bir kemirgen	→	Bir sure adı	↓	↓	↓	↓	↓	Beyaz perde
Aktinyum simgesi	→	Geçmiş zaman bildirir	↓	↓	↓	Ahlaki	→	↓	↓	↓	↓	İşitme organı	↓	↓
↓	→	Kişi, şahıs	→	↓	↓	Şikâr	↓	↓	↓	Bir sure adı	↓	Şahsiyet	→	↓
Deva, ilaç	→	Şerbetli bir tatlı	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Öğütülmüş tahıl	→	↓
↓	→	Hane	→	↓	↓	Arapçada "Kim?"	→	Telli bir çalgı	↓	↓	↓	Bitim noktası	→	↓
Mağara	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Taharri	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Alamet	→	↓	↓	↓	↓	Kuvvetli, sarsılmaz inanç	→	↓	↓	Bir ağaç türü	→	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Madenî	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	Nefer	→	↓	↓	Aş	↓	Kurşuni renkli bir element	→	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	Belirti	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Besili	→	Mor çiçekli bir sebze	↓	↓	↓	Lütf, ihsan	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Getiri, kazanç, yarar
↓	→	↓	↓	↓	↓	Kıra	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Eski dilde su
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Yazı	→	↓	↓	↓	↓	Adale
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Sayısal	↓	↓	↓	↓	↓	İyileştirme
Göksel	→	Müşabaka	↓	↓	↓	Güvey	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Kayseri'nin bir ilçesi
↓	→	↓	↓	↓	↓	Servet	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Yabancılar, diğer kişiler	→	↓	↓	↓	↓	↓
Park yeri	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Nefret	→	↓	↓	↓	↓	Yük hayvanı oturağı
Kuvvet	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	Rüzgâr, meltem	→	↓	↓	Kurnaz	→	Sıkıntılı	→	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Adet	→	↓
Sayıklama	→	Son	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Yorumlama	→	↓	↓	↓
↓	→	Altın	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Farz bir ibadet	→	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Çocuk bekleyen kadın	→	↓	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Bir ünlem	→	↓	↓	↓	↓	↓
Dağ	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Ev	→	↓	↓	↓	↓	Yer işareti
Karakter	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
↓	→	↓	↓	↓	↓	↓	↓	Serüvenci	→	↓	↓	↓	↓	↓

	Bir sevinç ünlemi, "Yaşla!"	Bir renk 1000 kg		Ufacık					
				Pamuk dokuma, ince bez					
		"3,14..." değerinde sabit sayı							
	Yassı metal								
Amaç, plan		Boru sesi Bir nota			Soyluluk	Abide Bir gıda maddesi	Bir seslenme sözü		Bir süre adı, yıldız
					İkinci tekil şahıs Bir nota		En kısa zaman, lahza		
Matem			Bir süre adı Madagaskar plaka kodu					Bir sebze	
		Frenk hükümdarı Şebeke				Tonga plaka kodu Dinin direği farz ibadet		Etle beslenen	
Yemek, aş					Geniş		Kötü		
Sayı işareti							Bir meyve		
	Asel		Atık	Bir şeyin esas tutulan yüzü	Mecal				İlçe
		Yüzde çıkan kıllar				Bir nota Cilt		Yayla atılan çubuk	
			Katıksız, saf		Tahta perde Temel içeceğimiz				
				Layık Hatıra				Becerikli, mahir	
	Küçükbaş bir hayvan İsteme					Sivas'ın bir ilçesi			
Bir zekâ oyunu									
Bir ilimiz									
			İtrilı, yeşil bir bitki						
		Nikel simgesi							
		Gümüş simgesi							
		Olumsuz bir ön ek							

Esma-i hüsnâ, en güzel isimler demektir; Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Haşr suresinde bu terkihi kendi isimleri için kullanır (Haşr, 59/24). Rabb'imiz, yarattığı insana varlığını bildirirken ilahi kelimada farklı yerlerde isimlerini de zikretmiş, ayrıca en güzel isimlerin kendisine ait olduğunu ifade etmiştir. Hüsnâ, asıl itibarıyla "güzel" kelimesiyle de ifadesi kabil olmayan bir kavramdır. Zira hüsnâ sıfatı, estetik anlamda güzel olmaktan ziyade mutlak manada bir güzelliği ifade eder.

Diyanet İşleri Başkanlığınca neşredilen *En Güzel İsimler 99 Esmâ Sonsuz Mana* da yine bu gayretin bir sonucudur. Fatma Bayram'ın *Diyanet Aylık Dergi*'de beş yılı aşkın bir süre zarfında tefrika edilen eser, Yüce Rabb'in esmasının açıklamalarından müteşekkildir. Ayrıca eserde "esma-i hüsnâ" kavramı işlenerek birbirleriyle ilişkisi üzerine de durulmuştur. Bayram, giriş yazısında okuru isimlerden önce o isimlerin mana ve ehemmiyeti ile buluşturur. Allah'ın isimlerinin "Cemal", "Celal" ve "Kemal" olarak gruplandırıldığını ifade eden yazar, ayet ve hadisler ışığında esma-i hüsnânın açıklamalarını yapar.

Hz. Muhammed'den (s.a.s.) gelen rivayetlerde, Rabb'imizin duaların kabulüne vesile olan ismine "ism-i azam" denildiğini fakat bu ismin esma-i hüsnâda hangi isme işaret ettiğine dair farklı görüşler olduğunu ifade eden yazar, âlimlerin ekseriyetinin ise mana ve şümülünün genişliği sebebiyle ism-i azamın lafz-ı celal olduğuna kanaat ettiğini belirtir.

Bayram'ın da dile getirdiği gibi insanın Rabb'ini tanıma ihtiyacı vardır. Esmâ-i hüsnânın bu tanışıklık için öğrenilmesi gerekir. Esmâ-i hüsnâyı hakkıyla bilmek "İnsanlarda diri, izleyen, bilen, duyan, fiillerini yazdıran, yapıp etmelerinden hesaba çekecek olan etkin bir yaratıcının kulları oldukları inancını pekiştirir." Yine Allah'ın adını anmanın ve ona ibadet etmenin bir yolu da esma-i hüsnâdan geçer. Rabb'in güzel isimleri, "beşerî idrake sığmayan ulûhiyet ile duyu ve akıl dünyasında yaşayan insan arasında, visali dağılayan bir bağ"dır. Tevhid inancının tesisi de esma-i hüsnâ üzerine inşa edilmiştir. Kelime-i tevhidde geçen Allah'tan başka ilah yoktur ifadesinin şerhidir esma-i hüsnâ. Zira Rezzak, Allah'tan başka rızık veren yoktur; Alîm, her şeyi hakkıyla bilen sadece Allah'tır; Tevvab, Allah'tan başka tövbeleri kabul edecek yoktur demektir.

Fatma Bayram, eserde ayrıca esma-i hüsnânın kişi üzerinde kemale ulaşmadaki ve ilahi ahlakla ahlaklanmadaki etkilerine de temas etmiştir. Her bir isim açıklanırken insan kişiliğindeki etkilerine temas edilmiştir. Örneğin Hâfid ve Râfi isimlerinin geçtiği bahiste okura şu soru yöneltilir: Bizi yüce ya da düşük kılan nedir? Allah hem alçaltan ve yüceltendir, kişi de alçaklık ve yüceliğin gerçek mahiyetini sorgulamalı, neye itibar ettiğini neyi kınadığını düşünmeli ve bunları yaparken Allah rızasını gözetip gözetmediğine bakmalıdır. Zira ancak "Allah'ın yücelttiğini yüceltip değer vermediğini önemsizleştirdiğimiz zaman iç dünyamızdaki karmaşa sona erecek, düşüncelerimiz duygularımız ve davranışlarımız eşyanın tabiatı ile tam bir uyum içinde tevhide ulaşabilecektir."

EN GÜZEL İSİMLER 99 ESMA SONSUZ MANA

Süreyya MERİÇ

DIYANET RADYO

X f @ YouTube | diyanetradyo

HADİSLERİN HİKAYELERİ (RADYO TİYATROSU)

Her Gün

10.30

Hazırlayan: Ergül **KAYACIK**

Yöneten: Nisan **KUMRU**

**güvenle
dinleyin**

İSTANBUL 98.0

88 90 92 96 100 102 104 106 108

ANKARA 94.6

İZMİR 98.8

TÜM FREKANSLAR
diyanetradyo.com/frekanslar

yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203